

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

THE SCIENTIFIC JOURNAL

НАУКОВИЙ ОГЛЯД

SCIENTIFIC REVIEW

№ 1(33), 2017

№ 1(33), 2017

ЗАСНОВАНО У 2013 РОЦІ

WAS FOUNDED IN 2013

ВИХІД З ДРУКУ: ДЕСЯТЬ РАЗІВ НА РІК

IT IS ISSUED TEN TIMES A YEAR

СВІДОЦТВО ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ
СЕРІЯ КВ № 20878-10678Р

CERTIFICATE OF STATE
REGISTRATION
KB № 20878-10678P

Засновники

Founder

кафедра економічної теорії Львівської
комерційної академії;
кафедра суспільно-політичних наук
Вінницького національного технічного
університету;
кафедра філософських та соціальних наук
Чернівецького торговельно-економічного
інституту Київського Національного
торговельно-економічного університету;
Інститут наукового прогнозування (м. Київ);
Інститут реклами (м. Київ);

Department of Economics, Lviv
Academy of Commerce;
Department of social and political
sciences, Vinnytsia National Technical
University;
Department of Philosophy and Social
Sciences Chernivtsi Trade and
Economics Institute Kyiv National Trade
and Economic University;
Institute of Scientific Forecasting (Kyiv);
Universities' Institute of Advertising
(Kyiv);
Crimean Institute of Economics and
Commercial Law (Sevastopol branch);

Кримський інститут економіки та
господарського права (Севастопольська
філія);

Crimean Institute of Economics and
Commercial Law (Sevastopol branch);

Громадська організація "Асоціація
"Аналітик" (м. Вінниця);
Міжнародне товариство прав людини
(Українська секція);

NGO "Association "Analitikum"
(Vinnytsia);
International Society for Human Rights
(Ukrainian section);

Центр міжнародного наукового
співробітництва «ТК Меганом»;

Center for International Cooperation "TK
Meganom";

РОССИЙСКИЙ ИНДЕКС
НАУЧНОГО ЦИТИРОВАНИЯ
Science Index

Журнал включено до
наукометричної бази даних
«Російський індекс наукового цитування»
(«РІНЦ SCIENCE INDEX»)

РОССИЙСКИЙ ИНДЕКС
НАУЧНОГО ЦИТИРОВАНИЯ
Science Index

Registered by «РІНЦ
SCIENCE INDEX»

Ліцензійний договір № 630-10/2013
від 18.10.2013

Registration Certificate № 630-10/2013
dated 18.10.2013

Електронна версія журналу
<http://www.naukajournal.org>

The electronic version
<http://www.naukajournal.org>

Редакційна колегія:

Башнянин Г. І., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії Львівської комерційної академії; (головний редактор)

Барський Ю. М., доктор економічних наук, професор, Луцький Національний технічний університет;

Швець Н. Р., доктор економічних наук, професор, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича;

Шевчук А. В., доктор економічних наук, професор, Нововолинський навчально-науковий інститут економіки та менеджменту Тернопільського національного економічного університету;

Вдовенко Наталія Михайлівна, доктор економічних наук, доцент, в. о. завідувача кафедри глобальної економіки Національного університету біоресурсів і природокористування України, м. Київ;

Загорна Тетяна Олегівна, доктор економічних наук, професор, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;

Храпкіна Валентина Валентинівна, доктор економічних наук, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;

Бабенко А. Г., доктор економічних наук, професор Кримського інституту економіки та господарського права;

Коваль Л. М. кандидат економічних наук, доцент, в. о. ректора, завідувач кафедри маркетингу та підприємництва Хмельницького кооперативного торговельно- економічного інституту;

Корнієнко В. А., доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри суспільно - політичних наук, Вінницького національного технічного університету; академік Української академії політичних наук, президент Асоціації «Аналітікум»;

Денисюк С. Г., доктор політичних наук, кафедра суспільно - політичних наук Вінницького національного технічного університету;

Докаш О. Ю., кандидат політичних наук, доцент, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Ореховський В. О., доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри філософських і соціальних наук, Чернівецького торговельно - економічного інституту Київського Національного торговельно - економічного університету;

Юрій М. Ф., доктор історичних наук, професор, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету, академік АН України;

Безаров О. Т., кандидат історичних наук, доцент, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Чікарькова М. Ю., доктор філософських наук, професор, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Бельмаз Ярослава Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор кафедри іноземних мов, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка;

Власенко Катерина Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор, Донбаська державна машинобудівна академія;

Пріма Раїса Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки;

Кожевников Віктор Михайлович, доктор педагогічних наук, професор, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;

Тарнопольський Олег Борисович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики та методики навчання іноземних мов Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля;

Полубоярина Ірина Іванівна, доктор педагогічних наук, доцент, Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського;

Амурський Е. Е., кандидат педагогічних наук, директор Інституту наукового прогнозування, академік МАБЕТ; (заступник головного редактора)

Антонович Є. А., кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри графічного дизайну і реклами Інституту реклами;

Волженцева Ірина Вікторівна, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Макіївського економіко-гуманітарного інституту;

Симоненко Світлана Миколаївна, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології розвитку і соціальних комунікацій Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського;

Дозорцева Олена Георгіївна, доктор психологічних наук, професор, зав. кафедри юридичної психології та права факультету Юридичної психології, ГБОУ ВПО «Московський міський психолого-педагогічний університет»;

Бочаров Василь Андрійович, доктор медичних наук, професор, Одеський медичний інститут Міжнародного гуманітарного університету;

Пекліна Галина Петрівна, доктор медичних наук, професор, Одеський медичний інститут Міжнародного гуманітарного університету;

Жалко-Титаренко В. А., доктор медичних наук, головний науковий співробітник Інституту епідеміології і інфекційних захворювань ім. Громашевського;

Барановський Віктор Миколайович, доктор технічних наук, професор, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя;

Гого Володимир Бейлович, доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри природничих наук Донецького національного технічного університету;

Murat Elioş, Associate Professor, Yasar Dogu Faculty of Sport Sciences, Ondokuz Mayıs University, Samsun, Turkey;

Ільїн Леонід Володимирович, доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри туризму та готельного господарства Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Криницький Ігор Євгенович, доктор юридичних наук, професор, завідувач науково - дослідної лабораторії № 1, Науково-дослідний інститут фінансового права;

Биков А. Н., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, вчений секретар Інституту законодавства Верховної Ради України;

Журнал зареєстровано в міжнародному каталозі періодичних видань
Ulrichsweb™ Global Serials Directory

Міжнародна індексація журналу:

РИЦ SCIENCE INDEX

WORLDCAT

BIELEFELD ACADEMIC SEARCH ENGINE

RESEARCHBIB

CITEFACTOR

OPEN ACADEMIC JOURNALS INDEX

POLISH SCHOLARLY BIBLIOGRAPHY

GOOGLE SCHOLAR

РОЗДІЛ І. ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК ТА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

УДК 336.225.674(045)

ДОХОДИ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОБ'ЄКТ АУДИТУ

кандидат економічних наук, Даценко А.В., Притолок С.

Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, Україна, Вінниця

У даній статті розглядаються питання аудиту доходів господарської діяльності підприємства в сучасних умовах ринку. Визначено сутність доходів підприємства як об'єкта аудиту, обґрунтовано доцільність впровадження внутрішнього аудиту, а також досліджено критерії оцінки ефективності внутрішнього аудиту доходів та запропоновано шляхи його удосконалення.

Ключові слова: доходи, аудит, підприємство, господарська діяльність, внутрішній аудит.

Даценко Г.В., Притолок С.А. Доходы предприятия как объект аудита / Винницкий торгово-экономический институт КНТЕУ, Украина, Винница

В данной статье рассматриваются вопросы аудита доходов хозяйственной деятельности предприятия в современных условиях ринку. Определена сущность доходов предприятия как объекта аудита, обоснована целесообразность проведения внутреннего аудита, а также исследованы критерии оценки эффективности внутреннего аудита доходов и предложено пути его совершенствования. Ключевые слова: доходы, аудит, предприятие, хозяйственная деятельность, внутренний аудит.

A.V. Dacenco, S.O. Prytolyuk Company revenues as audited entity / Vinnytsya trade and economic institute of KNTEU, Ukraine, Vinnytsya

This article deals with the income audit of business enterprises in today's market conditions. The essence of business income as the object of the audit, the expediency of implementation of internal audit and investigated criteria for assessing the effectiveness of internal audit of revenues and the ways of its improvement. Keywords: income, audit, enterprise, economic activity and internal audit.

У наш час досить важливим та актуальним є питання дослідження аудиту доходів господарської діяльності на підприємствах. Інтеграція капіталу різних суб'єктів господарювання, розвиток ринкових відносин в Україні та нові умови ведення бізнесу, потребують від власників вітчизняних підприємств мінімізації витрат та максимізації доходів діяльності, що призводить до ускладнення форм і методів управління підприємствами.

В умовах фінансової нестабільності першочерговим завданням вітчизняних підприємств є збереження конкурентоспроможності, у зв'язку з чим підвищення ролі аудиту стає основним фактором збільшення прибутку підприємства. Тому функції аудитора не можуть обмежуватися лише підтвердженням достовірності даних бухгалтерського обліку та показників фінансової звітності. В існуючих економічних умовах аудитор повинен надати ґрунтовні рекомендації щодо підвищення прибутку підприємства. На сьогоднішній день в умовах розвитку ринкових відносин підприємства почали, окрім основної діяльності, інвестувати вільні активи у фінансову та інвестиційну діяльність, та це неможливо, коли більшість українських підприємств мають мінімальний дохід, або взагалі є збитковими. Тому керівники підприємств усвідомили необхідність суворого контролю за доходами підприємства.

Вагоме місце в дослідженні теоретичних та практичних аспектів аудиту доходів приділялася у працях таких відомих вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів як Бабо А., Вуд Ф., Бачинський В., Білуха М., Бутинець Ф., Голов С., Корягін М., Котляров С., Куцик П., Мних Є., Озеран В., Пархоменко В., Пушкар М., Садовников А., Солошенко Л., Сопко В., Ткаченко Н., Усач Б., Чумаченко М. та багато інших.

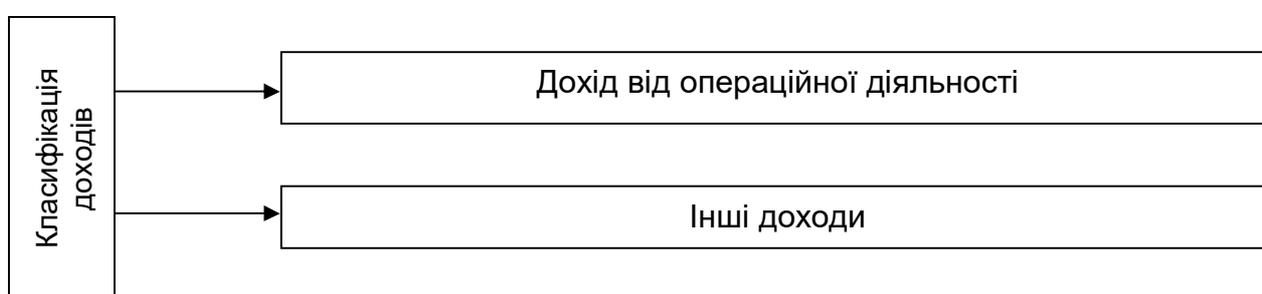
Для будь-якого підприємства важливим завданням є одержання прибутку. Обов'язково слід розрізняти поняття «дохід» та «прибуток», адже доходи виникають у результаті проведення операцій, що спрямовані на збільшення економічних вигід підприємства. У свою чергу, економічною вигодою являється прибуток. Таким чином, ми розуміємо, що отримання доходів прямо пропорційно впливає на суму отриманого прибутку. У зв'язку з цим, всі об'єкти підприємницької діяльності прагнуть одержати кращі результати, в результаті чого вони стають предметами аудиторських перевірок, які потребують детального вивчення.

Щодо визначення сутності поняття «дохід», то, згідно з П(С)БО 3 «Звіт про фінансові результати», доходи – це збільшення економічних вигід у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників) за звітний період. Вказана категорія постійно знаходиться у полі зору світової облікової практики. Про це свідчить МСБО 18 «Дохід», який визначає доходом від основної діяльності « ... валове надходження економічних вигід протягом певного періоду, яке виникає в ході звичайної діяльності підприємства, коли власний капітал зростає в результаті цього надходження, а не в результаті внесків учасників капіталу».

Аналіз літературних джерел дає підстави зробити висновок, що дохід – це виручка підприємства, отримана в результаті проведення

операцій із збільшення економічних вигод у грошовому чи матеріальному вигляді. Таким чином, дане визначення дає найбільш загальне уявлення про доходи. У загальному розумінні як економічна категорія дохід означає потік грошових та інших надходжень за одиницю часу і складається з таких елементів, як прибуток, заробітна плата, процент і рента [3].

Відповідно до Податкового кодексу, всі доходи поділяються на дві групи, які представлені на рисунку 1.

Рис. 1. Класифікація доходів відповідно до Податкового кодексу

Дохід від операційної діяльності – до його складу входить дохід від реалізації товарів. Визнається в розмірі договірної (контрактної) вартості, але не менше ніж сума компенсації, отримана в будь-якій формі, у тому числі при зменшенні зобов'язань. Інші доходи (доходи у вигляді дивідендів, отриманих від нерезидентів, процентів, роялті, володіння борговими вимогами; доходи від операцій оренди, лізингу, суми штрафів та неустойки чи пені тощо) [1].

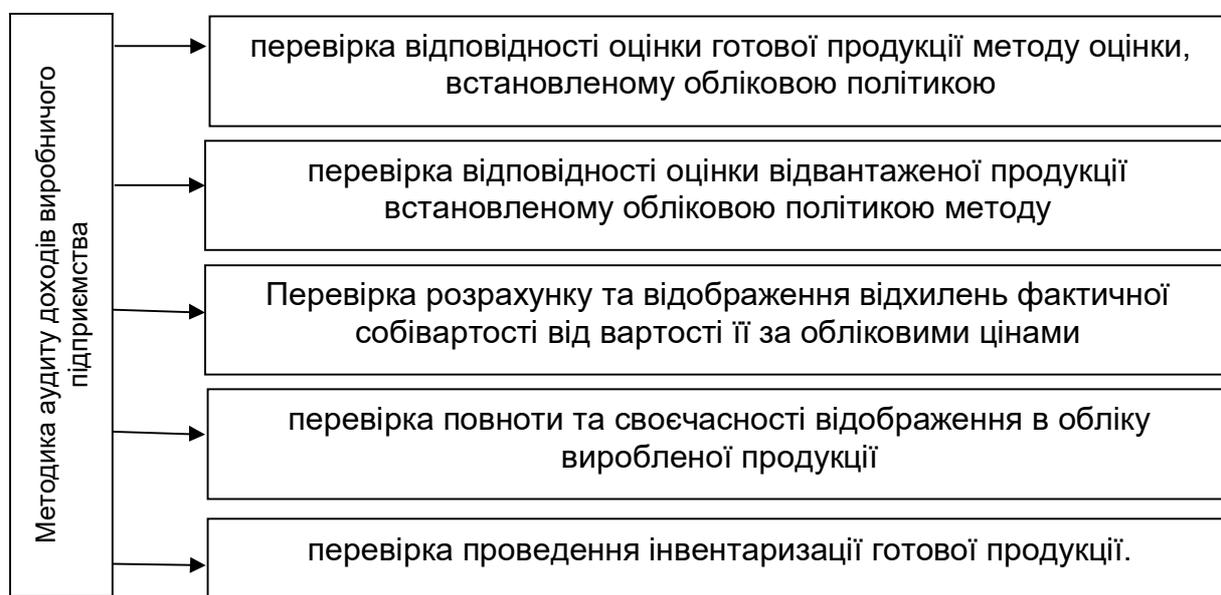
Дохід – це досить складна і суперечлива економічна категорія, що виконує різні функції. Зазначимо, що з однієї сторони доходи є елементом національного доходу країни, джерелом постійного зростання матеріального й духовного рівня життя суспільства й утворення фінансових ресурсів держав, з іншої – виступають як кінцевий результат роботи окремих підприємств, як складова поліпшення

фінансового господарської діяльності та як джерело подальшого розвитку підприємства.

Момент визнання доходу на практиці не є остаточно вирішеною проблемою. Вибір їх впливає на фінансові результати діяльності підприємств і на величину прибутку. Метод визначення доходів повинен забезпечити найбільш оптимальне і точне відображення доходів у покупця. Від вибору методу визначення доходів залежить і порядок ведення бухгалтерського обліку на підприємствах.

Метою аудиту доходів є встановлення об'єктивної істини щодо достовірності, об'єктивності, правдивості й законності відображення в бухгалтерському обліку і фінансовій звітності доходів та фінансових результатів і донесення цієї інформації через аудиторський висновок до її користувачів [2].

Методикою аудит доходів виробничого підприємства передбачено (рисунок 2):

Рис. 2. Методика аудит доходів виробничого підприємства

Заради здійснення ефективного управління доходами, важливо ввести в організаційну структуру підприємства службу внутрішнього аудиту. Внутрішній аудит – це незалежна експертна діяльність

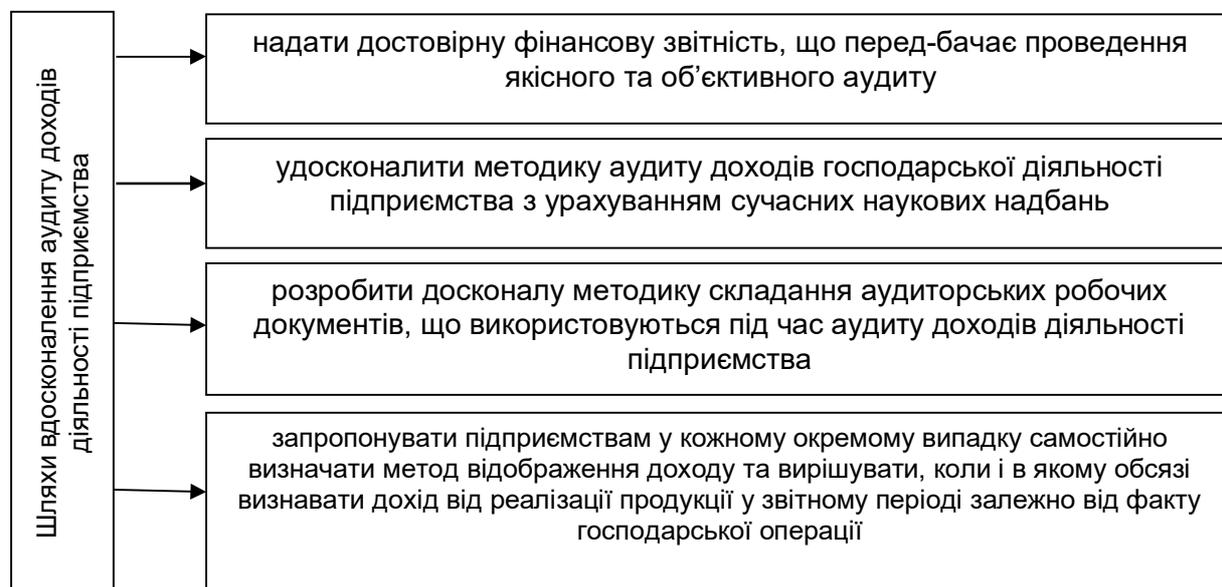
аудиторської служби, суб'єкта господарювання для перевірки та оцінки адекватності, ефективності системи внутрішнього контролю та якості виконання призначених обов'язків працівниками [6]. Доцільність впровадження внутрішнього аудиту має обґрунтовуватись його ефективністю, під якою варто розуміти здатність внутрішнього аудиту до вирішення певного завдання, ступінь цінності контрольно-оціночної інформації, досягнення позитивного результату в управлінні діяльністю підприємства.

Однак слід сказати, що існують і певні недоліки, адже у діючих в Україні методичних вказівках та спеціальній науковій літературі, що розкривають методику і організацію аудиту доходів, насамперед звертають увагу на аудиторське підтвердження достовірності даних про доходи, процеси їх формування, при цьому ігноруючи реалізацію аналітичних процедур аудиту. Це обмежує функціональну значущість аудиторської діяльності і попит на виконання такого виду робіт. В оцінках доходів підприємства за видами діяльності, важливим є не лише підтвердження повноти та достовірності інформації обліку і звітності на основі відповідних процедур аудиту, а і широке використання аналітичних процедур, які не тільки сприяють розв'язанню завдань оцінки достовірності, але і надають неупереджену інформацію про кон'юнктуру інтересів за цією проблематикою [4].

Доцільно виділити такі шляхи вдосконалення аудиту доходів діяльності підприємства з урахуванням практики та досвіду [5], які наведені на рисунку 3.

Зазначимо, що запорукою професійного надання аудиторських послуг є налагоджений процес формування документації з аудиту, наявність якої, дає змогу аудитору в разі необхідності захистити сумлінність виконання своїх обов'язків, а документування процедур

аудиторської перевірки створює базу для контролю якості аудиторських перевірок.

Рис. 3. Шляхи вдосконалення аудиту доходів діяльності підприємства

Отже, на сьогоднішній день аудит доходів як вид контролю є необхідним, адже володіння достовірною інформацією – це передумова хорошого функціонування суб'єктів господарювання. В умовах швидких змін конкурентного середовища, зростання розміру підприємств, підвищення складності процесів управління у керівництва підприємства недостатньо інформації, яка необхідна для прийняття правильних управлінських рішень та забезпечення конкурентоспроможності. Внутрішній аудит доходів є об'єктивним джерелом інформації, а тому сприяє досягненню цілей і виконанню поставлених завдань найефективнішим чином.

Література:

1. Податковий кодекс України. – К.: Економіка ІВЦ ДПА України, 2010. – 336 с.

2. *Виноградова М.О. Аудит: навчальний посібник / М.О. Виноградова. – К. : ЦУЛ, 2014. – 500 с.*
3. *Ясінська А.І. Методологія та організація системно-орієнтованого управління витратами і доходами підприємства для прийняття управлінських рішень / А.І. Ясінська, Н.І. Подольчак // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2012. – № 7(727). – С. 161–172.*
4. *Редько О. Концепція моделі регулювання аудиту в Україні / О. Редько // Бухгалтерський облік і аудит. – 2012. – № 1. – С. 42 – 48.*
5. *Верига Ю.А. Облікова політика підприємства: навч. посіб. / Ю.А. Верига. – К.: ЦУЛ, 2015. – 315 с.*
6. *Нагайчук В.В. Внутрішній аудит як діагностичний засіб в управлінні підприємством / В.В. Нагайчук // Наукові дослідження – теорія та експеримент 2010: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, Полтава, 19-21 травня 2010 р. – Полтава : ІнтерГрафіка, 2010. – Т. 11. – С. 119-121.*

References:

1. *Podatkovyy kodeks Ukrayiny. – K.: Ekonomika IVTs DPA Ukrayiny, 2010. – 336 s.*
2. *Vynohradova M.O. Audyt: navchal'nyy posibnyk / M.O. Vynohradova. – K.: TsUL, 2014. – 500 s.*
3. *Yasins'ka A.I. Metodolohiya ta orhanizatsiya systemno-orientovanoho upravlinnya vytratamy i dokhodamy pidpryyemstva dlya pryynyattya upravlins'kykh rishen' / A.I. Yasins'ka, N.I. Podol'chak // Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politekhnika". – 2012. – № 7(727). – S. 161–172.*
4. *Red'ko O. Kontseptsiya modeli rehulyuvannya audytu v Ukrayini / O. Red'ko // Bukhhalters'ky oblik i audyt. – 2012. – № 1. – S. 42 – 48.*

5. Veryha Yu.A. *Oblikova polityka pidpryyemstva: navch. posib.* / Yu.A. Veryha. – K.: TsUL, 2015. – 315 s.

6. Nahaychuk V.V. *Vnutrishniy audyт yak diahnostychnyy zasib v upravlinni pidpryyemstvom* / V.V. Nahaychuk // *Naukovi doslidzhennya – teoriya ta eksperyment 2010: materialy IV Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, Poltava, 19-21 travnya 2010 r.* – Poltava: InterHrafika, 2010. – T. 11. – S. 119-121.

УДК 338.43

ЩО КРИЄТЬСЯ ЗА ПРИВАТИЗАЦІЄЮ ЗЕМЕЛЬ КОЛЕКТИВНОЇ ВЛАСНОСТІ?

доктор економічних наук, професор, Горлачук В.В.

кандидат економічних наук, доцент, Семенчук І.М.

Чорноморський національний університет ім. Петра Могили, Україна,
Миколаїв

У статті висвітлюються особливості приватизації земель колективної власності та недоліки розвитку на цій основі агрохолдингових компаній, товариств з обмеженою відповідальністю, приватно-орендних підприємств з орендними відносинами, сільськогосподарських виробничих кооперативів, фермерських господарств, серед яких тенденція зростання нетрудових доходів від земельної ренти в міру розширення площі земель. Розкривається роль кооперативної організації селян, які добровільно об'єднуються для спільного ведення великого сільськогосподарського виробництва і колективної праці.

Ключові слова: ринок землі, земельні ділянки, мораторій, власність на землю, земельні ресурси, аграрне виробництво, маркетинг, земельні відносини, оренда земель.

доктор экономических наук, профессор, Горлачук В.В., кандидат экономических наук, доцент, Семенчук И.М. Что кроется за приватизацией земель коллективной собственности?/ Черноморский национальный университет им. Петра Могилы, Украина, Николаев

В статье освещаются особенности приватизации земель коллективной собственности и недостатки развития на этой основе агрохолдинговых компаний, обществ с ограниченной ответственностью, частно-арендных предприятий с арендными отношениями, сельскохозяйственных производственных кооперативов, фермерских хозяйств, среди которых имеет место тенденция роста нетрудовых доходов от земельной ренты по мере расширения площади земель. Раскрывается роль кооперативной организации крестьян, добровольно объединяющихся для совместного ведения крупного сельскохозяйственного производства и коллективного труда.

Ключевые слова: рынок земли, земельные участки, мораторий, собственность на землю, земельные ресурсы, аграрное производство, маркетинг, земельные отношения, аренда земель.

Doctor of Economic Science, Professor, Valery Horlachuk, Ph.D. of Economic Science, Associate Professor Iryna Semenchuk What are the main aspects of collective ownership lands privatization? / Petro Mohyla Black Sea National University, Ukraine, Mykolaiv

The article highlights privatization peculiarities of collective ownership lands and the development disadvantages of agroholding companies, which are based on the factor of privatization, limited liability companies, private-lease enterprises with rent relations, agricultural production cooperatives, farms. Among before-mentioned enterprises there is a tendency of unearned incomes from a land rent in process of acreage expansion increasing. The

role of peasant's cooperative organizations which voluntarily unite for joint leading the large agricultural production and collective work is figured out.

Keywords: land market, land parcels, moratorium, land ownership, land resources, agricultural production, marketing, land relations, agricultural tenancy.

Вступ. В умовах, так званого, дикого капіталізму постає питання, чи є прогресивним варіант розвитку суспільства, коли значна його частина експлуатує людські потреби іншої частини з метою свого збагачення. Зважаючи на природу людських відносин, ідеї і норми якими живе суспільство, відповідь буде стверджуючою – ні. Особливо виразно це проявляється у сфері земельних відносин, де питання власності на землю перетворилось на камінь ідеологічного протистояння двох економік – планової і ринкової, які поступово переростають у конфлікт, з одного боку – між членами суспільства, а з іншого – суб'єктами господарювання на землі і державою, що справедливо дає підстави сумніватися в соціально-економічному благополуччі державних і приватних інтересів.

Непрозорість цих відносин породжує у суспільстві правовий, економічний, моральний та інші види нігілізму, що уповільнює формування повноцінного конкурентного середовища. При цьому, сам селянин перестає бути часткою економіки, будучи позбавленим цілеспрямованої функції формування продукту обміну для реалізації свого творчого потенціалу, самоутвердження особистості, реалізації власного «Я». Власне, зазначене залишається найпроблемнішою ланкою економічної реальності на селі, в тому числі у сільськогосподарському землекористуванні. Серед усіх факторів такої ситуації досить поширеними є абсолютно не обґрунтовані аргументи на користь того, що мораторій на купівлю-продаж земельних паїв порушує

конституційні права селян розпоряджатись своєю земельною власністю, створюються труднощі щодо застави землі під банківський кредит, блокуються можливості просування сільськогосподарського землекористування по шляху до євроінтеграції, що призводить до втрати зацікавленості місцевого бізнесу та ін.

Окресливши загальні риси процесу розвитку сільськогосподарського землекористування суспільно-економічні реалії вказують на важливість пошуку методологічних ресурсів, які б докорінним чином вплинули на реальний розвиток системних перетворень на селі, де центральною ланкою є процес підвищення гнучкості ринкових механізмів якісного оновлення сільськогосподарського землекористування. Українське суспільство має заявити про модель сільськогосподарського землекористування у відповідь на глобальні виклики, яке принесе суспільству користь, що будуватиметься на загальнолюдських цінностях.

Огляд останніх досліджень. Інструментарієм наукового пізнання процесів розвитку земельних відносин та управління сільськогосподарським землекористуванням є праці провідних вчених економістів, землевпорядників, виробничників та інших, які намагались обширно дати аналіз минулого і бачення майбутнього сільськогосподарського землекористування України. На жаль, значна частина наукового продукту (якщо можна сказати, що він науковий) були спрямовані на угоду правителям, з метою бути приближеним до владної еліти, отримуючи за це відповідні бонуси. Разом з тим спостерігається ситуація, коли багато наукових розробок «реформатори» мовчки ігнорували, в результаті чого прийнята для вітчизняних умов модель розвитку сільськогосподарського землекористування визначалась обмеженим (утаємненим) колом осіб, до того ж з обмеженим баченням прогнозу розвитку земельних відносин безпредметно, нав'язуючи думку, у ракурсі того, що приватизація землі створить порівняно більші

можливості економічного розвитку аграрного сектора економіки України, підвищить рівень мотивації господарської діяльності на землі.

Але вузькість, суперечливість, і недостатність виробничих можливостей землекористування призвели його до повної руйнації, вивівши за рамки науки. Відтак, у нас виросло переконання, тобто власний науковий підхід щодо можливості модернізації сільськогосподарського землекористування, взявши за відправну точку розвиток земельних відносин і управління земельними ресурсами, який ґрунтується великою мірою на інституціональній основі, використовуючи при цьому не тільки формалізовані економічні моделі управління, але й традиційні цінності, культуру, ментальність, норми і правила суспільного життя, що визначають здатність, у першу чергу, сільського населення, яке являє собою людський, інтелектуальний та соціальний капітал, до сприйняття інноваційних змін у сільськогосподарському землекористуванні. Очевидно, що це є ключовою умовою, відповідно до якої не можна не рахуватися із значущістю інституціональних факторів, обираючи ринкову модель управління сільськогосподарським землекористуванням в Україні, орієнтовану на нарощення земельного капіталу, потенціалу вітчизняної економіки.

Виклад основного матеріалу. Земля – найбільший скарб теперішньої і майбутніх цивілізацій, а тому використовувати примітивні форми управління нею є найтяжчий злочин проти суспільства. Не випадково найбільш раціональні форми і способи використання землі у країнах з розвинутою економікою вже давно стали відправною точкою і матеріальною умовою активізації розвитку всіх сфер виробництва. Це особливо актуально, коли мова йде про сільськогосподарські земельні угіддя, які виступають у сільському господарстві не тільки просторово-операційним базисом, але й активним фактором економічного виробництва, виконуючи функції предмета праці і знаряддя виробництва.

А це зобов'язує господарюючих суб'єктів на землі до вдосконалення методів, механізмів, способів організації використання землі, адаптованих до розвитку продуктивних сил з екстраполяцією до тенденцій глобалізаційних процесів.

Це питання потребує глибокого переосмислення щодо вирішення доленосних для України завдань, спрямованих на значне підвищення продуктивності землі в аграрному секторі економіки, зміцнення економічної незалежності від держав Євросоюзу та інших розвинутих країн світу, які розгорнули активну діяльність прориву їх бізнесу на ринки світу. Не можна не сказати, що земля до того ж є основним джерелом валютних надходжень в Україну.

Успіхи для досягнення цієї мети покладались на акцію безоплатної передачі землі у приватну власність, в тому числі земель і майна колишніх колгоспів і радгоспів у формі земельних та майнових паїв.

На жаль, замовчується аномальність приватизаційних процесів в Україні, яка виражається у нездатності у повній мірі реалізувати земельно-ресурсний потенціал, посиляючись на те, що мораторій на землю порушує конституційні права трансформації землі у товар, не дозволяє вільно розпоряджатись своєю власністю селянину, позбавляє можливості заставити землю під банківській кредит та ін.

Загальновизнано, що після роздержавлення і приватизації землі, фактично власниками її стали не дбайливі селяни, які б могли поліпшити свій економічний стан, покращити добробут людей, завдяки своїй праці, а відносно невелике коло олігархів та можновладців, які з допомогою спеціально підготовлених професіоналів домоглися нагромадження значного капіталу, виходячи за рамки етичних і моральних норм, що стало причиною бідності людей на селі, цілеспрямованою акцією фізичного вимирання сільського населення, втрачено контроль над процесом збереження і відтворення родючості ґрунту, зруйновано

систему податково-бюджетної політики у країні, різних махінацій, обману, грабунків та інших подібних дій.

Трагічною помилкою приватизації землі є факт обмеженого розуміння ролі і зростання диференціальної та абсолютної земельної ренти, як головної цінності суспільства, що трансформується і матеріальну основу паразитування землевласників, оскільки ці види ренти є «дармовою часткою продукції», отриманою без затрат праці на її виробництво завдяки впливу сил природи. Справедливо відзначає один із вчених [4, с. 447], що «диференціальна і абсолютна рента – це вартість, яка утворюється без затрат праці...а тому вона є «водичкою», яка розбавляє фактично створену вартість і, таким чином веде до інфляції». Але у випадку колективного способу господарювання на землі таке паразитування відсутнє.

Історія людської цивілізації знає чимало геніальних провідних вчених, дослідників, які виступають проти привласнення землі, серед яких можна назвати класика економічної науки Дж. С. Мілль [3], який сказав «держави може виступати в ролі єдиного землевласника, а землероби мають бути орендарями...». Подібна аргументація наводиться у працях В. Юрчишина [8], Ю. Архангельського, О. Радзівського [1], І. Франка [6,7], Іоанн-Павло II [2], М. Павлишенко [5]. Цій проблемі присвячено багато праць відомого економіста-аграрника О. Чаянова, який відзначав, що ніхто не має права використовувати землю для отримання нетрудових доходів, митрополит А. Шептицький та ін.

Але реальність в Україні така, що паювання сільськогосподарських угідь вже відбулось, більша частина земельних паїв передана в оренду на різні терміни користування орендарем, а тому важко уявити процеси реприватизації землі, тобто повернення до висхідного періоду, коли земля перебувала у колективній власності.

Серед аспектів, що викликають особливу тривогу у сфері земельних відносин та управління земельними ресурсами є ейфоричний оптимізм державної влади у контексті зняття мораторію на купівлю-продажу земельних паїв, підхоплений кланом олігархів, що призведе до значної девальвації моральних цінностей, загострення відносин у соціальній сфері, руйнації національної самобутності та ідентичності соціуму.

Тому, аналізуючи процеси у сфері земельних відносин та управління земельними ресурсами вважаємо за доцільне ще раз повернутися до раніше порушених нами питань, які не були почуті тими, хто мав би дати адекватні відповіді на нові виклики суспільства, виклики світового розвитку.

У цьому контексті відзначимо, що цивілізаційний підхід до перспектив розвитку сільськогосподарського землекористування повинен пролягати не через становлення індивідуальної приватної власності на використання земельних паїв, яке супроводжується ручною виснажливою працею, не передачу земельних паїв в оренду, яка є серйозним ризиком для повного розорення селян, розбалансування фіскальної та монетарної політики, але дозволяє отримувати нетрудові доходи орендарю завдяки використанню земельних паїв орендодавців. Тобто оренда паїв це виражений прояв паразитування орендарів, що суперечить гуманізації стосунків, розвитку взаєморозуміння та поваги людей конкретного економічного простору. Це зумовлено тим, що власник земельного паю і працівник (орендар) не суміщені як єдине ціле, маючи різні інтереси до бізнесу і від бізнесу. У цьому і полягає суть феномену зростання дохідності суб'єкта господарювання завдяки «масштабності» земельної площі, хоча і сьогодні суспільство ще не може ідентифікувати цієї економічної та соціально-психологічної категорії. Впродовж довгого часу це був «пустий» звук без ціннісно-сислового наповнення змістом, без усвідомлення ролі і місця його в

українській економіці. Тут мова йде про те, що із зростанням земельної площі у землевласника, навіть при незначній доходності з одиниці площі, загальна дохідність зростає у декілька разів в результаті чого формується проблемне поле суперечностей в сучасному українському суспільстві. Власне такий сумативний ефект криється у привласненні земельної ренти, яка не супроводжується затратами на її виробництво. Тому не випадково більшість населення України голосливо висловлюють думку, що приватна власність є більш ефективною, ніж державна, є ядром національної економіки. Але така позиція є не правильною, на що вище ми акцентували увагу.

У цьому контексті відзначимо, що великі агрохолдингові компанії, зосередивши у своїх руках сотні тисяч гектарів орних земель і є паразитуючою формою підприємницької діяльності на землі, які прагнуть влади, багатства, за рахунок праці інших, порушуючи законні права суспільства і народу в системі загальнолюдських цінностей. Агрохолдинги – це не тільки важка «смерть» для села, його людей, але й всієї аграрної сфери, економічного життя країни.

Серйозні дестабілізуючі імпульси і аграрному секторі економіки виходять і від інших організаційно-правових форм господарювання – товариства з обмеженою відповідальністю, приватно-орендні підприємства з орендними відносинами, сільськогосподарські виробничі кооперативи, фермерські господарства та ін., які мають тенденцію до зростання нетрудових доходів від земельної ренти в міру розширення площі. Це дає підстави вибудовувати земельні відносини, які базуються на трудовому типі власності, коли в одній особі виступає і власник землі і виробник продукції на землі. Така умова досягається лише у випадках використання земельних паїв на засадах спільної часткової власності на землю.

Практичне втілення такого підходу полягає у зведенні (консолідації), за згодою власників, земельних паїв, земельних ділянок у цілісні масиви, на яких і самі працюватимуть. У цьому випадку будуть суміщені і власник земельного паю та виробник (він же власник земельного паю) в одній особі.

При такому виборі моделі використання землі буде відсутня поляризація сільського населення, оскільки земельна рента буде рівномірно розподілена серед всіх учасників кооперації землі і майна. Інакше кажучи, якісно новий підхід у сфері земельних відносин полягає у створенні колективних господарств (колгоспів), які визначатимуть весь уклад суспільного життя на селі. За такої ситуації не потрібно безпідставно лякатись колгоспів, оскільки вони зумовлять нову якість розвитку економіки, кожний працюючий власник земельного паю у такому колгоспі зможе щорічно отримувати в середньому 200-300 тис. грн, на відміну від зданого в оренду земельного паю, коли розмір орендної плати складає лише 4-6 тис. грн. Хочемо ще раз відзначити, що колгосп – це лише кооперативна організація селян, які добровільно об'єднуються для спільного ведення великого сільськогосподарського виробництва і колективної праці.

Колгоспи – це одна з найбільш перспективних форм організації виробництва, а тому вішання «ярликів» на них, у контексті того, що вони спрямовані проти самого селянина є неправильним. Вся біда колгоспів соціалістичної епохи полягала не у колгоспах, як таких, а у заполітизованості влади, адміністративно-каральному типі втручання у життя сільського населення, повсякденному панівному контролю влади над суспільством, волюнтаризмі, що створювало кумулятивний синергетичний ефект другосортності селянина. Подолавши психологічні образи колгоспів соціалістичної епохи буде розірвано замкнене коло злиденного життя на селі, буде покладено край перекачуванню капіталу

в інші сфери промислового і фінансового капіталу, якого так бракує аграрному сектору економіки. Колгоспи відіграватимуть головну роль у сучасній аграрній економіці, позитивно впливаючи на потенціал економічного розвитку, активізації функціонування демократичного суспільства. При цьому, вони повинні бути захищеними від політичних інтриг, які виникають у вищих ешелонах влади, захищені від змін політичного і стратегічного курсу країни. Колгоспи мають органічно вплестися у вітчизняну і світову економіку, ввібравши в себе найкращий досвід колгоспно-радгоспного ладу, який би відповідав економічним бажанням суспільства, оскільки вони є однією з найбільш вдалих форм організації виробництва.

Одним з ключових питань розвитку колгоспів є масштабна диверсифікація видів господарської діяльності в них. Тут мова йде про використання не тільки земельних паїв, але і обов'язкового розвитку на їх основі тваринництва, переробки виробленої сировини (борошно, крупа, молоко, м'ясопродукти, тощо), кормовиробництва та інших видів діяльності, яка властива сільським територіям і виникає із можливостей природних, фінансових, технічних, людських та інших ресурсів.

Виразниками ідеологеми реалізації соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць є міні-державоутворення, що являють собою державу в мініатюрі. Фокусування пріоритетів розвитку адміністративно-територіальних одиниць з огляду на виклики майбуття слід розглядати через призму розвитку:

- рослинництва і тваринництва;
- переробки сільськогосподарської продукції;
- рибництва та бджільництва;
- будівельної та меліоративної діяльності;
- промисловості;
- народних промислів;

- торгівлі і послуг;
- рекреаційної, оздоровчої і природоохоронної діяльності;
- автоперевезення;
- житлового і дачного будівництва;
- муніципальної поліції;
- медичних закладів;
- інших видів діяльності (збір ягід, грибів, горіхів, виробництво вин, соків, тощо).

До участі у цих видах діяльності будуть залучені люди відповідно до своїх здібностей і бажань. В основі визначення обсягів і якості виробництва продукції чи послуг є маркетинг, який дає відповідь на можливість ринку тієї чи іншої продукції, можливостей природних ресурсів (земля, вода та ін.), трудові та фінансові ресурси, якості виробленого продукту тощо.

Приведені орієнтовні види діяльності на фоні колективного способу господарювання на землі, у рамках адміністративно-територіальних одиниць, є ключовою умовою і потужним джерелом економічної стабільності, покращення стандартів якості життя людей на селі, створення великої кількості додаткових робочих місць, гармонії між людиною і природою, що орієнтується на міжнародні норми і стандарти.

Висновки. Інституційні трансформаційні процеси у сільськогосподарському землекористуванні необхідно розглядати як складний процес, де центральною ланкою є форми власності на землю.

Зростання ефективності сільськогосподарського землекористування слід розглядати через призму суміщення власників земельних ділянок і товаровиробників. Цій умові найбільше відповідає колгосп, який передбачає кооперацію праці, землі і майна у рамках колективу, яка є найбільш прогресивною для України і світу.

У цій площині важливим є те, що за такої постанови питання буде ліквідовано нетрудову приватну власність, яка паразитує на інтересах власників земельних ділянок. Колгоспи розглядаються як інструмент з допомогою якого відбудеться не тільки підвищення продуктивності праці, але й вагомим консолідуючим фактором і каталізатором зміцнення аграрного сектора економіки, розвитку особистості та розвитку нації.

Література:

1. Архангельський, Ю. *Про ефективність приватизації в Україні [Текст]* / Ю. Архангельський // *Економіка України.: Політико економічний журнал Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Міністерства фінансів України та Національної Академії Наук України. 2008. № 9. С. 86-91*
2. Йоан Павло II. *Енцикліка Evangelium Vitae / Енцикліка Evangelium Vitae Святішого Отця Йоана Павла II до єпископів, священників і дияконів, ченців і черниць, світських католиків та до всіх людей доброї волі про вартість і недоторканність людського життя / Пер. з польської та німецької К. Демчук, В. Паскевич, В. Дивнич. Редактор доктор теології о. Софрон Мудрий ЧСВВ. — Liberia Editrice Vaticana, 1995. - 160 с.*
3. Милль Дж.С. *Основы политической экономии и некоторые аспекты их приложения к социальной философии. В 3 т. — М.: Прогресс, 1980. - 383 с.*
4. Павлишенко М.М. *Шляхи створення однакових умов розширеного відтворення сільськогосподарських підприємств [Текст] : матеріали временних колективів / М.М. Павлишенко // Основні напрями високоефективного розвитку пореформеного агропромислового виробництва в Україні на інноваційній основі. Матеріали IV річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 25-26 червня 2002 року. - К.: УААН, 2002. - С. 443-448*

5. Павлишенко М. Приватизація землі та її соціально-економічні наслідки / М. Павлишенко. *Економіка України*. №12, 2008, - С. 29-39.
6. Франко І.Я. Твори т. 45.К.: Наукова думка, 1984, - С. 159-160
7. Франко І.Я. Твори. Т. 44, кн. 1, С. 570, 571, 573.
8. Юрчишин В. Формування і системна розбудова новітньої державної аграрної політики [Текст] / В. Юрчишин // *Економіка України*. – 2007. – N 10. – С. 4-15.

References:

1. Arkhanghel'skiy, Ju. *Pro efektyvnist' pryvatyzacii v Ukrajinі* [Tekst] / Ju. Arkhanghel'skiy // *Ekonomika Ukrajinu: Polityko-ekonomichnyj zhurnal Ministerstva ekonomiky ta z pytanj jevropejskoji integhracii Ukrajinu, Ministerstva finansiv Ukrajinu ta Nacional'noji Akademiji Nauk Ukrajinu*. 2008. № 9. S. 86-91
2. Joan Pavlo II. *Encyklika Evangelium Vitae / Encyklika Evangelium Vitae Svjatoshogho Otcja Joana Pavla II do jepyskopiv, svjashhennykiv i dyjakoniv, chenciv i chernycj, svitsjkykh katolykiv ta do vsikh ljudej dobroji voli pro vartistj i nedotorkannistj ljudsjkogho zhyttja* / Per. z poljskoji ta nimeckoji K. Demchuk, V. Paskevych, V. Dyvnych. Redaktor doktor teologhiji o. Sofron Mudryj ChSVV. — *Liberia Editrice Vaticana*, 1995. - 160 s.
3. Mill Dzh.S. *Osnovy politicheskoy ekonomii i nekotoryie aspekty ih pri-lozheniya k sotsialnoy filosofii*. V 3 t. – M.: Progress, 1980. - 383 s.
4. Pavlyshenko M.M. *Shljakhy stvorennja odnakovykh umov rozshyrenogho vidtvorennja siljskogho hospodarsjkykh pidpryjemstv* [Tekst]: *materyaly vremennykh kollektivov* / M.M. Pavlyshenko // *Osnovni naprjamy vysokoefektyvnogho rozvytku poreformenogho aghropromyslovogho vyrobnyctva v Ukrajinі na innovacijnij osnovi. Materialy IV richnykh zboriv Vseukrajins'kogho konghresu vchenykh ekonomistiv-aghrarnykyv 25-26 chervnja 2002 roku*. - K.: UAAN, 2002. - S. 443-448

5. Pavlyshenko M. Pryvatyzacija zemli ta jiji socialjno-ekonomichni naslidky / M. Pavlyshenko. *Ekonomika Ukrainy*. № 12, 2008, - S. 29-39.
6. Franko I.Ja. *Tvory t. 45.K.: Naukova dumka, 1984, - S. 159-160*
7. Franko I.Ja. *Tvory. T. 44, kn. 1, S. 570, 571, 573.*
8. Jurchyshyn, V. Formuvannja i systemna rozbudova novitnjoji derzhavnoji aghrarnoji polityky [Tekst] / V. Jurchyshyn // *Ekonomika Ukrainy*. – 2007. – N 10. – S. 4-15.

РОЗДІЛ ІІ. ПИТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК

УДК 159.95

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТЕБАМИ

кандидат педагогічних наук, Войтко В.В.

Комунальний заклад “Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського”, Україна,
м. Кропивницький

В статті йдеться про особливості дітей з особливими освітніми потребами, перераховуються їх як специфічні, так і загальні потреби і проблеми. Розкривається сутність корекційно - розвиваючої роботи як напрямку діяльності, який вирішує специфічні завдання, зумовлені особливостями психофізичного розвитку учнів. Звертається увага на те, що навчання дітей з особливими потребами має бути спрямоване на психолого-педагогічну корекцію і компенсацію відхилень у розвитку, формування початкової грамотності. З урахуванням структури і складності психофізичного порушення та можливостей учнів початкової школи виділяють чотири варіанти навчання:

загальноосвітня підготовка, корекційно-розвивальне навчання, компенсаторно-адаптаційне навчання та абілітаційне навчання.

Ключові слова: Особистісно орієнтований підхід, діти з особливими освітніми потребами, загальноосвітня підготовка, корекційно-розвивальне навчання, компенсаторно-адаптаційне навчання, абілітаційне навчання.

Войтко В.В. Особенности обучения и воспитания детей с особенными потребностями, Центральный регион / Комунальное заведение Кировоградский обласной институт последипломного педагогического образования имени Василия Сухомлинского», Украина, Кропивницький

В статье говорится об особенностях детей с особыми образовательными потребностями, перечисляются их как специфические, так и общие потребности и проблемы. Раскрывается сущность коррекционно – развивающей работы как направления деятельности, которая решает специфические задачи, обусловленные особенностями психофизического развития учащихся. Обращается внимание на то, что обучение детей с особыми потребностями должно быть комплексным и направлено на психолого-педагогическую коррекцию и компенсацию отклонений в развитии, формирование начальной грамотности. Обращается внимание на то, что в работе с такими детьми основой должна быть структура и сложность психофизического нарушения и возможностей учеников начальной школы, которые отображаются в четырех вариантах обучения: общеобразовательная подготовка, коррекционно-развивающее обучение, компенсаторно-адаптационное обучение и абилитационные обучения.

Ключевые слова. Личностно ориентированный подход, дети с особыми образовательными потребностями, общеобразовательная

подготовка, коррекционно-развивающее обучение, компенсаторно-адаптационное обучение, абилитационные обучения.

V.V. Voitko Features of training and education of children with special needs, Central region / Komunalnoe establishments of "Kyrovohradskyy oblasnoy Education Teaching Institute posledyplomnoho behalf Basil Suhomlynskoho" Ukraine, Kropyvnytskyu

The article refers to the characteristics of children with special educational needs are translated to both specific and common needs and problems. Revealed the essence correction - development work as a line of business that solves specific problems caused by special needs students. Attention is drawn to the fact that children with disabilities aimed at psycho-pedagogical correction and compensation of deviations in the formation of primary literacy. Given the structure and complexity of mental and physical abuse and opportunities for elementary school students are four options for training: general education, correctional and developmental education, compensatory and adaptive training and habilitation training.

Keywords. Personality oriented approach, children with special educational needs, comprehensive training, correctional and developmental education, compensatory and adaptive training, habilitation training.

Вступ. У 23 статті Конвенції про права дитини зазначено, що розумово чи фізично неповноцінна дитина повинна мати повноцінне гідне життя в умовах, які б сприяли її упевненості в собі і активну участь у житті суспільства.

Відповідно цього документу для здійснення корекції порушень у фізичному та психічному розвитку учнів з особливими освітніми потребами має проводитися відповідна корекційно-педагогічна діяльність, яка є складним психофізіологічним і соціально-педагогічним явищем, що охоплює весь навчально-виховний процес.

Мета статті – аналіз та узагальнення теоретичних засад особливостей навчання та виховання дітей з особливими потребами.

Виклад основного матеріалу статті. До дітей з особливими потребами відносяться: глухі, сліпі, зі зниженим слухом, зі зниженим зором, розумово відсталі, з затримкою психічного розвитку, важкими порушеннями мови, наслідками поліомієліту і церебральним паралічем [1;2;3;6;7].

Особливості навчально-виховного та корекційного процесу дітей з особливими потребами визначаються їхніми потенційними можливостями і збереженими функціями [2;3].

Таким чином, корекційно - розвиваюча робота має вирішувати специфічні завдання, зумовлені особливостями психофізичного розвитку учнів та спрямовується на:

- розвиток зорового чи слухового сприймання, мовлення, корекцію пізнавальної діяльності, фізичний розвиток, формування навичок просторового, соціально-побутового орієнтування;

- розвиток навичок саморегуляції та саморозвитку учнів шляхом взаємодії з навколишнім середовищем на основі знань, умінь і навичок мовленнєвої, зокрема, комунікативної діяльності і творчості;

- формування компенсаційних способів діяльності як важливої передумови підготовки дітей з особливими освітніми потребами до навчання в основній школі;

- створення передумов для соціальної реабілітації та інтеграції, розвиток самостійності та життєво важливих компетенцій, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку.

Навчання дітей з особливими потребами у школі I ступеня спрямоване на психолого-педагогічну корекцію і компенсацію відхилень у розвитку, формування початкової грамотності. З урахуванням структури і

складності психофізичного порушення та можливостей учнів початкової школи виділяють чотири варіанти навчання:

-загальноосвітня підготовка (передбачає засвоєння змісту загальноосвітньої програми; формування навичок і вмінь навчання; корекцію основних психічних функцій. рухової та емоційно-вольової сфери; розвиток умінь соціальної комунікації з іншими учнями та дорослими; профілактика вторинних відхилень у психофізичному розвитку; розвиток творчих здібностей та усвідомлення дітьми своїх реальних та потенційних можливостей);

-корекційно-розвивальне навчання (спрямоване на подолання труднощів у навчанні, пов'язаних із соціальною ізоляцією, педагогічною занедбаністю, затримкою психічного розвитку; передбачає поглиблену роботу з корекції психічних функцій, пізнавальної діяльності, навичок спілкування розвитку умінь і навичок у процесі трудового навчання, формування компенсаторних способів діяльності шляхом максимального використання потенційних можливостей, спроможності і здібностей дитини);

-компенсаторно-адаптаційне навчання (організовується для дітей, які мають низькі навчальні можливості, виражені інтелектуальні порушення, відхилення в емоційно-вольовій сфері, комбіновані вади розвитку; програма розробляється з урахуванням комплексної патології розвитку дитини);

-абілітаційне навчання (організовується для дітей за індивідуальними освітніми програмами різних варіантів залежно від патології, рівня розвитку дитини, готовності до навчання) [1;2;7].

Метою навчання дітей з особливими потребами в школі II ступеня є досягнення загального рівня освіченості за відповідним варіантом, формування особистісних якостей, необхідних для соціальної реабілітації та інтеграції в суспільство) [1;2;7].

В основній школі зберігають наступність чотири варіанти навчання дітей з особливими потребами:

-загальноосвітня підготовка (формування базового обсягу знань для отримання загальної або спеціальної середньої освіти на основі оволодіння базовими знаннями для подальшого самостійного навчання та отримання професії, оволодіння різними формами і видами навчальної діяльності, корекція психічних властивостей і функцій особистості, допрофесійна адаптація);

-корекційно-розвивальне навчання (формування способу продуктивної діяльності як умова інтеграції та адаптації в сучасному суспільстві на основі оволодіння базовими знаннями, досягнення рівня функціональної грамотності, оволодіння допрофесійними вміннями, навичками, корекції затримки психічного розвитку, формування між предметних зв'язків на основі інтеграції різних галузей знань як способів пізнавальної діяльності);

-компенсаторно-адаптаційне навчання (формування обсягу знань, який сприяє адаптації в навколишньому світі і оволодінню певними трудовими навичками на основі корекції і компенсації сенсомоторних та інтелектуальних відхилень у розвитку, забезпечення рівня знань і практичних умінь для самостійної адаптації випускника);

-абілітаційне навчання (досягнення рівня знань, які б відповідали психофізичним та інтелектуальним можливостям учня на основі засвоєння знань відповідно до наявних можливостей, розвитку потенційних здібностей, корекції різних сторін особливості) [2;7].

Метою навчання у школі III ступеня є досягнення рівня компетентності в освіті, формування способів особистісного і професійного самовизначення, максимальна соціалізація особистості. Логічно, що навчання у школі III ступеня продовжують учні, які навчались за варіантами загальноосвітньої підготовки та корекційно-розвивального

навчання. Для випускників компенсаторно-адапційного та абілітаційного варіантів навчання старша школа може виконувати додаткову функцію для поглиблення соціалізації та професійної підготовки) [1;2;7].

Навчання дітей з особливими потребами здійснюється за навчальними планами, програмами, підручниками, посібниками, рекомендованими Міністерством освіти і науки України для відповідних типів загальноосвітніх закладів, або за індивідуальними програмами.

Корекційно-педагогічна діяльність з дітьми, які мають особливі освітні потреби, відрізняється змістом та основними напрямки:

По-перше, в рамках концепції спеціального навчання і виховання дітей з особливостями психофізичного розвитку корекційно-педагогічна робота займає центральне положення в єдиному педагогічному процесі.

По-друге, корекційна діяльність являється складовою частиною загальної освіти, в той же час має свій специфічний напрямок при здійсненні навчально-виховного процесу.

По-третьє, за об'ємом і значенням корекційно-педагогічного процесу в системі спеціальної освіти йому відводиться значне місце) [1;2;7].

В наукових узагальненнях виокремлюються основні напрямки корекційно-педагогічного процесу: корекційний вплив на дитину факторами середовища («терапія середовищем»); корекційний напрямок навчального процесу; спеціальний підбір культурно-масових засобів; психогієна сімейного виховання; корекція окремих сторін психічної діяльності; розвиток процесів мислення; розвиток різних видів мислення; корекція порушень емоційно-вольової сфери; розвиток мовлення; розвиток уявлень про навколишній світ; збагачення словникового запасу; корекція індивідуальних прогалин в знаннях; відновлення позитивних якостей, які одержали незначну девіацію; накопичення навичок моральної поведінки) [2;10].

В основі спеціальних методів і прийомів корекційно - педагогічної діяльності лежать загальнопедагогічні підходи, які направлені на розвиток збереження або відновлення порушених функцій організму, знань чи умінь дитини: методи вправ, методи переконань, методи прикладу, методи стимулювання поведінки і діяльності дітей з відхиленнями в розвитку та поведінці.

Особливі потреби дітей вимагають і нових, нестандартних корекційних умінь учителя, в класі якого діти з особливостями психофізичного розвитку:

- вміння бачити відхилення в розвитку дитини;
- провести педагогічну діагностику разом з дефектологом і психологом;
- спрогнозувати шляхи подальшого розвитку дитини з урахуванням наявного дефекту;
- попередити виникнення порушень розвитку вторинних відхилень;
- визначити загальні і конкретні завдання корекційного навчання і виховання;
- планувати окремі види корекційної роботи;
- враховувати в навчально-виховному процесі характерні для дітей з особливостями психофізичного розвитку можливості і фактори компенсації, використовувати їх в корекційній діяльності;
- відбирати і застосовувати необхідні для вирішення корекційних завдань методи, прийоми і засоби навчання, виховання, діагностики, корекції, компенсації;
- створювати корекційні умови виховання, навчання, розвитку і соціальної адаптації дітей з особливостями психофізичного розвитку для засвоєння ними інтелектуального і морального досвіду в поєднанні з засвоєнням мови і мовлення;

–формувати позитивну мотивацію участі в корекційній роботі у дітей з особливостями розвитку і виховувати в них оптимізм, бачення життєвої перспективи, відчуття успіху;

–визначати результативність корекційної роботи на всіх етапах педагогічної діяльності;

–свідомо і критично управляти своєю корекційною діяльністю;

–працювати в тісному контакті з фахівцями: дефектологом, психологом, логопедом, медичними працівниками, а також з батьками) [3;4;6].

До того ж, особливим акцентом корекційної роботи є те, що вона повинна бути направлена на корекцію всієї особистості: поряд з спеціальними вправами необхідні вправи на: зміцнення м'язів кисті руки, дрібної моторики пальців рук; розвиток орієнтування в просторі; розвиток пам'яті; розвиток мислення; розвиток мовлення.

Для того, щоб корекційна спрямованість навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку дала позитивні результати, вчитель повинен знати наскільки вона ефективна, тобто користуватися такими критеріями, як: якісне і кількісне полегшення структури дефекту; виправлення недоліків і перехід до скоригованої вади, до позитивних можливостей дитини; підвищення рівня актуального розвитку і, як наслідок, розширення зони найближчого розвитку; свідоме користування дітьми набутим досвідом; накопичення і позитивна зміна властивостей особистості [1;2;7].

Кеуючись цими критеріями, вчитель може зробити висновок щодо правильності та якості корекційної роботи.

Висновки. Отже, вищевикладений матеріал підводить нас до висновку, що в роботі з дітьми, які мають особливі освітні потреби, варто керуватись наступними складовими: створити для роботи спокійну атмосферу (міміка та пантоміміка (жести) відіграють важливу роль в

установленні контактів); намагатися налагодити доброзичливий, партнерський контакт (свою роботу треба починати з усмішки, не налаштовуватись на почуття жалю або зверх ності, тим паче нехтувати дитиною); пам'ятати, що така дитина має своє психологічне життя (піддається впливу страхів більше, ніж здорова; варто повсякчас підбадьорювати дитину та ін.).

Література:

1. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: //зб. наук. праць / гол. ред. Таланчук П. М. та ін. — № 6(8). — К.: Університет «Україна», 2009. — 484 с.*
2. *Бондар В. Освіта дітей з особливими потребами: пошуки та перспективи / В. Бондар [Електронний ресурс]. — Режим доступу: — // <http://surdopedagogika.com/s8.htm>.*
3. *Горбатюк О.Ф. Соціальна адаптація та інтеграція дітей з особливими потребами в загальноосвітню початкову школу / О.Ф. Горбатюк // Розкажіть онуку. — 2008. — №8. — С. 2-3.*
4. *Григор'єв А.Й. Діти з особливими потребами. Монографія / А.Й. Григор'єв.- К., 2006. — 208 с.*
5. *Громовий В. Звичайна освіта для особливих дітей / В. Громовий // Директор школи. — 2006. — №2. — С. 6–9*
6. *Управління інклюзивною школою на засадах менеджменту освітніх інновацій / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально – методичний посібник/ Кол.:авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг.ред.Даниленко Л.І. - К.:2007.- 128с.*
7. *Дегтяренко Т.М. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами: навчальний посібник для вузів / Т.М. Дегтяренко, Л.С. Вавіна. - Суми: Університетська книга, 2008. - 302 с.*

References:

1. *Current problems of training and education of people with special needs: // Coll. Science. jobs / head. Ed. Talanchuk P. et al. - № 6 (8). - K. University "Ukraine", 2009. - 484 p.*
2. *Bondar education of children with special needs: search and prospects / V. Bondar [electronic resource]. - Access: - <http://surdopedagogika.com/s8.htm>.*
3. *Gorbatyuk A.F. Social adaptation and integration of children with special needs in primary school / A.F. Gorbatyuk // Tell granddaughter. - 2008. - №8. - P. 2-3.*
4. *Grigoriev A.I. Children with special needs. Monograph / A.Y. Hryhor'yev.- K., 2006. - 208 p.*
5. *Thunder B. Normal special education for children / Gromov // headmaster. - 2006. - №2. - P. 6-9*
6. *Management inclusive school management on the basis of educational innovations / Inclusive School: features of organization and management: Training - handbook / Col. Author: Kolupaev A.A., Naida U.M., Sophia N.C. etc. For zah. red. Danylenko L.I. - K., 2007.- 128s.*
7. *Degtyarenko T.N. Correction and rehabilitation work in special pre-schools for children with special needs: a manual for schools / T.N. Degtyarenko, LS Wavignies. - Amounts: University Book, 2008. - 302 p.*

УДК 316.722:355.232

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОМУ СКЛАДУ
ЩОДО РЕЗУЛЬТАТИВНОГО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-
ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-
ПРИКОРДОННИКІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ**

Горбатько К.М.

Національна академія Державної прикордонної служби України
ім. Б. Хмельницького, Україна, Хмельницький

У статті розкрито методичні рекомендації науково-педагогічному складу щодо результативного формування професійно-психологічної компетентності у майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки.

Серед основних методичних рекомендацій щодо формування в майбутніх офіцерів-прикордонників професійно-психологічної компетентності можна назвати оптимізацію змісту навчальних програм, тематичних планів, методичних розробок; побудову професійної підготовки захисників кордону на засадах компетентнісного підходу з урахуванням вимог до сучасного офіцера ДПСУ; впровадження у навчальний процес додаткового спеціального курсу підготовки курсантів до майбутньої професійної діяльності, де має бути врахована специфіка професійної діяльності офіцера-прикордонника та інші.

Ключові слова: професійно-психологічна компетентність, методичні рекомендації, офіцери-прикордонники, формування, курсанти, фахова підготовка.

Горбатько К.Н. Методические рекомендации научно-педагогическому составу по результативному формированию профессионально-психологической компетентности в будущих офицеров-пограничников в процессе профессиональной подготовки / Национальная академия Государственной пограничной службы Украины имени Богдана Хмельницкого, Украина, Хмельницкий

В статье раскрыты методические рекомендации научно-педагогическому составу по результативному формированию профессионально-психологической компетентности будущих офицеров-пограничников в процессе профессиональной подготовки.

Среди основных методических рекомендаций можно назвать оптимизацию содержания учебных программ, тематических планов,

методических разработок; построение профессиональной подготовки защитников границы на основе компетентностного подхода с учетом требований к современному офицеру-пограничнику; внедрение в учебный процесс дополнительного специального курса подготовки курсантов к будущей профессиональной деятельности, где должна быть учтена специфика профессиональной деятельности офицера-пограничника и другие.

Ключевые слова: профессионально-психологическая компетентность, методические рекомендации, офицеры-пограничники, формирования, курсанты, профессиональная подготовка.

Katerina Gorbatko Guidelines Research and teaching staff on the effectiveness of the formation of professional and psychological competence of the future border guard officers in the process of training / The National Academy of State Border Service of Ukraine named after Bogdan Khmelnytsky, Ukraine, Khmelnytsky.

The article deals with methodological recommendations of scientific and teaching staff on the effectiveness of the formation of professional and psychological competence of the future border guard officers in the course of vocational training.

It can be called the optimization of curriculum content, thematic plans, methodological developments Among the main guidelines; building training defenders border on the basis of competence approach to the requirements of the modern border guard officers; introduction in educational process of additional special training course cadets for their future professional activity, where the specificity of professional activity, a border guard officer should be taken into account and others.

Keywords: professional psychological competence, guidelines, officers, border guards, formation, cadets, professional training.

Вступ. У наш час офіцер-прикордонник для успішного виконання завдань з охорони кордону повинен бути: по-перше, професіоналом, керівником, лідером, здатним вести за собою підлеглих, використовуючи свій авторитет, довіру людей, позитивні емоції; по-друге, людиною, здатною підкорятися не тільки вищому керівництву, але насамперед закону, вгамовувати свої емоції та зіставляти свої дії з моральними і духовними цінностями; по-третє, вихователем, що подає особистий приклад безкорисливого служіння державним і суспільним інтересам, здатним роз'яснювати, консультувати, а за необхідності дискутувати і переконувати людей у необхідності тих чи інших дій; по-четверте, людиною, що володіє високими знаннями, ерудицією, досвідом, високою особистісною культурою; по-п'яте, психологом вищої кваліфікації, що має рішучий характер, і водночас є розважливим, психологічно врівноваженим і стійким, уміє легко встановлювати контакти з колегами, успішно переборювати внутрішні й зовнішні конфлікти.

Окрім цього, для забезпечення надійної охорони державного кордону офіцер як управлінець повинен забезпечити відповідний морально-психологічний клімат у прикордонному підрозділі. У наш час концепція інтегрованого управління кордонами суттєво змінила вимоги до діяльності офіцерів як керівників та до роботи з персоналом, зокрема у їхні функції стали входити питання удосконалення відносин усередині прикордонного підрозділу, формування корпоративних відносин, питання організації продуктивного індивідуально-професійного розвитку персоналу.

Йдеться про те, офіцер-прикордонник повинен володіти методами та технікою визначення і оцінювання професійно значущих особистісних якостей персоналу прикордонних підрозділів. Для цього він повинен знати психологічні особливості вирішення завдань управління, методи психології управління для вирішення управлінських завдань керівника,

психологію планування та добору різних категорій персоналу для підрозділів ООДК, уміти оцінювати діяльність різних категорій персоналу.

Одне з важливих його завдань – здійснювати морально-психологічне забезпечення персоналу підрозділу до виконання службових завдань. Важливими при цьому є знання офіцером-прикордонником особливостей організації управлінської діяльності керівника в системі морально-психологічного забезпечення в різних видах оперативно-службової діяльності, принципів психології управління та роботи керівника з підлеглими, психологічних основ прийняття рішень, психології розвитку особистості керівника, а також уміння здійснювати аналіз та оцінку властивостей персоналу прикордонних підрозділів [5; 6].

Важливо, щоб офіцер як керівник міг впливати на соціально-психологічні процеси у прикордонному колективі щодо формування статутних взаємовідносин, попередження негативних явищ взаємодії при організації різних видів оперативно-службової діяльності. У цьому випадку йдеться про знання офіцером міжособистісних стосунків у групі, особливостей керування прикордонним підрозділом та мікрогрупами в умовах професійної діяльності, сутності та змісту управлінської діяльності щодо згуртування підрозділів ООДК, уміння здійснювати оцінку діяльності різних категорій прикордонного персоналу та формування прийняттого соціально-психологічного клімату в прикордонних підрозділах. Усі зазначені види діяльності офіцера-прикордонника потребують такого підвиду професійно-психологічної компетентності, який можна окреслити, як професійно-психологічна компетентність. Такий стан справ актуалізує проблему дослідження формування професійно-психологічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі їх фахової підготовки.

Метою статті є розкриття методичних рекомендацій науково-педагогічному складу щодо результативного формування професійно-

психологічної компетентності у майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки.

Стан розробленості проблеми дослідження. У наш час термін «компетентність» використовують для позначення достатнього рівня кваліфікації і професіоналізму фахівців, розглядаючи її як необхідну умову професіоналізму, незалежно від сфери професійної діяльності фахівця. У педагогіці, психології та акмеології (А. Деркач, В. Зазикін, І. Зимня, А. Карпенко, Н. Кузьміна, Дж. Равен,) здійснено як теоретичні, так і прикладні дослідження сутнісних характеристик професійної компетентності як системної властивості суб'єктів професійної діяльності. При цьому доводиться констатувати про формування компетентнісного підходу. Професор О. Діденко, з яким ми повністю погоджуємося, вважає, що «на відміну від традиційних дидактичних підходів, де навчальна діяльність зводиться до процесу набуття знань, умінь і навичок, компетентнісний передбачає їх єдність, взаємопроникнення та доповнення іншими, не менш важливими, компонентами. У його основі, як і при діяльнісному підході, закладено ідею діяльнісного (активного) характеру змісту освіти, однак навчальна діяльність спрямована на інший результат – формування в суб'єктів навчання системи компетенцій та компетентностей» [7].

Результати аналізу наукових досліджень свідчать, що професійно-психологічну компетентність вчені (О. Войтюк, В. Дружин Є. Зубарев, Н. Лісова, О. Полуніна, Г. Успенська, Н. Чаленко, Н. Яковлева та ін.) розглядають як найвищий рівень підготовленості фахівця до виконання професійних завдань, який поєднує обізнаність про особливості професійної діяльності, психологічну готовність до її виконання, а також уміння вирішувати професійні завдання.

Окремі аспекти психологічної підготовленості майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності розглядали О. Мисечко,

В. Назаренко, Н. Черноусенко, О. Луцький, Л. Мотозюк, М. Тарнавський, Д. Іщенко, О. Михайлишин, В. Райко, О. Трембовецький та ін. Проте безпосередньо робіт щодо формування професійно-психологічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників на сьогодні немає.

Результати дослідження. Проведений теоретичний аналіз проблеми формування професійно-психологічної компетентності офіцерів-прикордонників у процесі їх фахової підготовки та результати експериментального дослідження дозволили обґрунтувати методичні рекомендації щодо формування цієї професійно важливої властивості.

Загальною методологічною основою формування професійно-психологічної компетентності має бути *системний підхід*, відповідно до якого формувати професійно-психологічну компетентність у майбутніх офіцерів-прикордонників потрібно як цілісну соціальну особистісну якість. Значення *діяльнісного підходу* обумовлене тим, що формувати професійно-психологічну компетентність можна тільки в діяльності, через засвоєння особистістю алгоритмів дій, відповідних майбутній професійній діяльності. У свою чергу відповідно до *особистісно орієнтованого* підходу формування професійно-психологічної компетентності потрібно організовувати з урахуванням індивідуальних особливостей і потреб кожного курсанта, адекватно до вимог суспільства та прикордонного відомства.

Для цього важливо оптимізувати зміст професійно спрямованих і практичних дисциплін з метою реалізації їх педагогічного потенціалу, ввести у кваліфікаційні характеристики випускників оцінку рівня сформованості їхньої професійно-психологічної компетентності, а також узгодити зміст навчальних програм, тематичних планів, методичних розробок, планів виховної роботи з метою формування професійно-психологічної компетентності.

При формуванні професійно-психологічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників важливо дотримуватись принципів *соціальної обумовленості та науковості* цього процесу, *професійної спрямованості цілеспрямованості, безперервності та інтенсивності*, а також *свідомості, активності, вмотивованості та міцності в оволодінні професійно-психологічними знаннями*.

Для формування професійно-психологічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників їх *професійну підготовку потрібно будувати на засадах компетентнісного підходу з урахуванням вимог до сучасного офіцера ДПСУ* [2; 4]. Для цього при організації освітньої діяльності необхідно чітко визначати мету, результати навчання і далі на цій основі – його зміст, тобто зміст професійно спрямованих дисциплін, а також коло тих знань та умінь, що стосуються власне професійно-психологічної компетентності.

Для формування професійно-психологічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників важливо впровадити у навчальний процес *додатковий спеціальний курс* підготовки курсантів до майбутньої професійної діяльності. При визначенні змістового наповнення спецкурсу важливо враховувати специфіку професійної діяльності офіцера-прикордонника. Йдеться про те, що найчастіше офіцери у пунктах пропуску повинні бути обізнані з проблемами щодо ідентифікації особи в процесі перевірки документів осіб, які перетинають державний кордон, об'єктів та способів ідентифікації людини за зовнішністю, суб'єктивних та об'єктивних чинників, які впливають на здійснення ідентифікації зовнішності людини. Особливе значення при цьому мають ідентифікаційні знання та вміння інспекторського складу ДПС України. Інша група завдань, що їх повинні вирішувати прикордонні наряди у пунктах пропуску через державний кордон, стосуються необхідності

здійснювати аналіз ризиків під час пропуску осіб через державний кордон.

З огляду на це навчальний матеріал спецкурсу повинен передбачати вивчення, по-перше, питань, що стосуються ідентифікації в процесі перевірки документів осіб, які перетинають державний кордон, об'єктів та способів ідентифікації людини за зовнішністю, по-друге, тих, що стосуються організації та здійснення огляду транспортних засобів закордонного прямування, по-третє, тих, що потребують умінь аналізувати ризики під час пропуску осіб через державний кордон [1].

Для формування професійно-психологічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників важливо використовувати такі сучасні методи навчання, що забезпечували б діяльнісний характер навчання та набуття курсантами досвіду професійної діяльності. Одним з таких методів є *аналіз конкретних ситуацій*. Для створення таких ситуацій важливо використовувати певну проблему з професійної діяльності офіцера-прикордонника. Цей метод відрізняється від традиційних методів навчання тим, що практичних навичок курсанти набувають за допомогою реальних прикладів із професійної діяльності. Ефективності методу має сприяти тісний зв'язок теорії з практикою та урахування досвіду курсантів – обговорення ними реальних ситуацій з практики прикордонного контролю. Цей метод дає можливість розглядати будь-які проблеми, що випливають із ситуаційного опису, насамперед, це може бути перевірка документів у пунктах пропуску та транспортних засобів.

Важливим методом, що необхідний для формування складових професійно-психологічної компетентності та базується на аналізі досвіду діяльності офіцерів органів охорони державного кордону, є *ділова гра*. Метод ділової гри є ефективним шляхом для набуття курсантами професійних умінь і навичок. При організації ділової гри потрібно

передбачити три її організаційних етапи: постановка проблеми, мети і завдань; розподіл ролей і визначення функцій різних учасників; розмежування інтересів учасників; обговорення проблеми (самостійні рішення й аналіз можливих перешкод); визнання переможців, стимулювання і підведення підсумків [3].

Ще одним методом, що базується на аналізі досвіду діяльності офіцерів органів охорони державного кордону, є виконання курсантами *індивідуальних дослідницьких завдань*. Індивідуальне дослідницьке завдання має передбачати самостійне вивчення курсантом частини програмного матеріалу, а також систематизацію, поглиблення, узагальнення, закріплення, практичне застосування знань та розвиток навичок самостійної роботи. Предметом дослідження при цьому слід обирати основні сфери докладання знань з професійно-психологічної проблематики.

Для формування професійно-психологічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників важливе значення має також використання сучасних інформаційних технологій. Інформаційні технології дозволяють вводити в освітній процес навчальну інформацію, що має більш широкий спектр якісних параметрів. Йдеться про нову якість інформації, більшу повноту відомостей про об'єкти. Інформаційні технології дозволяють моделювати ситуації і проекти, аналіз яких потім допомагає прогнозувати, знаходити вирішення і приймати оптимальні рішення з питань прикордонного контролю, дає можливість орієнтуватися в різних ситуаціях професійної діяльності. Використання комп'ютерних технологій загалом дозволяє підвищити якість навчання курсантів.

Важливою умовою формування професійно-психологічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників є одержання достовірної, повної і своєчасної інформації про її стан. Моніторинг при

формуванні дозволяє визначити реальний рівень сформованості професійно-психологічної компетентності, дати оцінку ефективності всього процесу і стимулювати освітні потреби курсантів. Моніторинг формування професійно-психологічної компетентності можна трактувати як сукупність дій педагогів щодо створення інформаційної педагогічної системи на основі періодичних вимірів, зіставлення одержуваної інформації й вивчення умов, факторів, шляхів і засобів оптимізації формування професійно-психологічної компетентності у процесі фахової підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

Для забезпечення регулярного моніторингу формування у майбутніх офіцерів-прикордонників професійно-психологічної компетентності необхідно вибирати відповідні форми контролю, забезпечувати стимулюючий вплив оцінювання на особистісне становлення курсантів. Це даватиме змогу викладачеві відповідно планувати і викладати навчальний матеріал. Окрім цього, при проведенні моніторингу викладач повинен звертати увагу на вплив оцінювання на особистісне становлення курсанта. Йдеться про те, що оцінка має допомагати формувати у курсантів адекватну самооцінку та рівень домагань, при цьому оцінні й самооцінні впливи повинні бути сильним коригувальним фактором поведінки й діяльності особистості. При цьому також важливо, щоб викладачі розвивали необхідні педагогічні уміння щодо адекватного оцінювання результатів навчання майбутніх офіцерів-прикордонників.

Необхідно здійснити організацію і проведення щорічних науково-практичних конференцій з проблем формування професійно-психологічної компетентності, організувати роботу постійно діючого семінару для вивчення і узагальнення передового досвіду формування цієї професійно важливої властивості. Необхідно знайти можливості для поліпшення навчально-матеріальної бази кафедри тактики прикордонної

служби та кафедри прикордонного контролю для відображення специфіки професійно-психологічної компетентності у нових підручниках, навчальних посібниках, навчально-методичних матеріалах, довідковій літературі. При проведенні занять з навчальних дисциплін «Прикордонний контроль», «Служба прикордонних нарядів у пунктах пропуску через державний кордон», «Охорона державного кордону прикордонним підрозділом», «Психологія управління» слід використовувати апробований у дисертації комплекс форм і методів формування професійно-психологічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Висновки. Основними методичними рекомендаціями щодо формування у майбутніх офіцерів-прикордонників професійно-психологічної компетентності слід назвати такі: використання як методологічної основи формування професійно-психологічної компетентності системного підходу, а також діяльнісного та особистісно орієнтованого; оптимізація змісту навчальних програм, тематичних планів, методичних розробок з метою формування професійно-психологічної компетентності; дотримання при роботі з формування професійно-психологічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників принципів соціальної обумовленості та науковості цього процесу, професійної спрямованості цілеспрямованості, безперервності та інтенсивності, а також свідомості, активності, вмотивованості та міцності в оволодінні професійно-психологічними знаннями; побудова професійної підготовки захисників кордону на засадах компетентнісного підходу з урахуванням вимог до сучасного офіцера ДПСУ; впровадження у навчальний процес додаткового спеціального курсу підготовки курсантів до майбутньої професійної діяльності, де має бути врахована специфіка професійної діяльності офіцера-прикордонника; використання сучасних методів навчання, що забезпечували б діяльнісний характер

навчання та набуття курсантами досвіду професійної діяльності, зокрема методу аналізу конкретних ситуацій, ділових ігор, виконання курсантами індивідуальних дослідницьких завдань, а також досягнень сучасних інформаційних технологій; організація постійного моніторингу для зіставлення одержуваної інформації й вивчення умов, факторів, шляхів і засобів оптимізації формування професійно-психологічної компетентності; організація і проведення щорічних науково-практичних конференцій з проблем формування професійно-психологічної компетентності, а також організація роботи постійно діючого семінару для вивчення і узагальнення передового досвіду формування професійно-психологічної компетентності курсантів.

Перспективи подальших досліджень. Виконане дослідження не вичерпало всіх аспектів проблеми. Потребує подальшої уваги удосконалення організаційного забезпечення процесу формування професійно-психологічної компетентності курсантів в процесі фахової підготовки; дослідження чинників, що впливають на формування професійно-психологічної компетентності; вивчення місця і ролі професійно-психологічної компетентності в досягненні високого рівня професіоналізму персоналу ДПСУ.

Література:

1. Барабанщиков В.А. Лицо человека как средство общения. Междисциплинарный подход / В. А. Барабанщиков, Д.А. Дивеев, А.А. Демидов. – М.: Когито-Центр, 2012. – 348 с.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: колект. моногр.; під заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: К.І.С, 2004. – 112 с. – (Бібліотека освітньої політики).
3. Методичні рекомендації з підготовки та проведення рольових ігор з персоналом Держприкордонслужби України щодо стандартів культури

спілкування з особами, які перетинають державний кордон та психологічного забезпечення культури здійснення прикордонного контролю у пунктах пропуску через державний кордон / О.А. Жданенко, Е. В. Матусяк, Є.В. Стасюк та ін. – Хмельницький, 2010. – 76 с.

4. Освітньо-кваліфікаційна характеристика на випускника Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2009. – 118 с.

5. Про підготовку персоналу Державної прикордонної служби України у 2007 році [Електронний ресурс]: директива адміністрації ДПСУ від 25 жовтня 2006 року № 785. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

6. Про удосконалення роботи з персоналом Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького та навчальних центрів Державної прикордонної служби України [Електронний ресурс]: наказ Адмін. Держ. прикордон. служби України від 8 листоп. 2010 р. № 841. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

7. Діденко О.В. Особливості впровадження компетентнісного підходу у професійну підготовку майбутніх офіцерів у ВНЗ / О.В. Діденко // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України . - 2014. - Вип. 3. - Режим доступу:

[file:///C:/Users/Admin/Downloads/Vnadps_2014_3_6%20\(5\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/Vnadps_2014_3_6%20(5).pdf)

References:

1. Barabanshchikov V.A. Lytso cheloveka kak sredstvo obshcheniya. Mezhdystsyplynarnyi podkhod / V.A. Barabanshchikov, D.A. Dyveev, A.A. Demydov. – M.: Kohyto-Tsentr, 2012. – 348 s.

2. Kompetentnisnyi pidkhid u suchasniy osviti: svitovy dosvid ta ukrainski perspektyvy: kolekt. monohr.; pid zah. red. O.V. Ovcharuk. – K.: K.I.S, 2004. – 112 s. – (Biblioteka osvithoi polityky).

3. Metodychni rekomendatsii z pidhotovky ta provedennia rolovykh ihor z personalom Derzhprykordonsluzhby Ukrainy shchodo standartiv kultury

spilkuvannia z osobamy, yaki peretynaiut derzhavnyi kordon ta psykholohichnoho zabezpechennia kultury zdiisnennia prykordonnoho kontroliu u punktakh propusku cherez derzhavnyi kordon / O.A. Zhdanenko, E.V. Matusiak, Ie.V. Stasiuk ta in. – Khmelnytskyi, 2010. – 76 s.

4. *Osvitno-kvalifikatsiina kharakterystyka na vypusknyka Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy im. B. Khmelnytskoho. – Khmelnytskyi: Vyd-vo NADPSU, 2009. – 118 s.*

5. *Pro pidhotovku personalu Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy u 2007 rotsi [Elektronnyi resurs]: dyrektyva administratsii DPSU vid 25 zhovtnia 2006 roku № 785. – Rezhym dostupu: <http://zakon1.rada.gov.ua>.*

6. *Pro udoskonalennia roboty z personalom Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy im. B. Khmelnytskoho ta navchalnykh tsestriv Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy [Elektronnyi resurs]: nakaz Admin. Derzh. prykordon. sluzhby Ukrainy vid 8 lystop. 2010 r. № 841. – Rezhym dostupu: <http://zakon1.rada.gov.ua>.*

7. *Didenko O.V. Osoblyvosti vprovadzhennia kompetentnisnoho pidkhodu u profesiinu pidhotovku maibutnikh ofitseriv u VNZ / O. V. Didenko // Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy . - 2014. - Vyp. 3. - Rezhym dostupu:*

file:///C:/Users/Admin/Downloads/Vnadps_2014_3_6%20(5).pdf

УДК: 351.82:338.439.02

**ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК
СКЛАДОВОЇ ОСОБИСТІСНОГО КОМПОНЕНТУ СОЦІАЛЬНОЇ ЗРІЛОСТІ
СТУДЕНТІВ ВИЩИХ АГРАРНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

кандидат педагогічних наук, Данченко І.О.

Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка, Україна, Харків

Обґрунтовано необхідність переосмислення вимог до змісту і характеру професійної підготовки фахівців-аграріїв у вищій школі, проаналізовано теоретичні підходи до вивчення проблеми комунікативної толерантності особистості, визначено сутність поняття комунікативна толерантність як складової особистісного компоненту соціальної зрілості студентів вищих аграрних навчальних закладів. Виділено складові комунікативної толерантності студентів-аграріїв, а також умови формування високого рівня комунікативної компетенції студентів вищих аграрних навчальних закладів, які передбачають створення особливої ситуації взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу. Розроблено програму формування комунікативної компетенції студентів вищих аграрних навчальних закладів. Результати експериментального дослідження можуть бути використані у системі професійної підготовки майбутніх фахівців-аграріїв.

Ключові слова: толерантність особистості, комунікативна толерантність студентів вищих аграрних навчальних закладів, складові комунікативної толерантності студентів-аграріїв, соціальний тип особистості, умови формування високого рівня комунікативної компетенції студентів вищих аграрних навчальних закладів, програма формування комунікативної компетенції студентів вищих аграрних навчальних закладів.

кандидат педагогических наук, доцент, Данченко И.А. Формирование коммуникативной толерантности как составляющей личностного компонента социальной зрелости студентов высших аграрных учебных заведений / Харьковский национальный технический университет сельского хозяйства имени Петра Василенка, Украина, Харьков

Обоснована необходимость переосмысления требований к содержанию и характеру профессиональной подготовки специалистов-аграриев в высшей школе, проанализированы теоретические подходы к изучению проблемы коммуникативной толерантности личности. Определены сущность понятия коммуникативная толерантность как одна из составляющих личностного компонента социальной зрелости студентов высших аграрных учебных заведений, установлены составляющие коммуникативной толерантности студентов-аграриев, а также условия формирования высокого уровня коммуникативной компетенции студентов высших аграрных учебных заведений, которые предусматривают создание особой ситуации взаимодействия субъектов учебно-воспитательного пространства. Разработана программа формирования коммуникативной компетенции студентов высших аграрных учебных заведений. Результаты экспериментального исследования могут быть использованы в системе профессиональной подготовки будущих специалистов-аграриев.

Ключевые слова: толерантность личности, коммуникативная толерантность студентов высших аграрных учебных заведений, составляющие коммуникативной толерантности студентов-аграриев, социальный тип личности, условия формирования высокого уровня коммуникативной компетенции студентов высших аграрных учебных заведений, программа формирования коммуникативной компетенции студентов высших аграрных учебных заведений.

Ph.D. in Pedagogy, I. Danchenko Formation of communicative tolerance as part of the component of personal social maturity of students in higher agricultural education / Kharkiv National Technical University of Agriculture named after Peter Vasilenko, Ukraine, Kharkiv

The necessity of rethinking the requirements for the content and nature of the professional training of specialists farmers in high school, analyzed the theoretical approaches to the study of the problem of communicative tolerance of the individual. The essence of the concept of communicative tolerance as one of the constituent component of personal social maturity of students in higher agricultural education institutions, established components of communicative tolerance of students-farmers, as well as conditions of formation of a high level of communicative competence of students in higher agricultural education institutions, which include the establishment of the special situation of interaction teaching subjects educational space. The program of formation of the communicative competence of students of higher agricultural education. The results of experimental studies can be used in the system of professional training of future specialists-farmers.

Keywords: tolerance of the individual, communicative tolerance of students of higher agrarian educational institutions that make up the communicative tolerance of students-farmers, social type of personality, conditions of formation of a high level of communicative competence of students of higher agricultural education, the program of formation of the communicative competence of students in higher agricultural

Вступ. Одним із провідних міжгалузевих утворень економіки України є агропромисловий комплекс, від рівня розвитку та функціонування якого залежить забезпеченість населення основними видами продуктів харчування.

Провідним соціальним інститутом, який прискорює процес розвитку й становлення людини як особистості, забезпечує формування її духовності, світогляду, ціннісних орієнтацій і моральних принципів є освіта, яка покликана допомогти суб'єкту увійти в культуру, освоїти її цінності й успішно діяти в культурному бутті [5, с. 23].

В умовах стрімких змін, які виступають яскравим свідченням становлення інноваційного типу світового розвитку, змінюються суспільні вимоги до системи аграрної освіти в Україні, насамперед до змісту і характеру професійної підготовки фахівців, для успішного задоволення яких слід переглянути сутність і структуру освіти, можливості і шляхи ефективного розвитку рівня професійних і соціальних компетентностей випускників.

У сучасних умовах вища освіта взагалі, і вища аграрна освіта зокрема, покликана сформулювати нову філософію гідності, яка обґрунтовувала б іншу систему життєвих цінностей, однією з яких є толерантність.

Сьогодення вимагає нових підходів, спрямованих на об'єднання людей. Тому тільки на основі принципів толерантності можливим є виживання людства у сучасному мультикультурному світі. Це потребує осмислення і інтерпретації толерантності з позиції філософської, соціальної, освітньої реальності.

Аналіз вітчизняних та зарубіжних досліджень доводить, що представники різних підходів тлумачать толерантність по-різному, як: психофізіологічний стан, що послаблює реагування на несприятливий чинник в результаті зниження чутливості до його дії (О. Клепцова, А. Реан та ін.); психологічну стійкість за наявності стресорів, що забезпечує успішну адаптацію до умов діяльності (Е. Носенко, М. Шаповал та ін.); прояв свідомого, осмисленого та відповідального вибору людини, її власної позиції й активності у побудові певних відносин (Л. Рюшина, Е. Фромм, М. Хоркхаймер та ін.); соціальну категорію, що розкривається через повагу та визнання рівності, відмову від домінування та насильства, визнання багатомірності та різноманіття людської культури, норм, вірувань, запобігання одноманітності або до переважання якоїсь однієї точки зору (О. Асмолов, Г. Солдатова та ін.);

необхідну умову міжособистісних відносин (О. Лазурський, В. Мясичев та ін.).

Окремі аспекти сутності толерантності людини відображені в теорії комунікативної дії (Ю. Хабермас), концепції професійного спілкування (К. Абульханова-Славська, О. Бодальов, Л. Петровська, Ю. Ємельянов та ін.), компетентнісному підході до розгляду особистості професіонала (Л. Анциферова, Г. Балл, Ю. Швалб та ін.).

Дослідження толерантності як форми активної взаємодії зі світом, що відображається у терпимому ставленні до чужих думок, поведінки та віри, у визнанні багатомірності суспільного буття, знайшли відображення у працях І. Гасанова, В. Золотухіна, О. Ільїна, Ю. Іщенко, В. Тишкова та ін. Чимало досліджень присвячено висвітленню ролі толерантності в самоактуалізації особистості (М. Бубер, А. Маслоу, Р. Олпорт, К. Роджерс, В. Франкл та ін.).

Комунікативна толерантність вивчається в контексті проблеми професійної взаємодії і взаємостосунків в малих групах (О. Клепцова, Я. Коломінський, О. Нурлігаянова та ін.), як умова успішної навчальної діяльності майбутніх спеціалістів (О. Калач, Л. Ніколаєва, О. Сухих та ін.).

Разом з тим, необхідно відмітити недостатність вивчення проблеми формування комунікативної толерантності як складової особистісного компоненту соціальної зрілості студентів вищих аграрних навчальних закладів.

Формулювання мети статті та завдань Звідси важливим стає аналіз поняття комунікативної толерантності студентів, виявлення її етичних підстав і морального потенціалу, а також визначення умови, шляхів та напрямків формування комунікативної толерантності як складової особистісного компоненту соціальної зрілості студентів вищих аграрних навчальних закладів.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань: аналіз теоретичних підходів щодо вивчення проблеми комунікативної толерантності студентів-аграріїв; обґрунтувати необхідність та ефективність запропонованої моделі формування комунікативної толерантності студентів.

Виклад основного матеріалу статті Аналіз наукової літератури щодо вивчення поняття толерантність доводить, що у науковому дискурсі дана проблема розглядається за декількома напрямками: диверсифікаційним, який визначає толерантність як складний феномен, психологічний зміст якого не може бути зведений до окремої властивості індивіда (Р. Крістал, І. Петтай, М. Уолцер та ін.); фасилітативним, за яким толерантність не стільки формується, скільки розвивається (О. Віноградова, Н. Кудзієва, Н. Макарова, О. Скрябіна та ін.); діалогічним, який визначає толерантність як особливий спосіб взаємодії, спілкування з іншими, як міжособистісний діалог (М. Бахтін, С. Братченко, П. Комогоров та ін.).

Як соціально-філософське поняття толерантність розглядається як принцип терпимості одного соціального суб'єкта до політичних, етнічних, конфесійних та інших особливостей іншого соціального суб'єкта, тобто визнання світоглядного, релігійного, соціально-політичного, культурного, національного та етичного плюралізму [2, с. 99]. Цей принцип передбачає діяльність, взаємодію соціальних партнерів на основі рівності, відкритості соціальному досвіду іншого, збереження індивідуальної своєрідності кожного з них і досягнення згоди без обмеження їх індивідуальних інтересів на основі діалогу і ненасильства, переважно методами роз'яснення і переконання.

Етичними основами толерантності виступають моральні поняття, норми, принципи, цінності, механізм включення в процес регулювання поведінки. Стосовно детермінацій толерантності важливе місце тут

належить моральному фактору поведінки і свідомості індивідів. В основі толерантності лежать знання норм моралі і загальнолюдських цінностей, уміння використовувати їх в різних видах діяльності, моральні почуття - повага, симпатія, доброта тощо.

Необхідно підкреслити, що толерантність є умовною чеснотою і втрачає свій позитивний сенс в ситуаціях посягань на життя людини, людську гідність.

Відносно якостей особистості, які характеризують рівень толерантності, то це: здатність до стійкої моральної поведінки, самовдосконалення, відповідальне ставлення до прийнятих моральних рішень, непримиренне ставлення до аморальних проявів, відкрите висловлювання моральної позиції [2, с. 96].

Толерантність можна розглядати не тільки як орієнтацію свідомості, а й як тип певного способу життя, який може бути представлений як інтегративний показник життєдіяльності громадянського суспільства і особистості, оскільки він характеризує цінності, установки, типові риси поведінки.

Толерантність - найважливіша умова професіоналізму сучасного фахівця, соціальний імператив. Вона є показником моральної компетентності фахівця, яку розуміємо як складне індивідуально-психологічне утворення на основі інтеграції теоретичних знань, практичних умінь в галузі моралі і певного набору особистісних якостей, що зумовлює його готовність до виконання професійної діяльності, і допомагає йому активно освоювати нове середовище, шукати шляхи для творчої самореалізації, успішно контактувати з людьми.

Поняття морального механізму детермінації толерантності досліджувала Є. І. Касьянова [4, с. 46]. В якості складових компонентів даного механізму вона пропонує такі елементи: норми, правила, цінності, ідеали (представлені в мотивах, установках, цінностях, стереотипах

соціальної групи й індивіда); власне діяльність, в ході якої реалізуються певні нормативно-ціннісні одиниці, задовольняються потреби, досягаються цілі, а також відбувається закріплення або перетворення старих і придбання нових нормативно-ціннісних одиниць; перегляд, корекція вихідних одиниць, викликані змінами, як в об'єкті, так і в суб'єкті діяльності [3, с. 97]. Виходячи з цього, соціальна поведінка, з одного боку, об'єктивно зумовлена характеристиками середовища, а з іншого боку, - суб'єктивно детермінована потребами, цінностями та інтересами конкретного соціального суб'єкта. Ядром толерантності, наголошує Є. Касьянова, є цінності та ціннісні орієнтації, які являють собою складний феномен, що характеризує спрямованість і зміст активності особистості, і є складовою частиною системи відносин особистості, що визначає загальний підхід людини до світу, до себе і надає сенс і напрямок особистісним позиціям, поведінці, вчинкам [3, с. 98]. Істинна толерантність – це вільний вибір, який чинить особистість в згоді з власними бажаннями і совістю.

Необхідність формування толерантності особистості – це відображення об'єктивної потреби суспільства в новому соціально-історичному типі особистості, який визначається науковцями здебільшого поняттям «соціальний характер» (Е.Фромм, О. Лазурський, Б. Братусь).

«Соціальний характер», за Е. Фроммом, – це та сукупність рис характеру, яка є у більшості членів однієї соціальної групи і виникла в результаті загальних для них переживань і загального способу життя [9, с. 189]. Соціальний тип особистості виконує функцію «зразка», «норми» поведінки, а також «матриці», на основі якої формуються індивідуальні риси особистості певної соціально-історичної епохи.

Модель соціального типу особистості є засобом визначення рівня соціалізованості людини, а також критерієм її соціальної зрілості. Одним

з критеріїв сформованості особистісного компоненту соціальної зрілості студентів вищих аграрних навчальних закладів визначаємо саме комунікативну толерантність.

Актуальність формування толерантності в системі вищої професійної освіти обґрунтовується в її сучасній парадигмі. Основою нової парадигми освіти є «інноваційна освіта». «Інноваційність як характеристика особистісно-професійних парадигм в інформаційному освітньому середовищі, наголошує А. Семенова, визначає орієнтири особистісного потенціалу самоорганізації, що базується на синергетичному постулаті про самоорганізацію людської свідомості – просування особистості на більш високий рівень професійної діяльності та характеризує більш високий рівень її активності [7, с. 137].

Головна функція комунікативної толерантності – це, насамперед, гуманітарна функція, сутність якої полягає у формуванні ціннісних орієнтацій і інтересів майбутнього фахівця, який виважено ставиться до альтернативності вибору, його багатоваріантності в процесі розвитку локальних і глобальних ситуацій. Формування високого рівня комунікативної толерантності є неможливим без формування моральних принципів. Соціальна зріла особистість це людина, яка володіє моральними знаннями, керується в своєму житті моральними цінностями, здатна до моральної рефлексії, саморозуміння, розуміння і прийняття інших людей, має моральні якості, і в меншій мірі піддається асоціальним впливам, маніпулюванню.

У зв'язку з цим актуалізується проблема пошуку шляхів і умов формування соціальної зрілості загалом, і комунікативної толерантності як складової особистісного компоненту соціальної зрілості студентів-аграріїв.

Формування комунікативної толерантності студентів-аграріїв здійснюється в процесі вивчення гуманітарних дисциплін за рахунок

розширення обсягу моральних знань про навколишній світ; накопичення досвіду оперування моральними поняттями, розширення можливих ракурсів осмислення їх змісту; інтерпретації цінностей, оволодіння інструментарієм їх отримання; вибудовування засобів морального ставлення до дійсності, прагнення до самопізнання.

Плекання культури толерантності та формування відповідних якостей особистості слід розглядати в рамках категорії ціннісного виховання, особливу роль в якому відіграє система міжособистісних відносин.

«Толерантність в міжособистісному спілкуванні розуміється, наголошує Є. Касьянова, з одного боку, як невід'ємна характеристика, показник професіоналізму і зрілості особистості, з іншого боку, - як образ, ідеальна модель, що конструюються в процесі навчання» [4, с. 50].

Ґрунтуючись на дослідженнях К. Абульханової-Славської, Г. Акопова, С. Архангельського, А. Вербицького, Б. Гершунського, В. Загвязінського, Н.Кузьміної, І. Осинського, В. Риндак, В. Якуніна та ін., розуміємо толерантність студентів-аграріїв як таку сукупність особистісних якостей, яка характеризується виваженістю, ґрунтовністю в судженнях, спробою «примирити» полярні і на перший погляд несумісні компоненти. Виходячи з цього, студент як суб'єкт комунікативної толерантності пізнає інформацію про толерантність і засвоює різноманіття культурних форм комунікації, наділений активністю, результатом якої виступає, творчо перетворює діяльність, засновану на толерантній взаємодії з іншими суб'єктами.

Необхідно наголосити, що комунікативна толерантність в міжособистісній взаємодії суб'єктів спілкування виконує подвійну роль. З одного боку, вона є внутрішньою, духовною, емоційною основою спілкування, яка відбивається в емпатії, умінні налаштуватися на емоційну хвилю «іншого». З іншого боку, вона є зовнішнім проявом

особистісного ставлення до «іншого», що виражається в діях або протидіях, в світлі раціонального осмислення «іншого».

О. Романчук пропонує комунікативну толерантність розглядати у двох аспектах: як індивідуально-психологічну властивість особистості, до якої відносяться особистісні якості (в тому числі й професійні) та ставлення (до себе, до інших, до виконуваної діяльності); як здатність, що є психологічною характеристикою компетентності особистості [6, с. 132].

Складовими комунікативної толерантності вона визначає: саморозуміння, яке проявляється в співвіднесенні контексту спілкування з індивідуально-особистісними смислами, які визначають особливості уявлення про себе, образ «Я», установки відносно себе та інших, сприйняття себе та інших; самоконтроль, який ґрунтується на здатності до рефлексії та регуляції власної емоційної сфери; рефлексію, яка сприяє осмисленню власних комунікативних установок та визначає прагнення до побудови конструктивних відносин із собою та з іншими, що базується на застосуванні технік спілкування [6, с. 130].

Серед умов формування високого рівня комунікативної компетенції студентів вищих аграрних навчальних закладів (далі ВАНЗ), які передбачають створення особливої ситуації взаємодії суб'єктів навчально-виховного простору ВАНЗ, виділяємо такі: організаційну, яка сприяє інтеріоризації спеціально організованих соціально-психологічних впливів; технологічну, яка передбачає оволодіння технологією та техніками толерантної поведінки та спілкування; соціокультурну, яка визначає мотивацію на розуміння комунікативної толерантності як цінності професійної і особистісної життєдіяльності студентів.

Теоретичні та практичні дослідження доводять, що ефективним напрямком у формуванні комунікативної толерантності студентів ВАНЗ можуть стати особистісно-орієнтовані технології, суть яких полягає в

тому, що за допомогою їх формується моральне ставлення людини до самої себе, до людей, природі, духовних і матеріальних цінностей, і представляють собою систему людських знань і умінь по наданню суб'єкту впливу відповідного толерантного алгоритму поведінки. Освітньо-виховний процес ВАНЗ розглядається при цьому як модель формування особистості, яка має толерантну свідомість.

З метою визначення початкового рівня комунікативної компетенції студентів ми застосовували тест В. Бойко (Опитувальник комунікативної толерантності В. В. Бойко) та розроблену нами анкету «Оцінка ефективності програми формування комунікативної толерантності студентів ВАНЗ» [8, с 223].

Одержані на констатуючому етапі дані свідчать, що рівень сформованості комунікативної толерантності студентів ВАНЗ залежить від сформованості уміння та здатності до саморозуміння, самоконтролю, саморегуляції та рефлексії, які сприяють осмисленню власних комунікативних установок, засвоєнню ідей толерантності як цінності та визначають прагнення до побудови конструктивних відносин, що базується на застосуванні технік толерантного спілкування.

Щодо методичного забезпечення завдання формування високого рівня комунікативної компетенції студентів ВАНЗ, то нами було розроблено програму спецкурсу «Формування та розвиток комунікативної толерантності студентів ВАНЗ», яка спрямована на розуміння толерантності як цінності особистісної та професійної діяльності студентів ВАНЗ, на забезпечення руху від визнання комунікативної толерантності як чинника та передумови ефективного вирішення ситуацій особистісної взаємодії, на оволодіння технологією та техніками толерантного спілкування у малій групі.

Спецкурс складався з чотирьох блоків-етапів, в основу яких було покладено теорію соціального наuczіння А. Бандури [1, с. 6].

Згідно з цим підходом набуття соціального вміння, яким являється комунікативна толерантність студентів ВАНЗ, складається з таких елементів: моделювання – на основі аналізу теоретичної наукової бази конструюється модель уміння, демонструється взірець толерантної поведінки; рольова гра, за допомогою якої студенти мають можливість на практиці, в конкретній ситуації проявити вміння, на своєму досвіді вчитись опанувати комунікативну толерантність; зворотній зв'язок – здійснюється контроль та оцінка рівня виконавської майстерності щодо опанування толерантною поведінкою; перенесення – відбувається застосування набутих умінь в соціальні ситуації, які послуговують відточуванню даних умінь і обговорюються на заняттях.

Перевірка ефективності формування комунікативної толерантності студентів ВАНЗ здійснювалась в контрольних та в експериментальних групах до та після завершення формувального експерименту.

Формувальним експериментом було охоплено 135 студентів експериментальних груп, яких було відібрано з числа тих, хто на попередньому етапі дослідження отримав середні та низькі показники сформованості комунікативної толерантності.

Результати порівняльного аналізу результатів діагностичних зрізів до і після проведення формуючого експерименту свідчать про зменшення кількості студентів, які знаходяться на низькому та середньому рівнях сформованості комунікативної толерантності.

Виміри, проведені за методикою В. Бойко, в експериментальних групах виявили зміни в більшій кількості шкал. Так, спостерігається зміна за шкалою «категоричність або консерватизм при оцінюванні інших», яка за своїм значенням характеризує процес стереотипізації, як перешкоду на шляху до плідного спілкування, а також за шкалами «неприйняття або нерозуміння індивідуальності партнера», «невміння приховувати або нівелювати неприємні відчуття при зіткненні з некомунікабельними

якостями партнера», «використання себе в якості еталону при оцінюванні інших».

Результати анкетування студентів експериментальних груп показали їхню готовність до прояву толерантності, розуміння її змістовного наповнення та значення для ефективної особистісної та професійної діяльності, необхідності володіння вміннями та навичками толерантної поведінки в процесі взаємодії та спілкування. Втім в контрольній групі статистично значущого покращення результатів до та після формульованого експерименту не зафіксовано.

Особливо необхідно зауважити, що формування будь-яких умінь, в тому числі формування комунікативної компетентності студентів ВАНЗ, недостатньо ефективні, якщо вони не поєднані із застосуванням інших тактик психолого-педагогічного втручання і здійснюються несистемно і непослідовно в процесі провадження у навчально-виховний процес педагогічної системи формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ.

Таким чином, комунікативну толерантність студентів-аграріїв розуміємо як сукупність особистісних якостей, які характеризуються виваженістю, ґрунтовністю в судженнях, спробою «примирити» полярні і на перший погляд несумісні компоненти. Ефективність формування комунікативної компетенції як складової особистісного компоненту соціальної зрілості студентів ВАНЗ залежить від сформованості умінь та здатності до саморозуміння, самоконтролю, саморегуляції та рефлексії, які сприяють осмисленню власних комунікативних установок, засвоєнню ідей толерантності як цінності та визначають прагнення до побудови конструктивних відносин, що базується на застосуванні технік толерантного спілкування.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої нами проблеми. Перспективними у подальшому дослідженні є такі напрямки роботи як деталізована розробка психодіагностичного оснащення моделі

комунікативної толерантності студентів ВАНЗ; вдосконалення відповідної педагогічної технології, а також розробка педагогічних технологій формування толерантних якостей студентів, через зміст освіти - організацію викладання циклу загальноосвітніх гуманітарних дисциплін, зміст яких, при належній розстановці акцентів, здатний значно вплинути на формування толерантності, а також за допомогою організації і проведення спеціалізованих занять, тренінгів тощо.

Література:

1. Гольдштейн Арнольд, Хомик Володимир. Тренінг умінь спілкування: як допомогти проблемним підліткам / Пер. з англ. В. Хомика. – К.: Либідь, 2003. – 520 с., С. 6.
2. Ильинская С.Г. Теория толерантности: проблема выбора методологии / С.Г. Ильинская // Политическая теория, язык и идеология / [редкол. Н.А. Романович (отв. ред.) и др]. – М.: РАПН; РОССПЭН, 2008. – С. 91 – 118.
3. Касьянова, Е.И. Нравственные основы толерантности: Монография [Текст] / Е.И. Касьянова. – Иркутск: Изд-во ИргГУПС, 2006. – 175 с.
4. Касьянова Е.И. Нравственно-ценностная регуляция формирования толерантного образа жизни студенчества в модели поликультурного образовательного пространства [Текст] / Е.И. Касьянова // Вестник Челябинского государственного педагогического университета. – Научный журнал: ЧГПУ – №5. – Часть 2. – 2006 г. – С. 43–53.
5. Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія: Підруч. для студ. / А.М. Алексюк; Міжнар. фонд «Відродження». - К.: Либідь, 1998. - 558 с. - (Прогр. «Трансформація гуманіт. освіти в Україні»).

6. Романчук О.М. Соціальна толерантність як фактор суспільної свідомості (Проблеми формування в сучасному ринковому середовищі) / О.М. Романчук // Вища школа. – К., 2004. – №1. – С. 87-91.
7. Семенова А.В. Парадигмальне моделювання у професійній підготовці майбутніх вчителів: монографія / Алла Семенова. – Одеса: Юридична література, 2009. – 504 с, С.137.
8. Фетіскін Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М.. Соціально-психологічна діагностика розвитку особистості і малих груп. - М., Изд-во Інституту Психотерапії - 490 с., 2002.
9. Фромм Э. *Может ли человек преобладать?* // *Ради любви к жизни.* — Москва: Аст, 2000. - 400 с.

References:

1. *Hol'dshteyn Arnol'd, Khomyk Volodymyr. Treninh umin' spilkuvannya: yak dopomohy problemnym pidlitkam / Per. Z anhl. V.Khomyka.* – К.: Lybid', 2003. – 520 s., S. 6.
2. *Yl'ynskaya С.Н. Teoryya tolerantnosti: problema vybora metodolohyy / С.Н. Yl'ynskaya // Polyty- cheskaya teoryya, yazyk y udeolohyya / [redkol. N.A. Romanovych (otv. red.) y dr].* – М.: RAPN; ROSSPЭN, 2008. – S. 91 – 118.
3. *Kas'yanova E.Y. Nravstvennyye osnovy tolerantnosti: Monohrafiyya [Tekst] / E.Y. Kas'yanova.* – Yrkut·sk: Yzd-vo YrHUPS, 2006. – 175 s.
4. *Kas'yanova, E.Y. Nravstvenno-tsennostnaya rehulyatsyya formirovaniya tolerantnoho obraza zhyzny studenchestva v modely polykul'turnoho obrazovatel'noho prostranstva [Tekst] / E.Y. Kas'yanova // Vestnyk Chelyabynskoho hosudarstvennoho pedahohycheskoho unyversyteta.* – *Nauchnyy zhurnal: ChHPU* – № 5. – Chast' 2. – 2006 h. – S. 43–53.

5. *Pedahohika vyshchoyi osvity Ukrayiny: Istoriya. Teoriya: Pidruch. dlya stud. / A.M. Aleksyuk; Mizhnar. fond «Vidrodzhennya». - K.: Lybid', 1998. - 558 c. - (Prohr. «Transformatsiya humanit. osvity v Ukrayini»).*
6. *Romanchuk O.M. Sotsial'na tolerantnist' yak faktor suspil'noyi svidomosti (Problemy formuvannya v suchasnomu rynkovomu seredovyschi) / O.M. Romanchuk // Vyshcha shkola. – K., 2004. – № 1. – S. 87-91.*
7. *Semenova A.V, Paradyhmal'ne modelyuvannya u profesiyniy pidhotovtsi maybutnikh vchyteliv: monohrafiya / Alla Semenova. – Odesa: Yurydychna literatura, 2009. – 504 s, S.137.*
8. *Fetiskin N.P., Kozlov V.V., Manuylov H.M. Sotsial'no-psykholohichna diahnostyka rozvytku osobystosti i malykh hrup. - M., Yzd-vo Instytutu Psykhoterapiyi - 490 s., 2002.*
9. *Fromm E. Mozhet ly chelovek preobladat'? // Rady lyubvy k zhyzny. — Moskva: Ast, 2000. - 400 s.*

УДК: 378.147.091.33-027.22:811.111

ПІСНЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ КОМПОНЕНТ ПРОЦЕСУ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ В ВНЗ

Курочка В.М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна,
Київ

В статті висвітлюється доцільність застосування навчальної пісні на початковому етапі вивчення іншомовної компетенції в вищих навчальних закладах. Окрема увага приділяється таким факторам оптимізації навчального процесу через пісню як створення психологічного комфорту, ситуація успіху, навчання в колективі і через колектив. В дослідженні з'ясовуються особливості

запам'ятовування текстової інформації в інтерактивному режимі через пісню та подану в руслі структурно-функціонального методу, а також підкреслюється необхідність синтезу комунікативного та традиційного структурно-функціонального методів для оптимізації процесу вивчення іноземної мови.

Ключові слова: ефективність навчальної пісні, психологічний комфорт, ситуація успіху, рима і ритм, синтез комунікативного і структурно-функціонального методів.

Песня как эффективный компонент процесса изучения иностранного языка на начальном этапе в высших учебных заведениях.

Курочка В. М. Песня как эффективный компонент процесса изучения иностранного языка на начальном этапе в высших учебных заведениях/ Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

В статье рассматривается целесообразность применения учебной песни на начальном этапе изучения иностранной компетенции в высших учебных заведениях. Особое внимание уделяется таким факторам оптимизации учебного процесса песней как психологический комфорт, ситуация успеха, обучение в коллективе и через коллектив. В исследовании рассматриваются особенности запоминания текстовой информации в интерактивном режиме через песню и представленной в рамках структурно-функционального метода, а также подчеркивается необходимость синтеза коммуникативного и традиционного структурно-функционального методов для оптимизации процесса изучения иностранного языка.

Ключевые слова: эффективность учебной песни, психологический комфорт, ситуация успеха, рифма и ритм, синтез коммуникативного и структурно-функционального методов.

V.M. Kurochka Song as an effective component of foreign language learning process at a beginner level at higher education institutions/ Taras Shevchenko National University, Kyiv, Ukraine

The article highlights the practicability of using songs at a beginner level of foreign competence at higher education institutions. The special attention has been given to such factors that optimize the learning process through song as creating the psychological comfort, the success situation, learning in a team or through it. The study analyses the peculiarities of memorizing textual information through interaction using song via the structural and functional method, and stresses the necessity to synthesize the communicative approach and the traditional structural and functional one to optimize the foreign language learning process.

Key words: song efficiency, psychological comfort, success situation, rhyme and rhythm, the synthesis of the communicative and the structural and functional methods.

Актуальність даної статті обумовлена необхідністю подальшого вдосконалення методів навчання іноземної мови для реалізації соціального замовлення українського суспільства та державної політики в сфері іншомовної компетенції з прийняттям до уваги результатів наукових досліджень таких дотичних до навчального процесу наукових галузей як педагогіка, психологія, психолінгвістика, нейропсихологія. Врахування психолінгвістичних чинників пісні як компоненту уроку іноземної мови є важливою складовою сучасної методологічної бази ефективно організації процесу навчання з метою формування високого

рівня іншомовної компетенції для здійснення загальнономовленнєвого та професійного спілкування.

Тема пісні як елементу інтерактивного методу викликає зацікавлення суб'єктів навчального процесу і відноситься до актуальних, але не досить вивчених, особливо, що стосується психолінгвістичного плану пісні як чинника оптимізації процесу вивчення іноземної мови. Пісні приділяється, хоча і недостатньо, особливо у ВНЗ, увага в практичному плані, але ця тема потребує теоретичної розробки і обґрунтування причин і умов, якими забезпечується ефективність використання пісні при опануванні іноземної мови.

Передача різної інформації у вигляді тексту, отримання знань та засвоєння потрібного матеріалу через пісню,-це схвалений майже всіма народами і провірений століттями і тисячоліттями метод, який знайшов своє застосування і в практиці педагогічних установ: в школах Давньої Греції багато текстів вивчались колективним співом, а в початкових школах Індії азбуку, арифметику та інші базові знання і сьогодні подають через спів. І в наших дитячих садках та початкових класах користуються піснями, як і віршами, щоб навчити дітей арифметичних і граматичних правил, подати в цікавій, легкій та ефективній для запам'ятовування формі необхідну для цього віку інформацію.

Пісня як компонент інтерактивного методу навчання іноземних мов знаходить вже довгий час своє застосування в середніх учбових закладах, досвід педагогів щодо організації таких занять, їх практичні розробки використання пісні та методичні рекомендації щодо оптимізації навчання шляхом введення пісні в структуру уроку, викладені в публікаціях, зокрема, на сторінках журналу «Иностранные языки в школе» та інших фахових видань. Вкладом в практичне втілення та методичне висвітлення питання застосування пісні на уроках стали роботи О.І. Євладової, І.Н. Балунець, О.І. Некрутенко, В.Ф. Аїстова, З.Н.

Никітенко, А.Е. Кажимової та багатьох інших. Цікавим і корисним є дослідження і практика використання пісні зарубіжними педагогами К. Греєм, Д. Бірн, Т. Ллойд, У. Кінд, роботи яких сприяють інтерактивній організації занять завдяки використанню пісні.

Уве Кінд є відомим автором вивчення іноземної (німецької) мови експрес-методом як дітьми так і дорослими через пісню, часто в поєднанні з рухом на фоні жвавої музики. В пісню за його методикою перетворюється звичайне привітання, знайомство, граматична тема перфект, відпочинок,- таким чином відбувається закріплення мовних конструкцій на будь-які теми для їх подальшого впевненого відтворення в реальних мовленнєвих ситуаціях.

Мета статті полягає в дослідженні ролі пісні як компоненту інтерактивного режиму засвоєння іноземної мови на початковому етапі вивчення та тих чинників, які обумовлюють та забезпечують ефективність і необхідність використання навчальної пісні на заняттях для постановки правильної вимови, впевненого засвоєння лексичного та граматичного матеріалу.

Виклад основного матеріалу статті. Сьогодні пісні використовуються в педагогічному процесі як один із ефективних видів інтерактивного навчання іноземної мови, оскільки невід'ємною частиною навчання іноземної мови є різні види тексту, а пісня є важливим, оскільки містить різні лексичні та граматичні моделі, і, що суттєво, приємним для студентів римованим ритмічним текстом, покладеним на музику. Цей текст з ентузіазмом сприймається студентами, легко запам'ятовується і сприяє оптимальному сприйняттю, відпрацюванню, засвоєнню та відтворенню фонетичного, лексичного та граматичного програмного матеріалу.

Однією з умов успішного використання пісні на початковому етапі вивчення іноземної мови, на нашу думку, є її подача з обов'язковою

опорою на текст. Пісня з опорою на текст-це візуальна та слухова інформація, а, як відомо, чим більше сенсорних систем задіяно при отриманні інформації, тим краще вона запам'ятовується.

А також, щоб максимально виконати функцію оптимізації навчального процесу, пісня повинна бути аутентичною, подобатись студентам, мати актуальну лексику та граматику, приємний ритм, мелодію, рефрени і бути не занадто довгою. Вимова пісні повинна бути чіткою, зрозумілою та без діалектних особливостей, особливо на початковому етапі засвоєння іншомовної компетенції.

Саме на початковому етапі вивчення іноземної мови пісня є важливою, оскільки:

- допомагає поставити правильну вимову;
- закріплює правильну мелодику і ритміку іншомовного речення;
- допомагає засвоїти, активізувати окремі слова, лексичні та граматичні конструкції;
- сприяє розвитку чуття мови як матричної системи граматичних та лексичних моделей.

Очевидним і відразу помітним впливом ефективності навчальної пісні на процес навчальної діяльності є створення комфортної психологічної обстановки, піднесеного настрою, який зміцнює віру у власні сили та здібності справитись з завданням, сприяє кращому і більш тривалому засвоєнню лексичного та граматичного матеріалу, знімає мовний бар'єр, психологічну втому. Але в педагогічній діяльності слід акцентувати і усвідомлювати причинний зв'язок між настроєм і запам'ятовуванням.

Як відомо з наукових досліджень та практичного досвіду, позитивні емоції суттєво впливають на ефективність будь-якої діяльності людини, в тому числі і на навчальний процес. Вони підвищують когнітивні можливості студентів, їх бажання навчатись і поліпшувати рівень знань

Приємні, ритмічні пісні забезпечують позитивний, піднесений настрій у групі, створюють комфортну психологічну обстановку, чим нівелюють можливий стрес, який знижує або навіть блокує процес засвоєння матеріалу. Цей аспект є важливим для вивчення іноземної мови, оскільки позитивний настрій активує діяльність мозку і підвищує когнітивні здібності, оптимізуючи процес засвоєння фонетичного, лексичного та граматичного матеріалу, адже «емоції грають вирішальну роль в процесі навчання, а стан стресу і погроз погіршує процес навчання та його результат».[1, 3]

Подання, засвоєння та відпрацювання мовного матеріалу у невимушеній формі знімає страх перед спілкуванням іноземною мовою у майбутній реальній мовній ситуації, що є важливим аспектом комунікативного методу.

Використання пісні на занятті створює для студентів ситуацію успіху, яка є важливою для оптимізації навчального процесу. Необхідність створення ситуації успіху в навчальній діяльності підкреслювали В.А. Сухомлинський, К. Д. Ушинський, У. Глоссер, А. С. Бєлкін, В.А. Сластенін та багато інших педагогів та психологів. Успіх може розумітися по-різному, але з психологічної точки зору, як вважає А. С. Бєлкін, це переживання стану радості, задоволення від того, що очікуваний результат співпав з отриманим або перевищив його. На базі цього стану формуються нові, більш сильні мотиви діяльності, міняються рівні самооцінки, самоповаги.[2, 28]

Створення ситуації успіху на занятті з іноземної мови формує високу мотивованість до вивчення предмету, оскільки програмний граматичний та лексичний матеріал, поданий через пісню з опорою на текст, дозволяє майже всім студентам добре справитись з вивченням лексики і її функціонуванням в граматичних структурах, відтворювати слова, мовні кліше та граматичні моделі у трансформаціях, підвищує

самооцінку та віру в себе, закріплює позитивне відношення до предмету, сприяє появі інтересу та бажанню і надалі працювати ефективно.

Таким чином навчання приносить радість і цей факт стає для студентів відкриттям.

Хороше виконання навчальної пісні навчає прислухатись до інших і чути їх голос, думку, активізує і синхронізує навчальну діяльність в колективному дусі, налаштовуючи студентів на командну співпрацю, формує таким чином навчальну групу як колектив, націлений на реалізацію спільної мети, опанування іншомовної компетенції. Позитивна робоча атмосфера в студентській групі оптимізує навчальний процес, адже на якість навчання частково впливають і відносини між учасниками групи, навчання іноземній мові в групі, сформованій як дружній колектив, є більш результативним. Застосовуючи той чи інший метод у навчанні іноземної мови слід пам'ятати, що метою опанування іншомовної компетенції у сучасному світі є мовленнєва взаємодія з іншими суб'єктами соціуму. Людина за своєю природою є соціальною істотою, вона формується, екзистує у колективі, її мозок краще сприймає і запам'ятовує інформацію в процесі колективної діяльності. Е.Йенсен, автор такої методики вивчення іноземної мови як «brain compatible learning», стверджує, що «мозок людини краще розвивається у взаємодії з іншими людьми»[1, 3], -людина навчається у колективі і через колектив.

Правильно підібрана викладачем пісня являє собою обов'язковий програмний матеріал, представлений інтерактивно, в цікавій формі. Незвично, особливо для ВНЗ, поданий текстовий матеріал, збуджуючи відповідні ділянки мозку, максимально підвищує уважність студентів, їх сконцентрованість на процесі навчання: рівень засвоєності матеріалу зростає, оскільки людина набагато краще запам'ятовує цікавий матеріал, адже її мозок не звертає уваги на нецікаве та нудне.

Намагаючись підвищити ефективність опанування студентами іншомовної компетенції і використовуючи різні методи навчання, в тому числі такий вид інтерактивного навчання як пісня, слід усвідомлювати та опиратись на психолінгвістичні та нейролінгвістичні аспекти сприйняття людиною інформації, те яким чином відбувається її максимально ефективно запам'ятовування, зберігання та відтворення.

«В педагогічному процесі необхідно вміти: 1) використовувати довільну увагу і 2) сприяти розвитку мимовільної уваги. Для збудження та підтримання мимовільної уваги слід використовувати емоційні фактори: викликати інтерес, створити необхідну емоційну насиченість»[5, 13],-саме таким чином, створюючи насичений емоційний фон, пісня сприяє оптимізації вивчення іноземної мови.

Традиційно вивчення іноземної мови розглядається як накопичення, засвоєння знань про мову, як логічну систему знаків у структурі. За мову як логічну систему знаків і структур у певній функції відповідає ліва півкуля людського мозку, на цьому і базується відома нам зі школи практика вивчення іноземної мови як правил функціонування знаків у структурі. Вивчення граматичних моделей та їх оперативних елементів (слів) представляє собою різновид граматико-перекладного методу, який лежав в основі вивчення «мертвих мов»-латинської та грецької, де все зводилось до читання та перекладу. Таке вивчення іноземної мови дозволяє добре засвоїти граматику і найбільше підходить для людей з сильно вираженим логічним мисленням, які сприймають мову як сукупність граматичних формул. Але при такому засвоєнні матеріалу виникають труднощі в реалізації вивченого в конкретній ситуації мовлення.

Ліва півкуля – це вольовий, свідомий процес вивчення слів і структур, а права півкуля – це сфера підсвідомого, це образне, інтуїтивне сприйняття мови, вона відповідає за творчі здібності, мелодію, ритм,-

тому музично обдаровані люди здатні легко вивчити мову на слух, не вдаючись до багатократного повторення мовних зразків, оскільки «значна частина навчання відбувається підсвідомо». [1, 3]

Навчальна пісня є, як правило ритмічним римованим текстом, а ритм і рима здавна використовуються як надійний спосіб мимовільного запам'ятовування важливої інформації. «Один з найбільш дієвих засобів запам'ятовування матеріалу –це його римування. Цей спосіб використовується в мнемонічних практиках і знайшов широке використання в рекламі. Заримовані рекламні ролики самі вриваються в пам'ять, незалежно від нашого бажання, і від них інколи не так просто позбавитись».[3] Таке подання тексту ми знаходимо в пісні: суголосне закінчення віршованих рядків, ритмічна чіткість та приємна, жвава мелодія забезпечують підсвідоме запам'ятовування лексичних комбінацій та граматичних структур.

У педагогічній діяльності слід шукати тонку комбінацію структурно-функціонального та комунікативного методів. Вчити мову як функцію структур і знаків означало б вивчення мови з опорою на ресурс лише лівої півкулі головного мозку. «Але ігнорування цих знакових системно-структурних функцій і опора лише на імітацію і відтворення мовних одиниць в емоційно-забарвленому режимі означає звернення до ресурсу однієї, тепер уже правої півкулі, яка відповідає за розпізнання ритму, мелодики, пауз мови та мовних образів».[4, 290]

Зауваживши такий механізм збереження інформації, слід звернути увагу і на те, що опанування іноземної мови через пісню активує як праву півкулю мозку людини-інтуїтивне запам'ятовування, так і логічне запам'ятовування в корі головного мозку лівої півкулі, оскільки поєднується усвідомлене (робота з текстом) та підсвідоме запам'ятовування.

Висновки. Пісня має стати невід'ємним компонентом навчального процесу в ВНЗ як і в середніх учбових закладах на початковому етапі вивчення іншомовної компетенції, але ефективно вивчення іноземної мови повинно базуватись у виваженому поєднанні традиційного функціонального методу з інтерактивним, з урахуванням аспектів засвоєння людським мозком іншомовної компетенції.

Сфера застосування досліджених і викладених у статті аспектів охоплює як використання навчальної пісні на початковому етапі вивчення у вищих та середніх учбових закладах так і уроки методики навчання іноземних мов в цих закладах.

Література:

1. Dhoryti L., Jensen E. *Joiful Fluensy. Brain-Compatible Second Language Acquisition* / Lynn Dhoryti., Eric Jensen.-Corwin Press, 1998.-148p.
2. Белкин А.С. *Ситуация успеха. Как ее создать?* / А. С. Белкин.- М.:Просвещение,1991.-176с.
3. Эренберг О. *Приемы запоминания информации* / О. Эренберг [Електронний ресурс-Режим доступу: [https://www.psychology.ru / library/1036](https://www.psychology.ru/library/1036).
4. Никуличева Д.Б. *Как найти свой путь к иностранному языку. Лингвистические и педагогические стратегии полиглотов.* / Д. Б.Никуличева.-Москва.: Наука, 2009.-304с.
5. Рубинштейн С. А. *Основы общей психологии.*-с. 9-13 / Ю.Б. Гиппенрейтер, С. А. Рубинштейн. *Психология и внимание.*-АСТ, 2008.-656с.

References:

1. Dhoryti L., Jensen E. *Joiful Fluensy. Brain-Compatible Second Language Acquisition* / Lynn Dhoryti., Eric Jensen.-Corwin Press, 1998.-148p.

2. *Belkin A. S. Situatsiia uspekha. Kak yeyo sozdat.? / A.S. Belkin.-M.: Prosvehcheniye, 1991.-176p.*
3. *Erenberg O. Priyomy zapominsniya informatsiyi. / O. Erenberg <https://www.psycho.ru/library/1036>.*
4. *Nikulitcheva D. B. Kak nayiti svoj put k inostrannomu yazyku. Lingvisticheskiye i pedagogicheskiye strategii poliglотов. / D.B. Nikulitcheva.-Moskva: Nauka, 2009.-304p.*
5. *Rubinshtein S. A. Osnovy obshchey psikhologii.-9-13p / Yu.B. GippeneyterYu.B., Rubinshtein S. A. Psichologiya i vnimaniye.-ATS, 2008.-656p.*

УДК 378. 147:614.253

**МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
МЕДИЧНИХ СЕСТЕР НА ОСНОВІ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ХІМІКО-
БІОЛОГІЧНИХ ТА ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН**

Лукащук І.М.

аспірант кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки,
Хмельницький національний університет, викладач хімії базового
медичного коледжу, Україна, Рівне

У статті розглядаються загальнонаукові трактування понять "модель" і "моделювання" та підходи педагогів-дослідників до їх тлумачення, розкрито основні вимоги до розробки моделей. На основі реалізації міжпредметних зв'язків хіміко-біологічних та фахових дисциплін у медичному коледжі запропоновано авторську модель процесу формування фахової компетентності майбутніх медичних сестер. Спроектвана модель має такі структурні компоненти: цільовий, змістово-процесуальний, інтеграційний, результативно-оцінний. Подається коротка характеристика зазначених структурних

компонентів моделі. Результатом реалізації розробленої моделі є сформованість інтегрованих фахових компетенцій майбутніх медичних сестер в процесі вивчення хіміко-біологічних дисциплін.

Ключові слова: модель, медичні сестри, компетентність, міжпредметні зв'язки, хіміко-біологічні дисципліни.

Лукашук И.Н. Модель формирования профессиональной компетентности будущих медицинских сестер на основе межпредметных связей химико-биологических и профессиональных дисциплин / аспирант кафедры социальной работы и социальной педагогики, Хмельницкий национальный университет, преподаватель химии базового медицинского колледжа, Украина, Ровно.

В статье рассматриваются общенаучные трактовки понятий "модель" и "моделирование", а также подходы педагогов-исследователей к их толкования, раскрыты основные требования к разработке моделей. На основе реализации межпредметных связей химико-биологических и специальных дисциплин в медицинском колледже предложена авторская модель процесса формирования профессиональной компетентности будущих медицинских сестер. Спроектированная модель имеет следующие структурные компоненты: целевой, содержательно-процессуальный, интеграционный, результативно-оценочный. Дается краткая характеристика указанных структурных компонентов модели. Результатом реализации разработанной модели является сформированность интегрированных профессиональных компетенций будущих медицинских сестер в процессе изучения химико-биологических дисциплин.

Ключевые слова: модель, медицинские сестры, компетентность, межпредметные связи, химико-биологические дисциплины.

I. Lukashchuk Model of formation of professional competence of future nurses based on interdisciplinary connections biological-chemical and professional disciplines / postgraduate student of social work and social pedagogy department in Khmelnytsky National University, chemistry teacher of base medical college, Ukraine, Rivne.

The article considers general scientific interpretation of the concepts of "model" and "modeling" and approaches pedagogues-researchers to their interpretation, the basic requirements for developing models. Based on the implementation of interdisciplinary connections of chemical-biological and professional disciplines in medical college we offered our model of formation of professional competence of future nurses. Designed model has the following structural components: targeted, content-procedural, integration, result-evaluation. Here is filed brief characteristic of these structural components of the model. Result of implementation of the developed model is the formation of integrated professional competence of future nurses in the study of chemical and biological disciplines.

Keywords: model, nurses, competence, interdisciplinary connection, chemical and biological disciplines.

Вступ. Формування професійної компетентності сучасної медичної сестри лежить у площині розуміння сестринської справи. Дж. Травелбі [1] вказує, що сестринська справа є міжособистісним процесом, в якому професійна практикуюча медична сестра надає допомогу індивіду, сім'ї чи спільноті у запобіганні хвороби і стражданням або боротьбі з ними і, якщо необхідно, підтримує пацієнта морально, допомагаючи йому не втратити сенсу існування. Саме на підготовку медичної сестри наділеної такими якостями і направлена модернізація медичної освіти, а компетентнісний підхід, котрий являється методологічною основою розробки нинішньої освітньої стратегії і тактики медичних навчальних

закладів, вимагає адекватного теоретичного осмислення. В даному випадку моделювання як метод пізнання та трансформації класичної освітньої парадигми у компетентнісну дозволяє представити компетентнісний підхід на основі міжпредметних зв'язків не як виокремлено педагогічне явище, а як завершене, що починається постановкою мети і закінчується отриманням кінцевого результату.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В Україні моделювання педагогічного процесу досліджували О.Є. Антонова, А.М. Алексюк, О.С. Березюк, І.Д. Бех, В.І. Бондар, Г.Г. Ващенко, С.С. Вітвицька, О.П. Рудницька, С.У. Гончаренко, О.М. Пехота, С.О. Сисоєва, О.Г. Ярошенко та інші. Що стосується підготовки медичної сестри в Україні то нами проаналізовані дисертаційні роботи останніх років, серед котрих дослідження Л.О. Борисюк, М.І. Данюк, М.Р. Демянчука, І.В. Радзієвської, З.П. Шарлович в яких представлені різні підходи до проведення моделювання процесу підготовки в тому числі на засадах компетентнісного підходу.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз науково-педагогічної літератури вказує, що на сучасному етапі питання формування фахової компетентності медичної сестри є актуальним. Проте серед публікацій науковців моделювання процесу формування фахової компетентності майбутніх медичних сестер на основі міжпредметних зв'язків хіміко-біологічних та фахових дисциплін висвітлено ще недостатньо.

Тому **метою статті** є представлення та аналіз розробленої авторської моделі формування фахової компетентності майбутніх медичних сестер на основі міжпредметних зв'язків хіміко-біологічних та фахових дисциплін.

Основний зміст статті. Вирішення проблеми формування фахової компетентності майбутніх медичних сестер на основі вивчення предметів

хіміко-біологічного циклу («Хімія», «Медична хімія», «Біологія», «Медична біологія») в умовах реалізації міжпредметних зв'язків вимагає розроблення та реалізації структурно-функціональної моделі, котра спрямована на створення ґрунтовної бази хіміко-біологічних знань, умінь та навичок майбутніх медичних сестер як підвалин хіміко-біологічних компетенцій у їх взаємозв'язку із майбутньою професійною діяльністю. Тому для розробки дієвої моделі варто чітко розуміти сутність основних дефініцій, а саме “модель” і “моделювання”.

Модель (франц. *Modele* від лат. *Modulus* – міра, мірило, зразок): предмет, явище, система (опис, схема, графік, макет, форма), що за певних умов виступають у значенні заміника чи представника якогось іншого предмета, явища та системи; наукове поняття, пов'язане з методом моделювання [2, с.66]. В іншому словнику [3] знаходимо, що “модель” трактується як речова, знакова або уявна система, що відтворює принципи внутрішньої організації та функціонування, а також певні властивості, ознаки чи характеристики об'єкта дослідження, безпосереднє вивчення якого неможливе, ускладнене або недоцільне. Аналогічне за суттю тлумачення знаходимо у В.Ю.Бикова, модель – це деякий опис системи, що характеризує такі її особливості, які відображають цілі побудови та використання моделі [4, с.8]. Нам найбільш імпонує тлумачення, що подається для педагогічних досліджень [5], котре подається як уявна чи матеріально реалізована система, яка адекватно відображає предмет дослідження і здатна замінити його так, що вивчення моделі сприяє отриманню нової інформації про цей предмет.

Дефініція “моделювання” (від франц. *modeler* – ліпити, формувати) в словнику іншомовних слів Мельничука [6] трактується як метод дослідження явищ і процесів, що ґрунтується на заміні конкретного об'єкта досліджень (оригінала) іншим, подібним до нього (моделлю). У

Вікіпедії [7] педагогічне моделювання представлене як дослідження педагогічних об'єктів (явищ) за допомогою моделювання понятійних, процесуальних, структурно-змістових і концептуальних характеристик й окремих “сторін” навчально-виховного процесу в межах топічно визначеного соціокультурного простору на загальноосвітньому, професійно орієнтованому або іншому рівнях. Тут же визначено та розтлумачено структури поняття: мета, об'єкт, предмет. У дидактиці моделювання визначають як “засіб висвітлення структурних елементів і зв'язків між ними, пізнання закономірностей дидактичного процесу” [8, с.3]. Розуміння змісту поняття “модель” і “моделювання” у педагогіці є вагомими і водночас складними інструментами, тому що вони запозичені із інших галузей знань. Зважаючи на це Є. Лодатко зазначає, що вони мають “особливості, природа яких ґрунтується на нечіткості, розпливчастості педагогічних понять” [9]. Н. Боярчук підтверджує [10, с. 88] про те, що результати термінологічного аналізу вказують на глибину розуміння поняття “модель” яку розуміють:

1) у широкому значенні: як систему, що мисленнєво уявляється або матеріально реалізується і, відображаючи або відтворюючи об'єкт дослідження, здатна заміщати його так, що її вивчення дає нову інформацію про цей об'єкт;

2) у вузькому значенні: зображення певного явища за допомогою іншого, більш вивченого, яке легше зрозуміти;

3) як спрощені теорії, що дозволяють вивчати взаємозв'язки між різними індикаторами в суспільстві;

4) як схему, графік будь-якого об'єкта, процесу або явища, що використовується як його спрощена заміна.

Підсумовуючи варто зауважити про чітке акцентування інформаційної природи моделі, її багатогранність та широту використання незважаючи на різноманітність трактування. Беручи це до

уваги під моделлю формування фахової компетентності майбутніх медичних сестер на основі міжпредметних зв'язків ми розуміємо системокомплекс складових, що реалізує формування у процесі навчання хіміко-біологічних дисциплін в майбутньої медичної сестри системи знань, умінь і навичок, які забезпечать в майбутньому виконання покладених на неї професійних функцій і завдань.

До побудови моделей висуваються такі вимоги:

- у модель має бути включена мінімальна, але достатня кількість параметрів;
- між об'єктними галузями встановлюються суттєві зв'язки;
- складові теоретичної моделі повинні бути пов'язані з реальними ефектами, що можуть бути практично зафіксованими (Н. В. Кузьміна) [11].

Окрім цих вимог ми вважаємо доцільним прислухатися до рекомендацій З.П. Шарлович котра вказує на доцільність врахування соціального замовлення у побудові моделі формування професійно-педагогічної компетентності медичних сестер. Соціальне замовлення медичної сестри продиктоване реорганізацією медичної галузі та переходу на рівневу систему надання первинної, вторинної та третинної медичної допомоги, де 85% складатиме первинна медико-санітарна допомога [12, с. 99]

Виходячи із цього та спираючись на завдання нашого дослідження в підвалини структури моделі покладено такі умовиводи:

- опанування знаннями, уміннями та навичками, котрі передбачені змістом навчальних планів та програм хіміко-біологічних дисциплін у медичному коледжі на засадах міжпредметності є одним із етапів процесу опанування хіміко-біологічних компетенцій, які являються складовими фахової компетентності майбутньої медичної сестри;

- використання у хіміко-біологічній підготовці майбутніх медичних сестер професійно-спрямованих завдань та ситуаційних задач, котрі пов'язані з медичною теорією та практикою;

- забезпечення у підготовці майбутніх медичних сестер формування дослідницьких умінь на заняттях з хімічних і біологічних дисциплін;

- створення інформаційного середовища для забезпечення фахової компетентності майбутніх медичних сестер в коледжі.

Нами розроблено модель реалізації міжпредметних зв'язків у професійно спрямованій хіміко-біологічній підготовці медичних сестер, котра не нівелює існуючу загальноосвітню модель хіміко-біологічної підготовки, а активізує освітній потенціал хіміко-біологічної освіти студентів медсестринських відділень медичних навчальних закладів. Метою розробленої нами моделі є підвищення якості підготовки студентів медсестринських відділень до застосування хіміко-біологічних знань, умінь та навичок у майбутній професійній діяльності. Використання розробленої моделі дає можливість підвищити рівень успішності навчання майбутніх медичних сестер, при цьому, в основу моделі закладено судження про фундаментальний характер хіміко-біологічних дисциплін у процесі підготовки майбутніх медичних сестер та їх професійне спрямування.

У створеній моделі (див. рис. 1) яка представлена логікоструктурною схемою передбачено такі структурні складові: мета, завдання, принципи, хіміко-біологічної освіти; навчальні дисципліни, що забезпечують хіміко-біологічну та закладають підвалини фахової освіти; форми, методи та засоби навчання; інтегровані фахові знання, уміння й навички, що формуються як симбіоз хіміко-біологічних та фахових знань та вмінь; критерії та рівні сформованості інтегрованих знань та умінь в аспекті використання хіміко-біологічного апарату; педагогічні умови, котрі забезпечують ефективність реалізації професійної спрямованості хіміко-

біологічної освіти; кінцевий результат освіти. У запропонованій нами моделі, на нашу думку, ураховано всі основні аспекти освітнього процесу: зміст освіти, управлінські, інформаційно-методичні, навчально-технологічні, оцінювальні й рефлексивні аспекти діяльності викладача та навчальну діяльність студента-медика. Представлена модель є відкритою, і за потреби кожен структурний її компонент може бути відкоригований залежно від об'єктивних обставин. Структурні складові моделі пов'язані між собою і утворюють компоненти: цільовий, змістово-процесуальний, інтеграційний, результативно-оцінний. Для повноти бачення моделі і розуміння взаємозв'язків між основними компонентами хочемо зауважити, що модель реалізації міжпредметних зв'язків у процесі навчання хіміко-біологічних дисциплін майбутніх медичних сестер напрямлена на конструювання освітнього процесу в якому на перший план виступає інформація про зміст фахової підготовки, котрий як матриця відбивається на змісті хіміко-біологічної підготовки. Під професійною підготовкою медичної сестри ми розуміємо сукупність спеціальних знань, навичок і умінь окреслених освітньо-кваліфікаційною характеристикою, соціально-значущих якостей медсестри, що дозволяють ефективно виконувати професійні обов'язки, котрі окреслені посадовою інструкцією медичної сестри. Невід'ємною складовою професійної підготовки медичної сестри є фундаментальна, зокрема хіміко-біологічна. Під хіміко-біологічною підготовкою розуміємо освітній процес, що здійснюється в ході вивчення хіміко-біологічних дисциплін на всіх рівнях неперервної освіти, при якому відбувається не тільки засвоєння певної сукупності хіміко-біологічних знань та вмінь, але й розвиток клінічного мислення студентів, формування їх моральної та духовної культури. З огляду на це коротко охарактеризуємо кожен блок.

Цільовий компонент моделі відображає мету, особливості хіміко-біологічної підготовки і завдання досліджуваного процесу. Метою є

забезпечення професійної підготовки майбутніх медичних сестер на основі міжпредметних зв'язків хіміко-біологічних та фахових дисциплін в медичному коледжі. Поставлена мета реалізується в завданнях, які визначаються з урахуванням структури та змісту поняття “професійна компетентність майбутньої медичної сестри”. Досягнення мети передбачає вибір стратегії, її основою у нашому випадку виступає орієнтація на між предметні зв'язки.

Змістово-процесуальний компонент моделі знаходиться в тісному взаємозв'язку із іншими та відображає принципи, зміст та вибір форм, методів і засобів навчання. Змістовні принципи (науковості, систематичності, доступності, свідомості, творчої активності, фахової спрямованості навчання, міжпредметності) складають основу процесу формування професійної компетентності майбутньої медичної сестри у процесі навчання хіміко-біологічних дисциплін в медичному коледжі. Змістом теоретичного навчання є засвоєння знань дисциплін хіміко-біологічного циклу. Під час практичних занять відбувається формування практичних умінь і навичок, яке проходить як в навчальному закладі, так і в позааудиторній діяльності. Для опанування хіміко-біологічних компетенцій як основи професійної компетентності майбутніх медичних сестер передбачено традиційні форми навчання (лекція, семінари, практичні та лабораторні заняття) та інноваційні (проблемно-інтегративне заняття-гра, дослідницьке практичне заняття). Цей компонент моделі реалізується шляхом взаємопов'язаної діяльності викладача і студентів.

Інтеграційний компонент розкриває складові хіміко-біологічної підготовленості (знаннява, операційна, професійна) та відображає інтегровані знання, навички та уміння (знання постановки хіміко-біологічного та медичного експерименту, використання хіміко-біологічного інструментарію для розв'язання фахових завдань; володіння

хіміко-біологічними знаннями для формування професійних якостей). В цілому інтеграційний компонент розкриває інтегрований підхід до підготовки майбутньої медичної сестри з використанням внутрішньо дисциплінарних та міждисциплінарних зв'язків, що на думку О. Мацієвського є не лише основою формування системних знань студентів, а й провідним засобом інтелектуально-творчого та професійно-особистісного розвитку майбутнього фахівця [13].

Результативно-оцінний компонент взаємопов'язаний з іншими компонентами і характеризує ступінь досягнення поставленої мети. Він включає систему критеріїв (якість знань з хіміко-біологічних дисциплін з їх перенесенням на фахові дисципліни; здатність до застосування отриманих умінь у процесі розв'язування хіміко-біологічних задач медичного змісту; вміння використовувати хіміко-біологічні знання для вирішення медичних проблем у майбутній професійній діяльності) і рівнів формування професійної компетентності майбутньої медичної сестри (високий, середній, низький).

Ефективна реалізація запропонованої структурно-змістовної моделі передбачає необхідність виділення сукупності педагогічних умов. Їх виділення здійснювалося виходячи з теоретичного аналізу сутності, особливостей, структури професійної компетентності. Тому нами визначено комплекс таких педагогічних умов:

- 1) Забезпечення формування дослідницьких умінь майбутніх медичних сестер на заняттях з хімічних і біологічних дисциплін;
- 2) Використання міжпредметних зв'язків у формуванні фахової компетентності майбутніх медичних сестер;
- 3) Впровадження у хіміко-біологічну підготовку майбутніх медичних сестер професійно-спрямованих завдань та ситуаційних задач;
- 4) Створення інформаційного середовища для забезпечення фахової компетентності майбутніх медичних сестер в коледжі.

Проведене дослідження дозволяє сформулювати наступні

ВИСНОВКИ:

1. Розробка структурної моделі формування фахової компетентності майбутніх медичних сестер на основі міжпредметних зв'язків хіміко-біологічних та фахових дисциплін дозволила ґрунтовно вивчити закономірні зв'язки між структурними та функціональними характеристиками досліджуваного процесу.

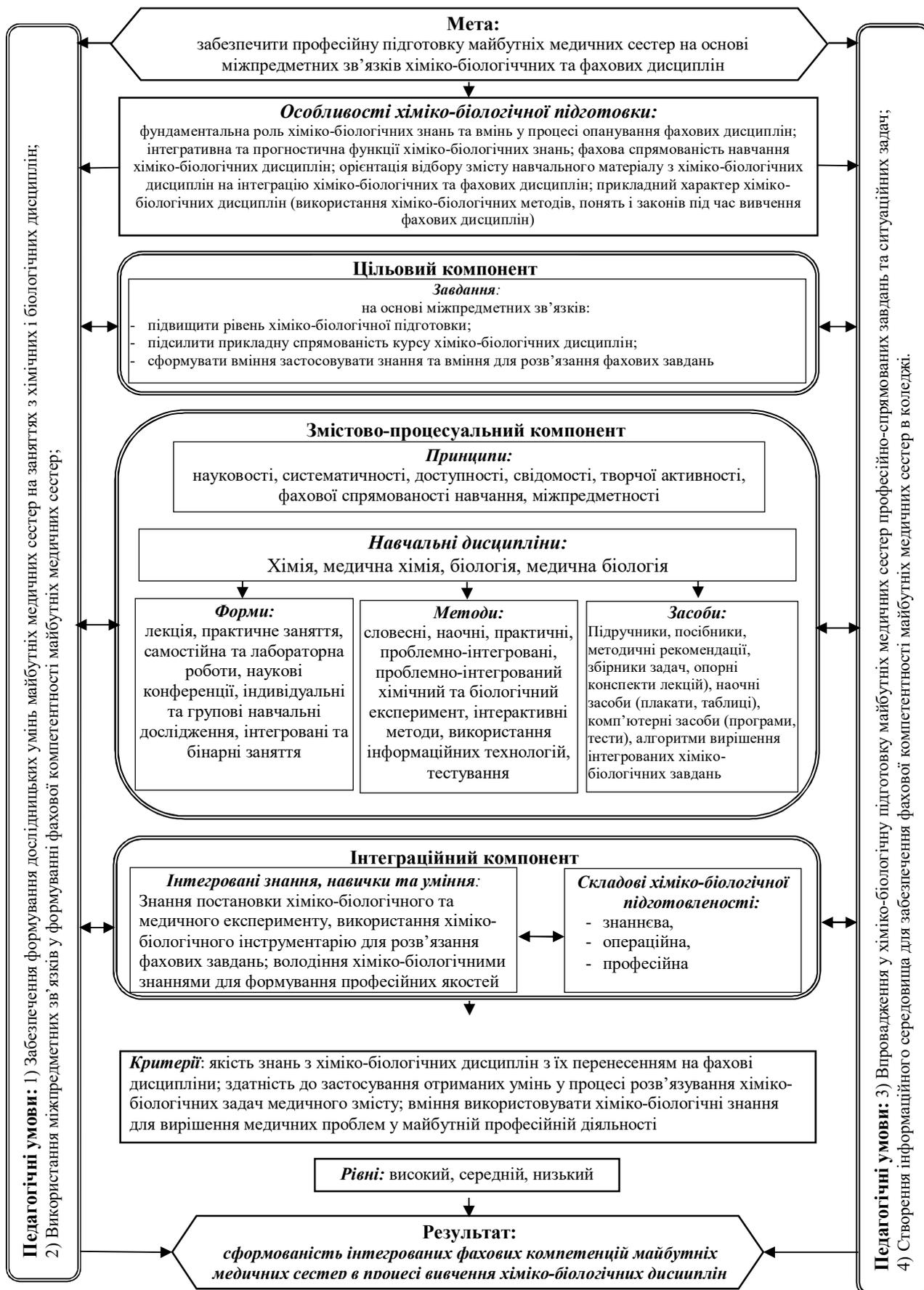

Рис. 1. Логіко-структурна схема моделі формування фахової компетентності майбутніх медичних сестер на основі міжпредметних зв'язків хіміко-біологічних та фахових дисциплін

2. В умовах реформування медичної освіти реалізація запропонованої моделі дозволить підготувати конкурентоспроможних медичних сестер, творчих особистостей, здатних до самореалізації, професійного зростання та мобільності.

Перспективи подальших розвідок полягають у детальному аналізі результатів реалізації розробленої моделі у освітньому процесі медичного коледжу.

Література:

1. *Travelbee J. What happened to sympathy? / J. Travelbee // American Journal of Nursing. – 1964/ – №64(1), С/ 68-71*
2. *Українська Радянська енциклопедія // Лексика – українські енциклопедії та словники: Leksika.com.ua. [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://leksika.com.ua/11560304/ure/model>*
3. *Советский энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров // А. М. Прохоров. – М.: Сов. энциклопедия, 1986. – 1600 с.*
4. *Быков В.Ю., Мартынов А.Н. Экономико-математические модели управления в просвещении / Под. ред. В.П. Смирнова. – Томск; Изд-во Том. ун-та, 1988. – 208 с.*
5. *Методи педагогічних досліджень // Педагогіка. [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://readbookz.com/book/172/5401.html>*
6. *Словник іншомовних слів Мельничука // Словопедія. [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://slovopectia.org.ua/42/53404/286283.html>*
7. *Педагогічне моделювання // Вікіпедія [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org>*
8. *Чепелев В.И., Подласый И.П. Модели обучения // Программированное обучение: Межведомственный науч. сб. – К.: Вища школа, 1975. – Вып. 12. – С.3-10.*

9. Лодатко Є. О. *Моделювання в педагогіці: точки відліку [електронний ресурс] / Є. О. Лодатко // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку: е-жур-нал. – 2010. – Вип. № 1. – Режим доступу: http://www.intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n1_2010_st_2*
10. Боярчук Н. *Модель формування професійної компетентності майбутніх економістів [електронний ресурс] / Надія Боярчук // Педагогічні науки: Збірник наукових праць. – Полтава, 2013. – Вип. № 1(65). – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/pena/2013_1/Boyarch.pdf*
11. Кузьміна Ю.О. *Компетентностный поход в образовательном процессе высшей школы / Ю.О. Кузьмина // Высшее образование сегодня. – 2010. – № 11. – С. 22-23.*
12. Шарлович З.П. *Формування професійно-педагогічної компетентності медичних сестер сімейної медицини в процесі фахової підготовки: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” [Електронний ресурс] / З. П. Шарлович; Житомирський державний університет імені Івана Франка. – Житомир, 2015. – Режим доступу: http://eprints.zu.edu.ua/18684/1/dys_Sharlovych.pdf*
13. Мацієвський О.Е. *Підготовка студентів до реалізації міждисциплінарних зв'язків / О.Е. Мацієвський, В.М. Кашпор, В. П.Мацієвська // Вісник Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер.: Педагогічні науки. – 2000. – Вип. 5. – С. 17–20.*

References:

1. Travelbee J. *What happened to sympathy? / J. Travelbee // American Journal of Nursing. – 1964/ – №64(1), C/ 68-71*

2. *Ukrajinsjka Radjansjka encyklopedija // Leksyka – ukrajinsjki encyklopediji ta slovnyky: Leksika.com.ua. [elektronnyj resurs] – Rezhym dostupu: <http://leksika.com.ua/11560304/ure/model>*
3. *Sovetskiy entsiklopedicheskiy slovar / gl. red. A.M. Prokhorov // A.M. Prokhorov. – M.: Sov. entsiklopediya, 1986. – 1600 s.*
4. *Bykov V.Yu., Martynov A.N. Ekonomiko-matematicheskie modeli upravleniya v prosveshchenii / Pod. red. V.P. Smirnova. – Tomsk; Izd-vo Tom. un-ta, 1988. – 208 s.*
5. *Metody pedaghoghichnykh doslidzhenj // Pedaghoghika. [elektronnyj resurs] – Rezhym dostupu: <http://readbookz.com/book/172/5401.html>*
6. *Slovnyk inshomovnykh sliv Meljnuchuka // Slovopedija. [elektronnyj resurs] – Rezhym dostupu: <http://slovopedia.org.ua/42/53404/286283.html>*
7. *Pedaghoghichne modeljuvannja // VikipediJa [elektronnyj resurs] – Rezhym dostupu: <https://uk.wikipedia.org>*
8. *Chepelev V.I., Podlasy I.P. Modeli obucheniya // Programmirovannoe obuchenie: Mezhvedomstvennyy nauch. sb. – K.: Vishcha shkola, 1975. – Vyp. 12. – S.3-10.*
9. *Lodatko Je. O. Modeljuvannja v pedaghoghici: tochky vidliku [elektronnyj resurs] / Je. O. Lodatko // Pedaghoghichna nauka: istorija, teorija, praktyka, tendenciji rozvytku: e-zhur- nal. – 2010. – Vyp. № 1. – Rezhym dostupu: http://www.intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n1_2010_st_2*
10. *Bojarchuk N. Modelj formuvannja profesijnoi kompetentnosti majbutnikh ekonomistiv [elektronnyj resurs] / Nadija Bojarchuk // Pedaghoghichni nauky: Zbirnyk naukovykh pracj. – Poltava, 2013. – Vyp. № 1(65). – Rezhym dostupu: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/pena/2013_1/Boyarch.pdf*
11. *Kuzmina Yu. O. Kompetentnostnyy pokhod v obrazovatelnom protsesse vysshey shkoly / Yu. O. Kuzmina // Vysshee obrazovanie segodnya. – 2010. – № 11. – S . 22-23.*

12. Sharlovych Z.P. *Formuvannja profesijno-pedagogichnoji kompetentnosti medychnykh sester simejnoji medycyny v procesi fakhovoji pidghotovky: dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. ped. nauk: spec. 13.00.04 "Teorija i metodyka profesijnoji osvity" [Elektronnyj resurs] / Z. P. Sharlovych; Zhytomyrs'kyj derzhavnyj universytet imeni Ivana Franka. – Zhytomyr, 2015. – Rezhym dostupu: http://eprints.zu.edu.ua/18684/1/dys_Sharlovych.pdf*
13. Macijevs'kyj O.E. *Pidghotovka studentiv do realizaciji mizhdyscyplinarykh zv'jazkiv / O.E. Macijevs'kyj, V. M.Kashpor, V. P.Macijevs'ka // Visnyk Zhytomyrs'kogho derzhavnogho pedagogichnogho universytetu imeni Ivana Franka. Ser.: Pedagogichni nauky. – 2000. – Vyp. 5. – S. 17–20.*

УДК: 372.881.111.22

**МЕТОДИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО
ОРІЄНТОВАНОЇ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У
СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ВИШІВ**

Піддубцева О.І.

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет,
Україна, Дніпро

Стаття присвячена теоретичному розгляду основних підходів до викладання дисципліни "Німецька мова (за професійним спрямуванням) в аграрному виші: професійно орієнтоване навчання, експерієнційно-інтерактивне навчання та навчання через зміст навчальних дисциплін. Аналізується поєднання експерієнційного та інтерактивного підходу до навчання, що складають єдиний експерієнційно-інтерактивний підхід. Також розглядається інтерактивне навчання у взаємодії з кооперативним. Визначені

основні види навчальної діяльності для формування німецькомовної професійно орієнтованої компетентності у читанні як "кейс метод", дискусія, презентація та професійний портфель.

Ключові слова: підходи до викладання іноземної мови, експерієнційно-інтерактивний підхід, навчання через зміст навчальних дисциплін, "кейс метод", дискусія, презентація, професійний портфель.

Поддубцева О.И. Методические предпосылки формирования профессионально ориентированной немецкоязычной читательской компетентности у студентов аграрный высших учебных заведений / Днепропетровский государственный аграрно-экономический университет, Украина, Днепр

Статья посвящена теоретическому рассмотрению основных подходов к преподаванию дисциплины «Немецкий язык (по профессиональному направлению) в аграрном вузе: профессионально ориентированное обучение, експерієнційно-інтерактивне обучение и обучение через содержание учебных дисциплин. Анализируется сочетание експерієнційного и интерактивного подхода к обучению, которые составляют единый експерієнційно-інтерактивний подход. Также рассматривается интерактивное обучение во взаимодействии с кооперативным. Определены основные виды учебной деятельности для формирования немецкоязычной профессионально ориентированной компетентности в чтении как "кейс метод", дискусія, презентація и профессиональный портфель.

Ключевые слова: подходы к преподаванию иностранного языка, експерієнційно-інтерактивний подход, обучение через содержание учебных дисциплин, "кейс метод", дискусія, презентація, профессиональный портфель.

O.I. Pidubtseva Methodical basics of forming of a professionally oriented German language reading competence of agrarian universities` students /

Dnepropetrovsk State University of Agriculture and Economics, Ukraine, Dnipro

The article is a theoretical review of the main approaches to teaching "German (for professional purposes)" in agricultural universities: professionally oriented education, experiential-interactive learning and content-based second language instruction. We analyze the combination of experiential and interactive approach to learning that form one experiential-interactive approach. We also consider the interactive learning in the interaction with the cooperativ language learning. The main educational activities for the formation of a German professionally oriented competence in reading as "case method", discussion, presentation and professional portfolio.

Keywords: approaches to teaching foreign language, experiential-interactive approach, content-based second language instruction, "case method", discussion, presentation, professional portfolio.

Вступ. Однією із складових підготовки фахівців аграрних вишів є вивчення іноземної мови (за професійним спрямуванням), зокрема німецької. Вміння вільно читати німецькомовну фахову літературу потребує значних зусиль та спеціального навчання. Тому виникає потреба у створенні якісно нової методики формування німецькомовної професійно орієнтовної читацької компетентності у студентів-аграріїв.

На сьогодні проблемі навчання іншомовному професійно орієнтованому читанню присвячено багато теоретичних та практичних праць. Низку фундаментальних досліджень з цього питання було виконано такими науковцями як — Г.В. Барабановою, Н.Д. Гальською, Н.І. Гез, З.І. Кличніковою, С.Ю. Ніколаєвою, Т.С. Серовою, О.М. Солововою, С.К. Фоломкіною. Існує також велика кількість дисертаційних досліджень, у яких вирішувалась проблема навчання іншомовному

професійно орієнтованому читанню студентів різних спеціальностей — майбутніх педагогів (Ю.В. Британ, І.В. Корейба), економістів (В.В. Волік, Ю.В. Дегтярьова, Т.І. Король, Н.М. Ложкінва, С.В. Радецька, Т.І. Труханова, С.І. Шевченко), медиків (Т.І. Горпініч), журналістів (С.Г. Вавіліна) та фахівців аграрного сектору (Т.І. Кушнарьова, О.С. Малюга, Ю.В. Романюк). Незважаючи на наявність великої кількості досліджень, присвячених розробці методики навчання іншомовного професійно орієнтованого читання, проблема формування німецькомовної професійно орієнтованої читацької компетентності студентів аграрних вишів залишається невирішеною.

Метою статті є докладний розгляд методичних передумов формування німецькомовної професійно орієнтованої читацької компетентності у студентів-аграріїв. До основних завдань цієї статті належать: 1) розглянути основні підходи до навчання німецькомовному професійно орієнтованому читанню; 2) визначити основні види навчальної діяльності для формування німецькомовної професійно орієнтованої читацької компетентності.

Виклад основного матеріалу. Формування німецькомовної професійно орієнтованої компетентності у читанні майбутніх аграріїв пов'язано в першу чергу з такими підходами, як комунікативно-діяльнісний, компетентнісний та рівневий. Перераховані підходи є дієвими на початковому етапі навчання іноземної мови у виші, вони допомагають студентові адаптуватися та звикнути до нових вимог, що ставить перед ним вищий навчальний заклад. Їх головна мета — це формування у студентів іншомовної комунікативної компетентності у іноземній мові, що вивчалась ще у загальних середніх освітніх закладах. Але це не відповідає меті дисципліни “Іноземна мова (за професійним спрямуванням)”, що викладається на 1-2 курсі навчання в вищому навчальному закладі. Її мета полягає у тому, щоб сформувати у

студентів іншомовну професійно орієнтовану комунікативну компетентність. Сформовані на заняттях практичні навички в різних видах мовленнєвої діяльності повинні дозволити випускникам вільно в усній чи письмовій формі спілкуватись на професійні теми своєї майбутньої спеціальності. Тому під час викладання дисципліни “Іноземна мова (за професійним спрямуванням)” є необхідним застосування таких підходів, що дозволять за допомогою засобів іноземної мови, зорієнтуватись на майбутню професійну діяльність студентів. Фаховий зміст профільних навчальних дисциплін повинен пронизувати увесь навчальний матеріал.

До таких підходів в першу чергу відносять *професійно орієнтований підхід*, що вже доволі давно застосовується у практиці викладання іноземних мов за професійним спрямуванням та довід свою ефективність. Під час формування німецькомовної професійно орієнтованої читацької компетентності він є провідним, бо передбачає врахування змісту майбутньої професії тих, хто навчається. Засвоєння професійно орієнтованого змісту засобами іноземної мови забезпечує не тільки загальноосвітню підготовку студентів, але й допомагає підготувати молодого фахівця до майбутньої діяльності за спеціальністю іноземною мовою.

Ми погоджуємося з думкою Б.О. Тарнопольського, що застосування під час іншомовного професійно орієнтованого навчання тільки професійно орієнтованого підходу не є достатнім. Після занурення студента у світ майбутньої спеціальності, вивчення курсу “Вступ до фаху” та деяких фахових дисциплін, є більш ефективним використання таких видів навчання як — *експерієнційно-інтерактивне навчання та навчання через зміст навчальних дисциплін*.

Експерієнційно-інтерактивне навчання складається з двох підходів — експерієнційного та інтерактивного, що пояснюється

особливостями цих двох підходів. Експерієнційний підхід (experiential learning) до викладання іноземних мов для професійних цілей у немовних вишах характеризується тим, що воно вимагає виконання студентами реальних практичних дій, так чи інакше пов'язаних з майбутньою фаховою діяльністю, яка моделюється [1, с. 130]. Ці дії виконуються засобами іноземної мови в процесі здійснення іншомовної професійної комунікації. Так, З.М. Корнева дає таке визначення цьому виду навчання “експерієнційне навчання — це навчання через досвід практичної діяльності, яка здійснюється засобами виучуваної мови” [2, с. 104]. Ефективність експерієнційного підходу обумовлена тим, що він забезпечує найбільш природний шлях оволодіння мовами та спілкування ними, оскільки вивчення іноземної мови завжди починається на основі екстралінгвістичних цілей студентів. У випадках, коли вивчення мови відбувається у межах іншої діяльності, засвоєння мовних форм та формування мовленнєвих навичок та вмінь стає побічним продуктом цієї основної діяльності. Вона здійснюється з точки зору студента нібито мимохідь. Доведено, що ці процеси значно полегшують засвоєння мовного матеріалу і процес вивчення іноземної мови, зокрема німецької.

Особливості експерієнційного навчання вказують на те, що таке навчання тісно пов'язано з *інтерактивністю*. Вчені визначають його як діалогічне навчання, вказуючи на те, що інтерактивність — це “здатність взаємодіяти чи знаходиться в режимі бесіди, діалогу з чим-небудь (комп'ютером) або ким-небудь (людиною)” [3, с. 114]. У своїх роботах О.Б. Тарнопольський під інтерактивністю розуміє процес активної взаємодії учасників навчального процесу як між собою, так і з навколишнім позанавчальним середовищем, і позанавчальними джерелами інформації.

До інтерактивних методів навчання можна віднести ті методи, які організують процес соціальної взаємодії таким чином, що на основі цієї

взаємодії у студентів виникає деяке “нове” знання або нові навички та вміння, які народилися безпосередньо в процесі взаємодії або як її результат. О.С. Малюга до інтерактивних методів навчання відносить такі: метод проектів, асоціативний куш, мікрофон, робота в парах/групах, мозковий штурм (brainstorming), мозаїка, технологія співпраці [4, с. 87].

О.Б. Тарнопольський вбачає відмінність інтерактивного навчання від будь-якого іншого, більш традиційного, в тому, що забезпечується навчальна взаємодія не тільки між викладачем та студентами, але й між самими студентами, що активно взаємодіють між собою у пошуках та створенні нового знання або в процесі формування та розвитку нових навичок та вмінь. Під час інтерактивного навчання взаємодія викладач-студент відходить на другий план.

У цій взаємодії інтерактивне навчання схоже з так званим *кооперативним навчанням (cooperativ language learning)* [1, с. 124]. У західній науковій літературі воно розглядається як один із найважливіших підходів для активізації учнів, інтенсифікації навчального процесу та підвищення його ефективності. Кооперативне навчання трактується як “технологія навчання в невеликих групах, коли створюється можливість обговорення кожної проблеми, доведення, аргументування власної думки” [5, с. 130]. Кооперативне навчання — це не просто робота у парах та малих групах, це така робота, де знання, навички та вміння всіх учнів мовби підсумовуються так, що студенти не просто вчать, але й вчать та вчать один у одного підвищувати загальний навчальний ефект [1, с. 125]. Вважається, що кооперативне навчання є однією з технологій інтерактивного навчання.

Навчаючись за інтерактивною моделлю навчання, студентам доводиться взаємодіяти не тільки між собою, з викладачем і з тим навчальним матеріалом, що приходить до них через викладача (підручники, посібники та ін.), але повинні також самостійно шукати

інформацію у позанавчальних джерелах інформації для того, щоб виконувати свої навчальні завдання. Тим самим зіштовхуючись з навколишнім (професійним) середовищем.

Так вивчивши особливості експерієнційного та інтеративного навчання погодимося з думкою Б.О. Тарнопольського, що ефективно експерієнційне навчання іноземної мови за професійним спрямуванням просто неможливе, якщо воно не буде одночасно інтерактивним. На думку Б.О. Тарнопольського, експерієнційно-інтерактивне навчання студентів вищих навчальних закладів іноземної мови для спеціальних/професійних цілей є навчання, яке реалізується через систему спеціальних видів навчальної діяльності. Вони забезпечують оволодіння мовою та спілкуванням нею як побічними продуктами екстралінгвістичної діяльності, що моделює реальну професійну діяльність майбутнього фахівця. Такі види навчальної діяльності базуються на кооперативному навчанні студентів, яке зовсім не виключає індивідуальної навчальної роботи, а, навпаки, вимагає її як своєї невід'ємної складової. Експерієнційно-інтегроване навчання іноземної мови для професійних цілей також обов'язково потребує виходу студентів за межі суто навчального середовища у позанавчальне фахове середовище з використанням позанавчальних іншомовних фахових джерел інформації [1, с. 126].

Ще один вид навчання, що широко застосовується у західноєвропейській педагогічній практиці викладання іноземної мови за професійним спрямуванням, це *навчання через зміст спеціальних дисциплін (content-based second language instruction)*. У монографії В. М. Brinton, М.А. Snow та М.В. Wesche дано таке визначення цього навчання “це поєднання певного змісту дисциплін з цілями навчання іноземної мови” [6, с. 90]. На їх думку, воно забезпечує паралельне засвоєння знань з певної дисципліни, а також мовленнєвих навичок і вмінь,

пов'язаних з мовою, що вивчається, та спілкування нею. При застосуванні такого навчання програма з дисципліни “Іноземна (німецька) мова (за професійним спрямуванням)” повинна тісно бути пов'язана або безпосередньо базуватися на програмі навчальної дисципліни певної фахової дисципліни, так щоб послідовність засвоєння мовного/мовленнєвого контенту відповідала потребам послідовного засвоєння змісту фахової дисципліни. У фокусі уваги студентів знаходиться засвоєння екстралінгвістичної інформації певної фахової дисципліни через засоби іноземної мови.

Перевагою застосування такого підходу в аграрному виші є те, що він допоможе якщо не подолати, хоча б зменшити невмотивованість студентів під час навчання німецькомовному професійно орієнтованому читанню, бо студент, вивчаючи іноземну мову, буде отримувати навчальний фаховий матеріал з певної дисципліни за спеціальністю. Це усуває наявний розрив між навчанням німецької мови та навчанням спеціальності й допоможе швидше сформувати професійно орієнтовану компетентність у німецькомовному читанні.

Під час формування німецькомовної професійно орієнтованої компетентності у читанні, спираючись на такі підходи як професійно орієнтований, експерієнційно-інтерактивний або навчання через зміст спеціальних дисциплін, використовують зазвичай такі види навчальної діяльності, як *“кейс-метод” (case studies), дискусії, презентації та професійний портфель*. Всі ці види навчальної діяльності об'єднані тим, що кожен з них так чи інакше забезпечує моделювання такої практичної діяльності майбутнього аграрія, яка потребує спілкування німецькою мовою для вирішення професійних завдань. Крім того, названі види навчальної діяльності забезпечують паралельне оволодіння всіма видами іншомовної мовленнєвої діяльності, зокрема читання, та в найбільш природних умовах їх інтеграції.

Так як професія агронома відноситься до управлінських, на плечі випускника вишу лягає велика відповідальність за своїх підлеглих та процеси, що відбуваються на його фермерському господарстві. Під час навчання він повинен навчитись знаходити рішення у професійних ситуаціях також і іноземною мовою, у цьому питанні у нагоді стане саме “кейс-метод”.

“Кейс-метод” — це техніка навчання, під час якої використовують опис реальних професійних ситуацій. Під час навчання студенти повинні ознайомитись з ситуацією, розібратись у суті питання та запропонувати шляхи вирішення цієї проблеми. За структурою виділяють такі види кейси: структуровані (*highly structured case*), неструктуровані (*unstructured cases*) та новаторські кейси (*ground breaking cases*) [3, с. 112]. На думку Ю.В. Дегтярьової, особливістю навчання за “кейс-методом” є те, що студенти повинні мати високий рівень сформованості навичок у всіх видах мовленнєвої діяльності (читанні, письмі, говорінні та аудіюванні) [7]. Тому застосування цього методу при формуванні професійно орієнтованої компетентності у німецькомовному читанні краще застосовувати вже на завершальному етапі, коли студент достатньо володіє лексикою за спеціальністю.

У зв'язку з розвитком країни та налагодження міжнародних зв'язків, усе частіше фахівці в аграрному бізнесу, зокрема агрономи, виїждять за кордон для підписання договорів, зустрічі з міжнародними партнерами, прийняття участі у сільськогосподарських виставках та конференціях. Для успішного завершення їхніх бізнес подорожей, їм необхідно бути готовими до участі в дискусіях та мати досвід у підготовці презентацій для свого виступу. Підготуватись до публічних виступів іноземною мовою, зокрема німецькою, їм допоможе використання викладачем під час навчання професійно орієнтованій іноземній мові таких видів навчальної діяльності як дискусія та презентація. Ці види навчальної

діяльності також стануть у нагоді під час формування професійно орієнтованої компетентності у німецькомовному читанні, бо як зауважують фахівці, неможливо підготуватись до усної презентації або дискусії без читання певної фахової літератури. Це також підтверджує тлумачення Б.О. Тарнопольського, який визначає презентацію “як підготовлене професійно спрямоване висловлювання, яке об'єднане конкретними завданнями і ситуативними умовами, що базується на результатах аналітичного дослідження певної проблеми, має чітке логіко-композиційне оформлення і націлене на ефективне інформування, мотивування або переконання певної аудиторії з урахуванням її основних культурологічних та соціально-демографічних характеристик” [8, с. 56].

Окрім перерахованих видів навчальної діяльності є безумовно дієвим такий метод навчання як “*професійний портфель*” або “*портфель фахівця*”. Він є провідним під час формування у майбутніх агрономів професійно орієнтованої компетентності у німецькомовному читанні. У методиці навчання професійний портфель розглядається як метод організації навчання, його контролю та оцінювання. Він є добіркою виконаних робіт та навчальних матеріалів за певний період навчання. На думку дослідників [9, 10], метод “професійний портфель” дає можливість розвинути у студентів уміння самооцінювання, аналізу, синтезу, критичного мислення, уміння встановлювати зв'язки, впроваджувати теоретичні знання на практиці.

Висновки. В результаті дослідження методичних передумов формування німецькомовної професійно орієнтованої читацької компетентності у студентів-аграріїв ми встановили, що основними підходами до навчання німецькомовному професійно орієнтованому читанню повинні бути професійно орієнтований, експерієнційно-інтерактивний та навчання через зміст. Відповідно до цих підходів під

час занять з німецької мови слід застосовувати такі види навчальної діяльності як “кейс метод”, дискусія, презентація та професійний портфель. Особливості таких видів навчання дають змогу максимально наблизити навчальний процес до умов практичної діяльності майбутнього аграрія. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у розробці моделі навчання німецькомовного професійно орієнтованого читання.

Література:

1. Тарнопольський О.Б. *Експерієнційно-інтерактивне навчання іноземної мови для спеціальних цілей у немовному ВНЗ: сутність підходу* // ХНУ. - 2010. - № 17. - С. 125-137
2. Корнєва З.М. *Експерієнційне навчання студентів немовних спеціальностей англійської мови професійного спрямування на I курсі ВНЗ немовного профілю* / З. М. Корнєва // *Наука і освіта: наук.-практ. журн. Півд. наук. Центру НАПН України.* - 2012. - № 5. - С. 102-105.
3. Пометун О.І. *Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн.* / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.
4. Малюга О.С. *До питання інтерактивних методів навчання іноземної мови студентів нефілологічних спеціальностей на заключному етапі вищої школи* / О.С. Малюга // *Молодь і ринок.* - 2014. - № 2. - С. 86 — 90.
5. *Cooperative language learning: A teacher's resource book* / Carolyn Kessler, Editor. – Englewood Cliffs, NY: Prentice Hall Regents, 1992. – 257 p.
6. *Brinton D.M. Contentbased second language instruction* / D.M. Brinton, M.A. Snow, M.B. Wesche. – New York: Newbury House Publishers, 1989. – 241 p.
7. Дегтярьова Ю.В. *Методика навчання студентів вищих немовних навчальних закладів читання англійською мовою для ділового*

спілкування: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Ю.В. Дегтярьова. – К., 2006. – 225 с.

8. Тарнопольський О.Б. *Методика навчання студентів вищих навчальних закладів письма англійською мовою* / Тарнопольський О. Б., Кожушко С. П. – Вінниця: Нова книга, 2008. - 288 с.

9. Гуменюк О. М. *Порфель фахівця – професійне обличчя студента-медика* / О.М. Гуменюк // *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна.* – Львів, 2005. – Вип.19, част.1. – С.337 - 348

10. Беженар І.В. *Методика навчання майбутніх філологів англійського писемного мовлення з використанням мовного портфеля: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02* / І.В. Беженар. - *Київський національний лінгвістичний ун-т.* – К., 2012. – 341 с

References:

1. *Tarnopoljskyj O.B. Eksperijencijno-interaktyvne navchannja inozemnoji movy dlja specialjnykh cilej u nemovnomu VNZ: sutnistj pidkhodu* // *KhNU.* - 2010. - № 17. - S. 125-137

2. *Kornjeva Z.M. Eksperijencijne navchannja studentiv nemovnykh specialjnostej anghlijskoji movy profesijnogho sprjamuvannja na I kursi VNZ nemovnogho profilju* / Z. M. Kornjeva // *Nauka i osvita: nauk.-prakt. zhurn. Pivd. nauk. Centru NAPN Ukrainy.* - 2012. - № 5. - S. 102-105.

3. *Pometun O.I. Interaktyvni tekhnologhiji navchannja: Nauk.-metod. posibn.* / O.I. Pometun, L.V. Pyrozhenko. – К.: Vydavnyctvo A.S.K., 2004. – 192 s.

4. *Maljugha O.S. Do pytannja interaktyvnykh metodiv navchannja inozemnoji movy studentiv nefiloghichnykh specialjnostej na zakljuchnomu etapi vyshhoji shkoly* / O.S. Maljugha // *Molodj i rynek.* - 2014. - № 2. - S. 86 — 90.

5. *Cooperative language learning: A teacher's resource book* / Carolyn Kessler, Editor. – Englewood Cliffs, NY: Prentice Hall Regents, 1992. – 257p.

6. *Brinton D.M. Contentbased second language instruction / D.M. Brinton, M.A. Snow, M.B. Wesche. – New York: Newbury House Publishers, 1989. – 241 p.*
7. *Deghtjarjova Ju. V. Metodyka navchannja studentiv vyshhykh nemovnykh navchaljnykh zakladiv chytannja anghlijskoju movoju dlja dilovogho spilkuvannja: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.02 / Ju.V. Deghtjarjova. – K., 2006. – 225 s.*
8. *Tarnopoljskyj O.B. Metodyka navchannja studentiv vyshhykh navchaljnykh zakladiv pysjma anghlijskoju movoju / Tarnopoljskyj O. B, Kozhushko S. P. – Vinnycja: Nova knygha, 2008. - 288 s.*
9. *Ghumenjuk O.M. Porfelj fakhivcja – profesijne oblychchja studenta-medyka/ O.M. Ghumenjuk // Visnyk Ljvivs'kogho universytetu. Serija pedagoghichna. – Ljviv, 2005. – Vyp.19, chast.1. – S.337 - 348*
10. *Bezhenar I.V. Metodyka navchannja majbutnikh filologhiv anghlijskogho pysemnogho movlennja z vykorystannjam movnogho portfelja: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.02 / I.V. Bezhenar. - Kyjivskyj nacionaljnyj lindhvistychnyj un-t. – K., 2012. – 341 s*

УДК 355.457:355.23(73)

**БАЗОВА ПІДГОТОВКА АГЕНТІВ ПРИКОРДОННОГО ПАТРУЛЯ У
СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ США**

Тронь Т.В.

Київський національний лінгвістичний університет, Київ, Україна

У статті подано загальні особливості американської системи національної безпеки, охарактеризовано сутність підготовки агентів Прикордонного патруля у системі підготовки працівників правоохоронних органів США. Подано загальну характеристику

навчальних закладів, де відбувається система підготовки, надано аналіз її функціонування.

Ключові слова: система підготовки кадрів, Прикордонний патруль США, зарубіжний досвід, агент прикордонного патруля, національна безпека, правоохоронні органи.

Тронь Т.В. Базовая подготовка агентов пограничного патруля в системе профессиональной подготовки сотрудников правоохранительных органов США / Киевский национальный лингвистический университет

В статье поданы общие особенности американской системы национальной безопасности, дается характеристика подготовки агентов Пограничного патруля в системе подготовки сотрудников правоохранительных органов США. Показана общая характеристика учебных заведений, где происходит система подготовки, подан анализ ее функционирования.

Ключевые слова: система подготовки кадров, Пограничный патруль США, зарубежный опыт, агент пограничного патруля, национальная безопасность, правоохранительные органы.

T.V. Tron' Basic border patrol agents' training in the system of vocational training of the us law-enforcement bodies / Kyiv National Linguistic University

The article deals with general specifics of the US Homeland Security. The research characterizes the content of the training of the US Border Patrol Agents within the training of law-enforcement bodies. The article provides general characteristics of educational establishments, where this training is conducted, giving analysis of its operation.

Key words: system of training, Border Patrol of the USA, foreign experience, Border Patrol agent, homeland security, law-enforcement bodies.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку нашої держави особливу увагу слід приділити безпеці на кордоні. Адже сьогодні безпека на кордоні – гарантія цілісності та недоторканості будь-якої держави. Тому на сьогоднішній день на Державну прикордонну службу України покладено низку завдань, одне з яких – гарантувати безпеку кожному громадянину. В умовах світової інтеграції нашої держави, а також у зв'язку зі змінами у концепції охорони державного кордону України, професійні функції прикордонників значно ускладнилися та водночас розширилися. Це, в свою чергу, стало причиною підвищення рівня вимог до професійної підготовки фахівців ДПСУ.

Ознайомлення з принципами базової професійної підготовки фахівців охорони кордону США як складової безпеки на кордоні сприятиме значному вдосконаленню фахової підготовки Державної прикордонної служби як важливого елемента охорони державного кордону.

У свою чергу, це потребує оновлення та вдосконалення методичної системи формування професійної компетентності та майстерності офіцерів-прикордонників із урахуванням позитивного досвіду багатьох держав світу. Підготовка майбутніх фахівців у сфері охорони кордону має бути спрямована на становлення цілісної особистості. Саме це і зумовило **мету** нашого дослідження – охарактеризувати систему іноземного позитивного досвіду базової професійної підготовки кадрів (на прикладі агентів Прикордонного патруля США).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як свідчить аналіз публікацій, сьогодні у більшості країн євроатлантичного простору не існує окремих структур для забезпечення охорони кордону. Це завдання виконують Міністерства внутрішніх справ, а функції прикордонної охорони виконують поліцейські підрозділи. Наприклад, в Австрії, Бельгії,

Німеччині, Швеції, Угорщині. Але є країни, де завдання охорони кордону покладено на прикордонну службу. Наприклад, Латвія, Литва, Польща, Фінляндія. Проблемами системи підготовки прикордонників європейських країн займалися зарубіжні й вітчизняні вчені: А. Балендр (Угорщина); В. Беркій, О. Кіреєв, С. Псьол, Н. Ринденко (Польща); І. Блошинський (Литва); О. Діденко (Румунія, США); О. Жабенко, Л. Кіса, Р. Лоїк, Й. Монар (ЄС). Низка закордонних і українських авторів розглядають підготовку фахівців у навчальних закладах США. Варто зазначити праці таких дослідників: М. Алізаренко Є. Комкова, О. Некрасова, Р. Шаран та ін. США – країна з багаторічним досвідом реформування системи правоохоронних органів, тому досвід цієї країни набуває необхідності для України.

Виклад основного матеріалу. Аналіз нормативних актів та науково-педагогічних джерел доводить, що кожна країна володіє унікальною системою підготовки кадрів для виконання завдань з охорони кордону. Цей процес обумовлений низкою чинників: територіальних, політичних, історичних, економічних та особливостями національних правових систем [9].

На думку О. Кіреєва [3], підготовку кадрів правоохоронних органів можна розглядати в широкому та вузькому розумінні. У широкому – як елемент кадрової політики (відбір кандидатів на службу, навчання, виховна робота) та психологічну підготовку протягом усього періоду служби. У вузькому ж розумінні підготовка кадрів для правоохоронних органів – діяльність компетентних органів і служб з професійного навчання персоналу, поточної службової підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації, викладання спеціальних курсів, а також навчання керівників, що здійснюється у навчальних центрах та закладах [3].

Як вважає І. Колонтаєвська, система підготовки – комплексна мережа відповідних елементів (навчальні заклади, їхній персонал, контингент, навчальні плани тощо), спеціально створена в інтересах досягнення цілей навчання [4].

Особливий інтерес становить система підготовки кадрів правоохоронних органів (агентів Прикордонного патруля) Сполучених Штатів Америки, де реалізовано новітній досвід щодо професійної підготовки фахівців.

Безумовно, що висококваліфіковані кадри не лише у правоохоронній сфері, а й у будь-якій іншій сфері людської діяльності, є наслідком централізованої кадрової політики. Так, професійна підготовка є одним з найважливіших компонентів успішної кадрової політики.

На думку деяких спеціалістів правоохоронних служб та дослідників у галузі педагогіки, високоякісна професійна підготовка фахівців правоохоронних органів є елементом успішної роботи правоохоронних органів в цілому, що відповідає запитам та викликам ХХІ століття [8].

Як вважає В. Посметний, професійна підготовка : 1) сукупність знань, умінь та навичок, якостей, трудового досвіду та норм поведінки, які забезпечують успішність роботи у певній сфері; 2) процес оволодіння знаннями, вміннями та навичками, згідно з професійними вимогами [5, с. 20].

Схожої думки притримується й В. Юсупов, вважаючи, що під професійною підготовкою персоналу правоохоронних органів потрібно розуміти нормативно закріплений, постійний, організований і цілеспрямований процес оволодіння знаннями, спеціальними вміннями та навичками, які необхідні для виконання функціональних обов'язків [7].

Сьогодні, коли світ веде активну боротьбу проти тероризму, нелегальної міграції, прикордонна безпека набуває більшої актуальності. Прикордонну безпеку слід розглядати як складову національної безпеки. Національна безпека, в свою чергу, досягається через політичні, правові,

економічні, військові, розвідувальні оперативно-технічні та інші заходи, які здійснюються шляхом реалізації державної політики у сфері прикордонної безпеки [1, с. 517].

Після терористичних актів у США 11 вересня 2001 року світова спільнота на національному та міжнародному рівнях вжила безпрецедентні заходи щодо вдосконалення систем національної безпеки, посилення спецслужб, внесення відповідних змін до міграційної політики, покращення діяльності правоохоронних органів. Тому створення Міністерства національної безпеки США (МНБ) було цілком логічним та необхідним заходом. Міністерство Національної безпеки – одне з федеральних агенцій США. Головне завдання Міністерства Національної Безпеки – протидіяти тероризму, охороняти кордон, протидіяти кіберзлочинності, гарантувати безпеку громадянам США [13].

До структури МНБ входять численні агенції та управління. Розглянемо агенції та управління, які підпорядковуються 1-ому заступнику міністра (див рис.1).

Говорячи про прикордонну безпеку США, варто зазначити, що за неї відповідає Митно-прикордонна служба США. Митно-прикордонна служба США - це орган федерального законодавства Міністерства національної безпеки США, на який покладена відповідальність за питання, що пов'язані з регулюванням та спрощенням міжнародної торгівлі, збором митних платежів та врегулюванням сотень положень США. Її першочергове завдання – запобігати в'їзду терористів та ввезенню зброї для виконання терористичної діяльності на території Сполучених Штатів. Митно-прикордонна служба також відповідає за затримання осіб, які намагаються в'їхати на територію Сполучених Штатів незаконним шляхом [13].

Рис. 1 Структура МНБ

Відповідно до цього, Митно-прикордонна служба США має таку структуру:

- Управління Повітряно-морських сил
- Прикордонний патруль
- Управління службової діяльності
- Адміністративне управління
- Управління з питань Конгресу
- Інформаційно-технологічне управління
- Управління оперативної діяльності та розслідувань
- Управління внутрішніх справ
- Управління зовнішніх справ.

- Управління зовнішньої торгівлі
- Управління людськими ресурсами.
- Управління з питань із зав'язків з громадськістю.
- Управління професійної підготовки та підвищення кваліфікації.
- Управління з інноваційних технологій.

Прикордонний патруль США – відомство Митно-прикордонної служби США. Головною метою діяльності патруля є протидія тероризму, протидія ввезенню заборонених речовин на територію США, протидія нелегальній міграції та охорона кордонів США [12].

Агентів Прикордонного патруля США готують в Академії Прикордонного патруля США, яка належить до Федерального навчального центру FLETC [10]. Навчальний центр був заснований у 1970 році як навчальна база з метою здійснення основної підготовки та перепідготовки кадрів правоохоронних органів США. Він слугує міжвідомчою правоохоронною, навчальною установою для більш ніж 85 Федеральних агенцій. Навчальний центр, також готує державних службовців для місцевих та міжнародних правоохоронних агенцій. Цей навчальний центр відповідає за розробку та впровадження програм підготовки персоналу в міжнародних правоохоронних академіях в Гапоні, Ботсвані, Угорщині і Таїланді. Сьогодні FLETC основним центром підготовки кадрів для Федеральних правоохоронних органів США. Пріоритетами FLETC є впровадження технологій навчання та розширення учбових програм на основі партнерських зав'язків [2]. Центр удосконалює підготовку співробітників правоохоронних органів на основі вимог організацій-партнерів. Федеральний правоохоронний Навчальний центр готує фахівців для більш ніж 85 Федеральних агенцій, в тому числі й для Митно-прикордонної служби США. На території FLETC знаходиться велика кількість навчальних корпусів, великий спортивний комплекс, студентський центр, автодром, тири для стрільби, навчальний

пункт пропуску, а також спеціальне обладнання для ефективного проведення занять. Одним з основних напрямків навчальної діяльності цього навчального закладу є застосування дистанційного навчання за допомогою сучасних комп'ютерних технологій, що дозволяє суттєво розширити коло тих, хто навчається[6].

Для Митно-прикордонної служби програми федерального правоохоронного навчання включають: базову підготовку співробітників, основну програму навчання фахівців для пунктів пропуску, програму навчання офіцерів правоохоронних органів, програму підготовки сільськогоспадрських фахівців, програму базової підготовки фахівців для дій на морі та у повітрі. Розглянемо докладніше алгоритм здійснення **базової підготовки** на території Академії прикордонного патруля. Базовий курс підготовки розрахований на 55 днів. Програма включає в себе такі напрями роботи: 1) курс права ; 2) вогнева підготовка; 3) фізична підготовка; 4) водіння транспортного засобу; 5) курс фахової іспанської мови для прикордонного патруля.

Все це спрямовано на підготовку новобранців стати ефективними агентами Прикордонного патруля. Щоб зрозуміти сутність базових курсів, потрібно розглянути кожний курс окремо. Отже, першою базовою програмою навчання в Академії є вивчення правових аспектів. **Курс законодавства** включає в себе 5 аспектів:

1. Внутрішнє законодавство (*Nationality Law*);
2. Імміграційне законодавство (*Immigration Law*);
3. Вивчення діяльності компетентних (взаємодіючих) органів (*Applied Authorities*);
4. Операції 1 (*Operations 1*);
5. Операції 2 (*Operations 2*).

Як будь-який співробітник правоохоронних органів, агент прикордонного патруля має володіти вогнепальною зброєю. Тому

Академія Прикордонного патруля особливу увагу приділяє й **вогневій підготовці** майбутніх фахівців. Навчальний курс забезпечує: володіння різними видами вогнепальної зброї; швидке реагування; вміння швидко приймати рішення (відкривати чи не відкривати вогонь). Усім, хто проходить конкурс, видаються муляжі особистої зброї (які носяться як елемент форми). Справжня вогнепальна зброя видається лише безпосередньо на відпрацюванні занять з вогневої підготовки. У рамках курсу передбачається володіння пістолетами: *Heckler & Koch P2000 Handgun, Remington 870, Colt Arms M4 Carbine Rifle*.

Курс фізичної підготовки передбачає розвинути основні фізичні навички у майбутніх агентів прикордонного патруля. Крім того, курс сприяє зміцненню упевненості у собі та своїх фізичних можливостях. Кінцевим критерієм для оцінки фізичних навичок майбутніх агентів є такі нормативи: біг 220 ярдів за 46 секунд (приблизно 200 метрів); забіг на 1,5 милі (за 13 хвилин; біг через смугу перешкод за 2,5 хвилини. Фізична підготовка дозволяє майбутнім агентам швидко реагувати на природні або штучні перешкоди й небезпечні ситуації. Перш ніж новобранці пройдуть базовий курс в Академії прикордонного патруля, вони складають іспит з фізичної підготовки,

Говорячи про навички **водіння транспортного засобу**, потрібно звернути особливу увагу на курси, які викладаються в Академії. Передбачається, що після проходження даного курсу агент прикордонного патруля матиме навички водіння не лише у звичайних ситуаціях, а й у екстремальних також. Курс включає такі теми: 1) практикум з водіння легкових та вантажно-перевізних транспортних засобах (*Van or Utility Operation*); навички реагування в аварійних ситуаціях на дорозі (*Emergency Response*); водіння на слизькій дорозі (*Skid Control*).

Заключним, але не менш важливим елементом базової фахової підготовки фахівців у сфері охорони кордону США є **курс фахової іспанської мови**. Цей курс є по-своєму унікальний, оскільки викладається лише для агентів прикордонного патруля, тому що знання іспанської мови є необхідним атрибутом для патрулювання американо-мексиканського кордону. Мета курсу – навчити майбутніх агентів навичкам спілкування та розуміння базового курсу іспанської мови [11].

Якісна професійна підготовка спрямована на вдосконалення майбутніх агентів Прикордонного патруля. Агенти здійснюють патруль на транспортних засобах, літаках, в пішому порядку й на човнах. До прикордонних операцій належать: патрульні операції на лінії кордону, операції щодо виявлення будь-яких порушень на кордоні, перевірку транспортних засобів на предмет наркотичних речовин, повітряні операції, морський патруль.

Висновки. Отже, формування системи прикордонної безпеки будь-якої держави, в тому числі й України, має базуватися не лише на вивченні характеру сучасних загроз, обумовлених геополітичною локацією України, а й принципах системи підготовки кадрів, які гарантуватимуть безпеку нашій країні. Варто зазначити, що під впливом низки внутрішніх та зовнішніх чинників функції Державної прикордонної служби України (ДПСУ) постійно удосконалюються та зазнають позитивних змін. Прикордонна безпека – один із найважливіших складових національної безпеки загалом. Адже стабільність будь-якої держави тісно пов'язана з безпекою її кордонів і зумовлена станом прикордонної безпеки. У кожній країні прикордонна політика має свою специфіку з урахуванням зовнішніх та внутрішніх чинників. У сучасному суспільстві життя й безпека кожного громадянина є найвищою соціальною цінністю, що гарантується державою. Передумовою спокою громадян є безпека на кордоні, яку гарантують ДПСУ та Морська

Охорона. З огляду на це необхідною є потреба у пошуку нових способів підвищення якості професійної підготовки фахівців у сфері охорони кордону, переосмислення вітчизняного досвіду, а також вивчення позитивного досвіду зарубіжних країн. На особливу увагу заслуговує досвід Сполучених Штатів Америки у сфері професійної підготовки агентів прикордонного патруля. Професійна підготовка спеціалістів із охорони кордону США, яка здійснюється у навчальних закладах прикордонного патруля Сполучених Штатів Америки має свою специфіку та особливості, які, безумовно, гарантують висококваліфікований штат, а отже, забезпечують безпеку своєї держави. Так, на прикладі характеристики системи підготовки кадрів агентів Прикордонного патруля та характеристики системи в цілому, можна вважати американський досвід позитивним та таким, що сприятиме поліпшенню та вдосконаленню системи підготовки фахівців Державної прикордонної служби України.

Література:

1. Ананьїн О. Прикордонна безпека України в сучасних умовах / О.В. Ананьїн // *Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки: Наук. вісник: зб. наук. праць / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, Українська АН. - К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. Спецвипуск. - С. 517-521.*
2. Діденко О.В. Особливості професійної підготовки співробітників Берегової охорони і Прикордонного патруля Сполучених Штатів Америки / О.В. Діденко, Т.В. Соляр // *Збірник наукових праць №65. Серія: Педагогічні та психологічні науки / Національна академія Державної Прикордонної служби України імені Б. Хмельницького [гол.ред. Потапчук Є.М.]. – Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2012. С. 116-121.*

3. Кіреєв, О. Професійна підготовка прикордонників європейського Союзу (на прикладі прикордонної варту республіки Польща) О. Кіреєв, [Електронний ресурс]: http://www.nbuu.gov.ua/old_jrn/e-journals/Vnadps/2011_5/11komvvp.pdf
4. Колонтаевская, И.Ф. Педагогика профессионального образования кадров полиции зарубежных стран: анализ, оценка, использование опыта: дисс. доктора пед. наук: 13.00.01. / И.Ф. Колонтаевская. – М., 2002. – 461 с.
5. Посметний В.В. Організаційно-правові аспекти початкової професійної підготовки персоналу ОВС України: автореф. дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право» / В. В. По-сметний. – Харків, 2003. – 18 с.
6. «Прикордонник України», газета Державної прикордонної служби України, КВ№ 8071, головний редактор К. Плясецький, випуск № 25 (5519) від 1.07.2016. С.7
7. Юсупов В. Удосконалення системи професійної підготовки персоналу правоохоронних органів / В. Юсупов // Публічне право: науково-практичний юридичний журнал. – 2013. – № 1. – С. 173–178.
8. Shafer, K.H. High-performance policing for the 21st century / K. H. Shafer// *The Police Chief*. – 1997. – Nov. – P. 23–25.
9. *Survey on European Police Education and Training* [Електронний ресурс] / *European Police Colledge*. – Режим доступу: https://www.cepol.europa.eu/sites/default/files/website/TrainingLearning/Publications/SEPE_Final_Report.p
10. *Border Patrol Hiring, Training* [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://southernborder.org/wp-content/uploads/2013/06/NBPC-report-on-Border-Patrol-Hiring-Training-and-Infrastructure-Issues-June-2008.pdf>

11. *United States Border Patrol Academy* [Електронний ресурс] - Режим доступу:

<http://www.borderpatroledu.org/border-patrol/border-patrol-academy>

12. *US States Border Patrol* [Електронний ресурс] - Режим доступу:

<https://www.cbp.gov/border-security/along-us-borders/overview>

13. *Homeland Security* [Електронний ресурс] - Режим доступу:

<https://www.dhs.gov/about-dhs>

References:

1. Ananjiin O. *Prykordonna bezpeka Ukrainy v suchasnykh umovakh* / O.V. Ananjiin // Ghileja. *Istorychni nauky. Filosofsjki nauky. Politychni nauky: Nauk. visnyk: zb. nauk. pracj / Nac. ped. un-t im. M.P. Draghomanova, Ukrainijska AN. - K.: Vyd-vo NPU im. M.P. Draghomanova, 2011. Specvypusk. - S. 517-521.*

2. Didenko O.V. *Osoblyvosti profesijnoi pidghotovky spivrobotnykiv Bereghovoji okhorony i Prykordonnogo patrolja Spoluchenykh Shtativ Ameryky*/ O.V. Didenko, T.V. Soljar // *Zbirnyk naukovykh pracj № 65. Serija: Pedagoghichni ta psykhologhichni nauky / Nacionaljna akademija Derzhavnoji Prykordonnoji sluzhby Ukrainy imeni B. Khmeljnyckogho [ghol.red. Potapchuk Je. M.]*. – Khmeljnyckyj: Vydavnytstvo NADPSU, 2012. S. 116-121.

3. Kirejev O. *Profesijna pidghotovka prykordonnykiv jevropejskogho Sojuzu (na prykladi prykordonnoji varty respubliky Poljshha)* O. Kirejev, [Elektronnyj resurs]:

http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/e-journals/Vnadps/2011_5/11komvrp.pdf

4. Kolontaevskaja Y.F. *Pedagoghyka professyjnoho obrazovanyja kadrov polycy zarubezhnykh stran: analiz, ocenka, yspoljzovanye opyta: dys. doktora ped. nauk: 13.00.01.* / Y.F. Kolontaevskaja. – M., 2002.– 461 s.

5. Posmetnyj V.V. *Orghanizacijno-pravovi aspekty pochatkovoji profesijnoi pidghotovky personalu OVS Ukrainy: avtoref. dys. kand. juryd. nauk: spec.*

12.00.07 «Teorija upravlinnja; administratyvne pravo i proces; finansove pravo» / V.V. Po-smetnyj. – Kharkiv, 2003. – 18 s.

6. «Prykordonnyk Ukrainy», ghazeta Derzhavnoji prykordonnoji sluzhby Ukrainy, KV№ 8071, gholovnyj redaktor K. Pljasecjkij, vypusk № 25 (5519) vid 1.07.2016. S.7

7. Jusupov V. Udoskonalennja systemy profesijnoji pidghotovky personalu pravookhoronnykh orghaniv / V. Jusupov // Publichne pravo: naukovopraktychnyj jurydychnyj zhurnal. – 2013. – № 1. – S. 173–178.

8. Shafer, K.H. High-performance policing for the 21st century / K.H. Shafer // The Police Chief. – 1997. – Nov. – P. 23–25.

9. Survey on European Police Education and Training [Електронний ресурс] / European Police Colledge. – Режим доступу: [https://www.cepol.europa.](https://www.cepol.europa.eu/sites/default/files/website/TrainingLearning/Publications/SEPE_Final_Report.p)

[eu/sites/default/files/website/TrainingLearning/Publications/SEPE_Final_Report.p](https://www.cepol.europa.eu/sites/default/files/website/TrainingLearning/Publications/SEPE_Final_Report.p)

10. Border Patrol Hiring, Training [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://southernborder.org/wp-content/uploads/2013/06/NBPC-report-on-Border-Patrol-Hiring-Training-and-Infrastructure-Issues-June-2008.pdf>

11. United States Border Patrol Academy [Електронний ресурс] - Режим доступу:

<http://www.borderpatroledu.org/border-patrol/border-patrol-academy>

12. US States Border Patrol [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.cbp.gov/border-security/along-us-borders/overview>

13. Homeland Security [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.dhs.gov/about-dhs>

УДК 378.1 323.272

**ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В
УКРАЇНІ У 20-І РР. ХХ СТ.**

аспірант, Калініченко Т. М.

Харківський національний педагогічний університет імені
Г. С. Сковороди, Україна, м. Харків

У статті на основі нормативних документів, архівних матеріалів, аналізу науково-історичної літератури проаналізовано деякі процеси, які відбувалися у системі вищої освіти у 20-і рр. ХХ століття після прийняття «Кодексу законів про народну освіту УСРР». Предмет дослідження – досвід відображення деяких фактів в системі вищої освіти з прийняттям і введенням у дію «Кодексу законів про народну освіту УСРР» в українській республіці в досліджуваний період. Мета дослідження є з'ясування окремих аспектів в системі вищої освіти України при прийнятті цього «Кодексу законів...» і введенні його у дію у 1922 року. Акцентується увага на змісті цього документу, викладаються деталі його чотирьох книг; аналізується початок існування інститутів як вищих навчальних закладів; розглядається питання становлення технікумів і керівництво ними; окреслюється фінансування Вищих трирічних педагогічних курсів.

Ключові слова: вища освіта, Україна, ХХ століття, Кодекс, Головпрофос, губпрофос, інститут, технікум.

T. Kalinichenko, post-graduate student, Features of the activity of institutions of higher education in Ukraine in the 20th of the XX century / Kharkiv National Pedagogical University named after H. S. Skovoroda, Ukraine, Kharkiv

In the article on the basis of normative documents, archival materials, analysis of scientific and historical literature some processes are analyzed

that took place in the system of higher education in the 20th of the XX century after the adoption of the «Code of Laws on the National Education of the Ukrainian SSR». The subject of the research is the experience of the reflection of some aspects in the system of higher education with the adoption and introduction of the «Code of Laws on the National Education of the Ukrainian SSR» in the Ukrainian Republic during the studied period. The purpose of the study is to elucidate certain aspects of the system of higher education of Ukraine when adopting the «Code of Laws ... » and putting it into effect in 1922. The paper focuses on the content of this document, details of its four books are given; the beginning of existence of institutes as institutions of higher education is analyzed; the issue of the formation of technical schools and their management is considered; financing of Higher three-year pedagogical courses is outlined.

Key words: higher education, Ukraine, XX century, Code, Main committee of professional and specialized and scientific education (Golovprofos), department of provincial professional education (gubprofos), institute, technical school.

Загальна постановка проблеми і її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Актуальність дослідження полягає в тому, що на сьогоднішній день бурхливий розвиток сучасної науки і техніки ставить нові цілі перед освітою. Але їх досягнення неможливе без урахування досвіду минулого, надбань світової та вітчизняної педагогічної думки, особливо початку ХХ ст., коли відбувався пошук нової системи вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема ретроспективного аналізу вищої освіти в Україні досліджувалася багатьма вченими, зокрема В. Бакіровим [1], В. Духопельниковим [1], Б. Зайцевим [1], І. Зайченко [2], І. Ящук [3] та іншими. Проте, окремі факти періоду 20-х

років минулого століття потребують додаткового вивчення, зокрема процеси, які відбувалися у системі вищої освіти у досліджуваний період на території України.

Формулювання мети статті та завдань. У зв'язку з цим метою даної статті є з'ясування окремих аспектів в системі вищої освіти України при прийнятті «Кодексу законів про народну освіту УСРР» і введенні його у дію у 1922 року.

Виклад основного матеріалу статті. У 1920 році продовжувався процес руйнації попередньої системи освіти на Україні, який більшовики розпочали у 1919 році. Разом з цим, з кінця 1920 – початку 1921 року почалося будівництво радянської освіти. Була створена комісія Наркомосу і прийнятий «Кодекс законів про народну освіту УСРР», затверджений ВУЦВК «з метою встановлення основ просвітницької політики і об'єднання виданих раніше законів по народній освіті». Він був введений у дію «на всій території УСРР з 25 листопада 1922 року» при одночасній відміні «всіх раніше виданих законів, ... які суперечать постановам, викладеним у Кодексі» [4].

Кодекс складався із вступу та чотирьох книг. У першій визначалася система управління освітою в республіці: структура нещодавно реорганізованого Народного комісаріату освіти (народний комісар, його заступник, секретаріат, фінансово-економічне управління, колегія, головний політико-освітній комітет, головний комітет соціального виховання дітей, головний комітет професійної і спеціально-наукової освіти тощо), функції усіх підструктур та джерела фінансування [5; 6, с. 853-865].

У другій книзі викладалися система соціального виховання дітей та соціальної охорони неповнолітніх у різних закладах (дитячі будинки, інтернати, трудові школи, трудові колонії для неповнолітніх правопорушників, позашкільні дитячі клуби і т. інш.) та завдання.

Четверта книга надавала систему виховання і політичної освіти дорослих (бібліотеки, клуби, музеї, сільські будинки тощо) та значення мистецтва у ній.

В третій книзі («Професійна та спеціально-наукова освіта») окреслювалася роль науково-дослідних кафедр у підготовці висококваліфікованих кадрів для ВНЗ і робилася спроба всебічно регламентувати життєдіяльність навчальних закладів мережі вищої освіти (технікумів, інститутів, Вищих трирічних педагогічних курсів).

Статті 313-315 «Кодексу...» проголошували, що інститути є «вищими навчальними закладами, призначеними для підготовки керівників, фахівців і організаторів вищої кваліфікації для широких галузей народного господарства», вони підпорядковувалися Головпрофосу УСРР; цей орган відповідав за «послідовне впровадження трирічного курсу» навчання.

Ректор («відповідальний завідуючий інститутом») та політкомісар («відповідальний представник державної влади») здійснювали керівництво адміністративно-господарською і навчальною діяльністю інституту, вони були призначені Головпрофосом; документ додавав, що «при потребі» проректор може додаватися для допомоги ректору, помічник – політкомісару, діяльність якого «визначається особливою інструкцією». Існувало також бюро інституту «для координації роботи на факультетах» (ректор і проректор; комісар і його помічник; декани факультетів), висновки якого мали лише «дорадчий характер». Збиралися загальні збори навчального закладу (технічні співробітники і викладачі, «представники студентів, обрані від усіх факультетів»); вони скликалися один раз в триместр для заслуховування і обговорення звіту ректора. Засновувалися «відповідні комісії спеціалістів» (предметні) «для направлення і координації навчальних планів і програм» і навчально-

контрольна комісія – для контролю за виконанням навчального плану згідно статей 325 і 326 «Кодексу законів...» [6, с. 883-884].

Факультети, які займалися визначенням умов перевodu вихованців з триместра на триместр, розробкою навчальних планів і програм, контролем за процесом викладання та навчання студентів були складовими частинами інститутів. Декан, який призначався Головпрофосом «з числа викладачів факультету», заступник декана, факультетська комісія – «дорадчий орган, що сприяє декану у вирішенні факультетської справи» (декан, секретар факультету, представники навчально-допоміжних установ і кафедр, два представника від студентства), загальні збори факультету здійснювали керівництво факультетом [6, с. 883-884].

У статті 340 визначалися технікуми – освітні установи нового типу: «вищі навчально-технічні заклади, що готують керівників-спеціалістів»... «у вузькій галузі народного господарства». На відміну від інститутів технікуми перебували у віданні губернських відділів професійної освіти (губпрофосів); тільки ті, що мали «загальноукраїнське і науково експериментальне значення», підпорядковувалися Головпрофосу.

Управляючий і політичний керівник, призначені у відповідності з підпорядкуванням, Головпрофосом або губпрофосом, здійснювали керівництво технікумом. Були також колективні органи управління: комітет технікуму (представники від студентства, викладачів, середньо-технічного персоналу під головуванням управляючого, політрук (без права голосу)), правління (управляючий з помічниками з господарської і навчальної частини), «загальні збори усіх викладачів, технічного персоналу та учнів технікуму».

Реорганізація колишніх середніх технічних, агрономічних навчальних закладів поклала початок існуванню технікумів; спочатку їх кваліфікували як середню ланку. Трохи пізніше технікуми отримали статус вищих

навчальних закладів і цей факт сприяв суттєвому скороченню їх чисельності (найбільші з них були визнані ВУЗами, інші стали професійними школами). В кінці 1921 року в УСРР існувало 298 технікумів, через рік – 195. Згодом їх чисельність налічувала 145 денних, вечірніх робітничих технікумів та Вищих трирічних педагогічних курсів [7, с. 71; 6, с. 884-886].

На початку 20-х років, маючи в якості бази колишні учительські семінарії, були створені Вищі трирічні педагогічні курси. Вони призначалися для надання освіти і підготовки висококваліфікованих кадрів для народної школи. В «Кодексі законів про народну освіту УСРР» було зазначено, що «по своїм правам педагогічні курси прирівнюються до технікумів», тобто вони розглядалися як заклади вищої освіти.

Зазначені курси підпорядковувалися губпрофосам, завідувач курсів і помічник призначалися ними же; комітет курсів (два представника від викладачів, один – від курсантів, завідувач, його помічник) і загальні збори були органами самоврядування. Політрук, якого призначав Головпрофос займався політичним життям навчального закладу в інститутах та технікумах [3, с. 71; 6, с. 896-897].

Одна частина курсів фінансувалася з державного бюджету, друга – з місцевого; вчені відмічають, що у 1924-1925 навчальному році мережа курсів налічувала 60 закладів, половину з яких утримувала держава, іншу половину – місцеві органи. Починаючи з 1925 року всі Вищі трирічні педагогічні курси були перейменовані в педагогічні технікуми [3, с. 74; 7, с. 71; 8, с. 761].

Висновки і перспективи подальших досліджень у цьому напрямку. Отже, на основі проведеного аналізу можна зробити висновок про те, що з кінця 1920 – початку 1921 року радянською владою почалося будівництво нової системи освіти на території української республіки: був поданий стислий зміст чотирьох книг «Кодексу законів

про народну освіту УСРР», введеного в дію в 1922 році на Україні; проаналізовано початок існування інститутів як вищих навчальних закладів; розглянуто питання становлення технікумів і керівництво ними; окреслено фінансування Вищих трирічних педагогічних курсів, одна частина яких фінансувалася з державного бюджету, друга – з місцевого. На основі нормативних документів, архівних матеріалів, аналізу науково-історичної літератури систематизовані деякі процеси, які відбувалися у системі вищої освіти досліджуваного періоду.

Література:

1. *Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна за 200 років / В. С. Бакіров, В. М. Духопельников, Б. П. Зайцев та ін. Харків: Фоліо, 2004. 750 с.*
2. *Зайченко І. В. Історія педагогіки: посібник у 2-х кн. К.: вид. дім «Слово», 2010. Кн. 2. 1032 с.*
3. *Ящук І. П. Виховний процес у вищих педагогічних навчальних закладах України: знахідки і проблеми (20-ті – 80-ті рр. ХХ ст.). Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. 416 с.*
4. *О введении в действие Кодекса законов о народном просвещении. Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства Украины. 1922. № 49. С. 849.*
5. *Положення про народний комісаріат освіти, губернські і повітові відділи народної освіти та річний звіт про діяльність наркомосу УСРР за 1821 р. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 2. Спр. 714. 31 арк.*
6. *Кодекс законов о народном просвещении УССР. Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства Украины. 1922. № 49. С. 850-922.*
7. *Пітов В. І. Вища школа Української РСР. К.: Вид-во Київського ун-ту, 1967. Ч. 1 (1917-1945 рр.). 395 с.*

8. Список шкіл і політично-освітніх і наукових закладів народного комісаріату освіти, утримуваних за рахунок державного бюджету в 1924-1925 бюджетовому році. Збірник узаконень та розпоряджень Робітничо-селянського уряду України. 1924. № 41. С. 757-768.

References:

1. *Kharkivs'kyu natsional'nyy universytet im. V. N. Karazina za 200 rokiv [Kharkiv National University named after. V. N. Karazin within 200 years] / V. S. Bakirov, V. M. Dukhopel'nykov, B. P. Zaytsev ta in. [and others] Kharkiv: Folio, 2004. 750 s. [in Ukrainian].*
2. *Zaychenko I. V. Istoriya pedahohiky: posibnyk u 2-kh kn. [The history of pedagogy: manual in 2 books.] K.: vyd. dim «Slovo» [Publishing house «Slovo»], 2010. Kn. 2. [Book 2] 1032 s. [in Ukrainian].*
3. *Yashchuk I. P. Vykhovnyy protses u vyshchyykh pedahohichnykh navchal'nykh zakladakh Ukrayiny: znakhidky i problemy (20-ti – 80-ti rr. KHKH st.) [The educational process in higher pedagogical educational institutions of Ukraine: finds and problems (20th - 80th of the 20th century)]. Kam"yanets'-Podil's'kyy : Aksioma, 2010. 416 s. [in Ukrainian].*
4. *O vvedenyy v deystvye Kodeksa zakonov o narodnom prosveshchenyy [On the enactment of the Code of laws on public education]. Sobranye uzakonenyy y rasporyazhenyy Raboche-Krest'yanskoho Pravytel'stva Ukrayny [Collection of legal acts and orders of the workers and peasants government of Ukraine]. 1922. № 49. S. 849. [in Russian].*
5. *Polozhennya pro narodnyy komisariat osvity, huberns'ki i povitovi viddily narodnoyi osvity ta richnyy zvit pro diyal'nist' narkomosu USRR za 1821 r. [Regulations on the public commissariat of education, provincial and district departments of public education, and the annual report on the activities of the narkomos of the USSR of 1821] TSDAVO Ukrayiny. F. 166. Op. 2. Spr. 714. 31 ark. [in Ukrainian].*

6. *Kodeks zakonov o narodnom prosveshchenyy USSR [Code of laws on public education of the USSR]. Sobranye uzakoneny y rasporyazhenyy Raboche-Krest'yanskoho Pravytel'stva Ukrayny [Collection of legal acts and orders of the workers and peasants government of Ukraine]. 1922. № 49. S. 850-922. [in Russian].*
7. *Pitov V. I. Vyshcha shkola Ukrayins'koyi RSR [High school of the Ukrainian SSR]. K. : Vyd-vo Kyyivs'koho un-tu [Publishing house of the Kyiv University], 1967. Chastyna 1 [Part 1] (1917-1945). 395 s. [in Ukrainian].*
8. *Spysok shkil i politychno-osvitnikh i naukovykh zakladiv narodnoho komisariatu osvity, utrymuvanykh za rakhunok derzhavnoho byudzhetu v 1924-1925 byudzhetovomu rotsi [List of schools and political and educational and scientific institutions of the public Commissariat of Education, held at the expense of the state budget in 1924-1925 fiscal year]. Zbirnyk uzakonen' ta rozporyadzhen' Robitnycho-selyans'koho uryadu Ukrayiny [Collection of laws and orders of the workers and peasants government of Ukraine]. 1924. № 41. S. 757-768. [in Ukrainian].*

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК ТА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

ДОХОДИ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОБ'ЄКТ АУДИТУ
кандидат економічних наук, Даценко А.В., Притолок С. 5

ЩО КРИЄТЬСЯ ЗА ПРИВАТИЗАЦІЄЮ ЗЕМЕЛЬ КОЛЕКТИВНОЇ
ВЛАСНОСТІ?
доктор економічних наук, професор, Горлачук В.В. 13
кандидат економічних наук, доцент, Семенчук І.М.

РОЗДІЛ ІІ. ПИТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З
ОСОБЛИВИМИ ПОТЕБАМИ 27
кандидат педагогічних наук, Войтко В.В.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОМУ
СКЛАДУ ЩОДО РЕЗУЛЬТАТИВНОГО ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У
МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ У ПРОЦЕСІ
ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ 37
Горбатько К.М.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК
СКЛАДОВОЇ ОСОБИСТІСНОГО КОМПОНЕНТУ СОЦІАЛЬНОЇ
ЗРІЛОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ АГРАРНИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДІВ 51
кандидат педагогічних наук, Данченко І.О.

ПІСНЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ КОМПОНЕНТ ПРОЦЕСУ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ В ВНЗ Курочка В.М.	68
МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР НА ОСНОВІ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ХІМІКО-БІОЛОГІЧНИХ ТА ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН Лукащук І.М.	79
МЕТОДИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ВИШІВ Піддубцева О.І.	94
БАЗОВА ПІДГОТОВКА АГЕНТІВ ПРИКОРДОННОГО ПАТРУЛЯ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ США Тронь Т.В.	107
ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В УКРАЇНІ У 20-І РР. ХХ СТ. аспірант, Калініченко Т. М.	123

журнал «Науковий огляд»
Journal «Scientific review»

Підписано до друку 11.02.2017
Формат 60x84/16. Гарн. Times New Roman.
Папір офсетний. Друк різнографія.
Тираж 300пр.

© Центр міжнародного наукового співробітництва «ТК Меганом»
Свідоцтво ДР №325712
02192, м. Київ, вул. Юності 9/144.
т/ф. +38044-525-62-99
e-mail: nauogl@gmail.com

